

E-LÆRINGSKURSUS OM UDESKOLE

UNDERVISNING UDEN FOR KLASSERUMMET

UDESKOLE

Bring ideas to life
VIA University College

UNDERVISNINGS
MINISTERIET

E-LÆRINGSKURSUS OM UDESKOLE

– undervisning uden for klasserummet

For skoler, der skal i gang med udeskole. For skoler, der er i gang med udeskole.

For lærerteams og fagteams. For uddannelser, der arbejder med udeskole

Redigeret af: Niels Ejbye-Ernst og Dorte Vang Eggensen

Øvrige forfattere: Karen S. Barfod, Marianne Axelsen Leth og Peter Bentsen

Bedes citeret som: Ejbye-Ernst, N., Eggensen, D.V. (red, 2018): E-læringskursus. Aarhus: VIA University College.

Artiklerne i materialet er baseret på viden og erfaringer fra projekt "Udvikling af Udeskole";

TrygFondens TEACHOUT projekt; UdeskoleNet; diverse forskningsprojekter;

læreres arbejde med undervisningsforløb; forskellige TV-udsendelser

samt bogen "Udeskoledidaktik" fra Hans Reitzels Forlag (2017).

Kurset skal ses som en håndsrækning til alle lærere, der ønsker at udvikle deres undervisning med udeskole.

Forsidefoto: Niels Ejbye-Ernst

Udvikling, opsætning og design af hhv. bog og udeskole.nu:

studiofrost.dk og playdate-studio.com

Tryk: Eks-Skolens.dk - Oplag: 1900

Udarbejdelsen af materialet er støttet af: LB fonden, VIA UC, Friluftsrådet
og Undervisningsministeriets Udlodningsmidler.

Bring Ideas to life
VIA University College

Friluftsrådet

UNDERSVISINGSMINISTERIET

KÆRE ALLE SKOLER I DANMARK

Dette er et gratis materiale, som lærere, pædagoger og ledelse på danske skoler kan bruge til at indføre udeskole, udvikle på udeskole eller evaluere deres eksisterende udeskoleindsats. Der er tale om et E-læringsmateriale bestående af denne bog, som er udsendt til alle skoler i Danmark, samt hjemmesiden **www.udeskole.nu**. Bogen findes også som en PDF, der er tilgængelig på hjemmesiden udeskole.nu.

Der er stadig flere skoler, der i forlængelse af skolereformen (2013) ønsker at lægge mere undervisning uden for klasserummet. Det gøres af mange forskellige årsager:

- Udeskole er blevet stadig mere kendt og udbredt i Danmark inden for de seneste 10 år
- Skoler ønsker i mange tilfælde at åbne sig mod lokalsamfundet
- Der er et behov for at variere skoledagene, som er blevet længere
- Bevægelse er blevet et vigtigt parameter i en stillesiddende dagligdag
- Lærere, pædagoger og aktører i det frivillige foreningsliv er begyndt at samarbejde om skolens opgaver
- Når børn undervises i forskellige arenaer, opstår der flere sociale relationer i en børnegruppe
- Læring er en aktiv proces, der kalder på handling, refleksioner, engagement og kommunikation

Vi håber, at materialet kan bidrage til en sjovere, mere engageret og mere inspireret dagligdag i skoler rundt omkring i landet.

Niels Ejbye-Ernst og Dorte Vang Eggelsen

Aarhus, foråret-sommeren 2018

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledende bemærkninger	07	Udeskole i de æstetiske fag	56
Om materialet	07	Udeskole med internet og apps i lommen	58
Materialets opbygning og indhold	07	Udeskole i 0. klasse	61
Hvordan kan skolen bruge dette materiale?	08	Understøttende undervisning	61
Hvad er udeskole?	10	Tværfaglig undervisning i udeskole	61
Hvorfor udeskole?		Specialskeleforløb	62
Perspektiver fra Folkeskolereformen 2014	12		
Hvad har andre skoler gjort?	13	Teoretiske perspektiver på udeskole	65
Beskrivelse af 13 skoler, der bruger udeskole	16	Handlekompetence	65
		Pædagogik som social interaktion	66
Vi skal i gang med udeskole. Hvad er det væsentligt at overveje?	21	Udeskoledidaktik	66
Kommunikation med forældre og medarbejdere	21	Parallelitetsproblemet og læringstransfer	68
Det danske vejr	22	Vidensformer og hukommelse	69
Kortlægning af lokalområdet	22	One cure fixes it all! Kan udeskole redde det hele?	72
Økonomi	26	Forskning i udeskole	77
Ledelse og støtte	27	Hvad ved vi?	78
Skemalægning	29	Hvad ved vi ikke?	
Udeskolevejledere	31	Igangværende og fremtidig forskning i udeskole	79
Netværk	35	Projekt Udvikling af Udeskole (2014-2017)	80
		Projektet TEACHOUT	82
Udeskole og undervisning	37		
Struktur og klasserumsledelse i udeskole	37	Yderligere inspiration	87
Danskfaget og udeskole	39	Udelæringsfaciliteter	87
Matematik og udeskole	43	Netværk omkring udeskole	89
Natur/teknologi og udeskole	47	UdeskoleNet	92
Sprogfag og udeskole	50		
Udeskole i historie	52	Litteratur	94

INTRODUKTION

Sådan bruges bogen

Her følger en kort guide til at navigere i og bruge denne bog. Den findes også som en PDF, hvor alle links er aktive. I den trykte bog findes lettilgængelige, forsimplede links til alle materialer (fx a la bit.ly/udeskole-01) så det er nemt at komme fra den trykte bog til de supplerende materialer, som er tilgængelige online.

Når du møder symbolet ► er der et videolink (se eksempel herunder). Der er i alt mere end 100 videolink, hvor lærere formidler videoklip, forskere formidler forskning, eller problematikker fra E-læringskurset uddybes.

► **Her er et videolink til en af filmene** (04:26 min)

Se fx denne film: udeskole.nu/fo16

Når du møder symbolet ☐ er det et link til basisartikler og uddybende artikler (se eksempel herunder). Artiklerne ligger på hjemmesiden udeskole.nu.

☐ **Her er et link til PDF-versionen af denne bog**

Hent PDF her: bit.ly/udeskolepdf

Når du møder symbolet ↗ er det et link til andre hjemmesider end udeskole.nu, og/eller artikler eller film fra nettet (se eksempel herunder).

↗ **Her er et eksternt link til skoven-i-skolen.dk**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-71

Bogen bruges sammen med www.udeskole.nu. Idéen er, at en gruppe lærere kan læse et afsnit sammen og derpå fx finde film og faglige forløb, understøttende undervisning, skoleportrætter eller forskning, som kan uddybe det læste.

Alle film med undervisningsforløb er udarbejdet af lærere på kursus som udeskolevejledere/udeskoletovholdere. På hjemmesiden er filmene opdelt efter kategorier.

Vi håber, I får glæde af arbejdet med materialet.

God fornøjelse!

FOTO: NIELS EJJBYE-ERNST

INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

OM MATERIALET

Formålet med dette materiale er at støtte skoler, årgangsteams eller lærerteams i at påbegynde arbejdet med udeskole.

Udeskole er på mange måder en hensigtsmæssig variation af skoledagen på alle klassetrin. Med kurset håber vi på at kunne støtte og inspirere skoler til at udvide deres undervisnings- og arbejdsformer, så de også omfatter udeskole.

Vi håber på, at kurset tilskynder til at gøre udeskole til en del af skoleprofilen lokalt med afsæt i skolernes egne værdier, erfaringer, arbejdsformer, kulturer og kontekster.

Kurset introducerer til den nyeste opdaterede viden inden for området, og det præsenterer en række eksempler på arbejdet med udeskole formidlet af lærere fra forskellige skoler i Danmark. Lærerne har udarbejdet og beskrevet undervisningsforløbene i forbindelse med kurser til udeskolevejleder eller udeskoletovholder i perioden 2016-2017.

Vi ser meget gerne, at skoler fremover bliver ved med at indsende beskrivelser af særligt velegnede undervisningsforløb til alle klassetrin og fag. Da kurset er baseret på en hjemmeside, kan nye tiltag, ny viden og gode idéer løbende indarbejdes i materialet.

MATERIALETS OPBYGNING OG INDHOLD

Materialet består først og fremmest af denne skrivelse med dens korte artikler. Artiklerne linker til en hjemmeside, hvor film og tekster findes. Man kan også gå direkte til hjemmesiden og læse artiklerne der: (www.udeskole.nu)

Materialets artikler er i videst muligt omfang støttet af video-film, der eksemplificerer undervisning med udeskole. Der er desuden film, hvori forskere fortæller om særlige muligheder ved udeskole, og hvor skoler videregiver deres generelle erfaringer med at implementere eller bruge udeskole.

De korte artikler i dette materiale er linket til fuldtekstartikler, eller de henviser til basisartikler i bøger mv. En litteraturliste supplerer i øvrigt kursets materialer. Alle artikler bygger på længere artikler, som man kan hente via link eller i finde frem til i papirform. Der henvises løbende til den litteratur, der er produceret om udeskole i projekt Udvikling af Udeskole (2014-2017), til artikler om fagdidaktik fra bogen "Udeskoledidaktik" (Hans Reitzels Forlag 2017) og til anden relevant litteratur.

Til nogle artikler er der formuleret refleksionsspørgsmål, som en lærergruppe kan bruge eller omforme efter lokale behov i arbejdet med at udvikle udeskole.

Det er fx væsentligt at finde ud af, hvilke muligheder og hvilke barrierer der findes på jeres egen skole. At skabe et rum, hvor begejstring og tvivl er accepteret, vil være optimalt for et skoleudviklingsprojekt. Alle ændringer af undervisningspraksis er besværlige, og nogle gange kan de være svære at acceptere.

Materialets seks afsnit søger med afsæt i forskning, teorier og skolars erfaringer at besvare nogle af de spørgsmål, der typisk rejser sig, når en skole eller en personalegruppe bestemmer sig for at implementere udeskole i deres undervisning.

1. Hvad er udeskole, hvad kan det, og hvorfor skal man bruge det som arbejdsform? Hvad har andre skoler gjort, og hvad er deres erfaringer? I afsnittet kan man læse om og i videoklip se eksempler, som erfarne skoler ønsker at formidle fra deres arbejde med udeskole.

2. Hvad skal man være opmærksom på, når man skal i gang med at bruge udeskole? Afsnittet beskriver nogle skolars erfaringer med de udfordringer og opgaver, som er forbundet med brugen af udeskole.

3. Hvordan kan man konkret undervise i de forskellige fag? Korte fagdidaktiske artikler til dansk, matematik, natur/teknologi, sprogfag, historie og de æstetiske fag. Til hvert fag findes korte videoklip, der giver eksempler på, hvordan faglærere har arbejdet med udeskole.

4. Hvordan kan udeskole beskrives og begrundes teoretisk? I afsnittet behandles nogle teoretiske tilgange, der særligt fokuserer på udeskole. Teorierne søges uddybet i videoklip med nøgleudsagn fra udeskoleforskere.

5. Hvad siger nyere forskning om udeskole? Afsnittet rummer en national forskningsoversigt suppleret af korte filmklip, hvor forskere fra Danmark, Sverige, Norge, Tyskland, England og Australien fortæller om deres studier af udeskole.

6. Hvor kan vi ellers finde inspiration? Her findes en række links til information om faciliteter, netværk, inspiration mv.

Disse spørgsmål kan naturligvis besvares på mange forskellige måder. Svarene på "Hvordan-spørgsmål" afhænger fx af, hvad der undervises i, hvordan de involverede lærere tænker, at elevers læring foregår bedst, og hvilke undervisningsmaterialer og fortolkninger af Fælles Mål der findes på skolen. I langt de fleste af filmeksemplerne forholder lærere og pædagoger sig i øvrigt eksplicit til Fælles Mål.

Om det overhovedet er en god idé at undervise med den variation, som udeskole kan tilbyde, afhænger i høj grad af den læringsforståelse, skolens lærere har. Hvis bevægelse, konkretisering, problemløsning og variation er vigtige i læringsforståelsen, kan det vise sig at være en rigtig god idé at lægge noget af undervisningen uden for klasserummet.

HVORDAN KAN SKOLEN BRUGE DETTE MATERIALE?

Der kan være vidt forskellige udfordringer på spil, afhængigt af hvor skolen ligger i landet. En skole i det centrale København støder ind i andre udfordringer i forbindelse med udeskole end en skole i Vestjylland. Børnenes sociokulturelle baggrund og samarbejdet mellem hhv. lærere, lærere og pædagoger og forældre på skolerne er ligeledes vidt forskellige fra skole til skole.

En lille skole i et mindre lokalsamfund kan have nogle særlige muligheder, som den store byskole ikke har. Der kan være et stærkt kendskab til lokalområdets erhverv, kendskab til nøglepersoner i fritidslivet og kendskab til personer i lokalområdet, der kan løfte projekter af lokal karakter i Skørping-, Hals-, Egebjerg- og Saltum skole. Læs fx om:

▣ **Udeskole på Saltum Skole og lokalt samarbejde i udeskolenetværket i Ålborg**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-01

▣ **Hals Skole og projekt Udvikling af Udeskole: Fra idé til handling**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-02

▣ **Udeskole på Skørping Skole**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-03

▣ **Udeskole på Egebjerg Skole**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-04

Byskolen har typisk nogle andre fordele, som landsbyskolen ikke har. I byskolen er der mange faglærere, der kan udvikle det faglige niveau og samarbejde, og i byen er der mange forskellige kulturinstitutioner, som en skole kan indlede samarbejde med. Desuden kan der i de større byer være bedre muligheder for at ansætte personer, der fx kan trække et skoleudviklingsprojekt i gang.

Udeskole kan forme sig vidt forskelligt på forskellige skoler. Når materialet tages i brug, skal det naturligvis sættes i forhold til netop egen skoles muligheder og begrænsninger. Lærerne og pædagogerne er som regel de bedste til at til-

rettelægge tiltagene med netop deres elever på deres egen skole i samarbejde med ledelsen.

Materialet er derfor ikke en "udeskolemanual", man kan slå op i og der finde løsninger på alle udfordringer. Vi lægger vægt på, at det er det pædagogiske personale, der selv skal udvikle udeundervisningen lokalt. Det er den samlede skole, der finder løsninger og bruger deres lokalområde, kontakter og muligheder bedst muligt.

Alle skoler er bundet af deres lokale forhold, men kan formentlig alligevel hente inspiration i andres erfaringer, i fag- og almindidaktiske teorier om udeskole og i følgeforskning inden for området.

Materialet kan bruges i forbindelse med al form for kursusaktivitet, som vedrører udeskole fra diplomkurser til udesko-levevejlederkurser, men mest af alt er det tænkt som et lokalt kursusmateriale for den enkelte skole. Det kan således bruges i et samarbejde i årgangsteams, fagteams, klasseteams, lærere/pædagoger, ledelse/medarbejdere mv., dels på skoler, der vil i gang med at bruge udeskole, og dels på erfarne skoler, der ønsker at udvikle deres brug af udeskole.

Man kan bruge materialet systematisk eller sporadisk afhængigt af skolens behov. Hvis man fx arbejder med at implementere udeskole i faget dansk, kan man starte med at læse artiklen om dansk og efterfølgende forfølge de muligheder, der findes i materialet. Det kan være, at fagundervisningen kræver en udvikling af faciliteter, en diskussion af økonomi, brug af en udeskolevejleder i faget, konsultation af forskningsresultater eller bare flere gode idéer. I materialet linkes der også til andre platforme, hvor der findes inspiration til praksis.

Gennem en studiekreds kan en skole altså arbejde med præcis de problemstillinger, de finder relevante. Man kan arbejde samlet med overordnede problemstillinger, eller lærerteams eller klasseteams kan specifikt arbejde med deres undervisning i deres fag.

Endelig kan materialet kan bruges af mindre lærergrupper, der er i gang med at udvikle undervisning uden for klasserummet i udskolingen, på mellemtrinnet eller i indskolingen, eller af lærere og pædagoger, der samarbejder om udeskole og understøttende undervisning.

Skolen kan rekvirere en VIA-konsulent til at støtte et udviklingsarbejde, fx det første møde, hvis det er et behov på skolen (henvendelse til doeg@via.dk). En skole kan også vælge at knytte én eller flere vejledere til et projekt. Udgangspunktet for kurset er, at det er den lokale skole, der selv driver arbejdet med hjælp fra input og vejledning.

Der er gode erfaringer med at lade en lokal gruppe lede arbejdet, evt. med en livline til en ekstern konsulent. I 2014-2017 arbejdede ca. 15 konsulenter over hele landet med at støtte skoleudvikling med udeskole i projekt "Udvikling af Udeskole". Det er blandt andet disse konsulenter, der kan indgå i jeres lokale udviklingsprojekt.

HVAD ER UDESKOLE?

Der findes mange forskellige definitioner af begrebet udeskole. Her fremhæves fire forskellige formuleringer, som der måske kan tages udgangspunkt i, når en skole skal gøre udeskole til sit eget projekt:

1. Undervisningsministeriets formulering (2018):

Undervisningsministeriets afgrænsning er formuleret i forbindelse med udviklings- og forskningsprojektet Udvikling af Udeskole (UaU) (2014-2017):

"... udeskole (er) en bred betegnelse for undervisning med udgangspunkt i fagenes mål (Fælles Mål), der regelmæssigt og over længere tid gennemføres uden for klasseværelset og skolens mure. Udeskole bygger på, at eleverne anvender den teoretiske viden og de færdigheder, de opnår igennem undervisningen i klassen, ude i relevante omgivelser; eller de opnår teoretiske eller praktiske indsigter i uderummet, som efterfølgende kan bearbejdes og videreudvikles i klasserummet. Udeskole kan foregå mange steder omkring skoler, fx i skolegården, i naturområder, på virksomheder, på museer, ved og i kirker, på genbrugspladser, i lokalområdet mv.

FRA PROJEKT UDVIKLING AF UDESKOLE

2. Forskningsprojektet TEACHOUT.

Her bruges denne afgrænsning:

" Udeskole er defineret som undervisning, der
- praktiseres i natur- og/ eller kulturmiljøer uden for skolens bygninger, hvor undervisningen normalt er skemalagt til at foregå.
- sker på baggrund af Fælles Mål.
- varer mindst 5 timer om ugen fordelt på 1 eller 2 dage og foregår over en længere periode (i dette projekt et helt skoleår).

🔗 **Læs mere om projekt TEACHOUTs definition her:**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-39

3. Foreningen Udeskolenet

- “ *Udeskole er pædagogiske arbejdsformer, hvor undervisningen regelmæssigt foregår uden for skolens mure ... med disse vejledende underpunkter:*
- *Tilegnelse af viden, færdigheder og holdninger skabes gennem oplevelser, handlinger, dialog og refleksion.*
 - *Undervisningen kan foregå i skolens nærmiljø, i naturen, i samfundslivet og i kulturelle institutioner.*
 - *Skolens fag kan aktiveres i en integreret undervisning, hvor undervisningen ude og inde har nær sammenhæng.*

🔗 **Læs hele Udeskolens definition her:**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-40

4. Norsk professor i pædagogik, Arne Nikolaisen Jordet

- “ *Udeskole er en arbejdsmåde, hvor man flytter dele af skolehverdagen ud i nærmiljøet. Udeskole indebærer dermed regelmæssig aktivitet uden for klasselokalet. Arbejdsmetoden giver eleverne anledning til at tage alle sanserne i brug, så de får personlige og konkrete erfaringer i mødet med virkeligheden. Arbejdsmåden giver plads til faglige aktiviteter, spontan udfoldelse og leg, nysgerrig søgen, fantasi, oplevelser og socialt samvær. Udeskole handler om at aktivere alle skolefagene i en integreret undervisning, hvor ude- og inde-aktiviteterne har nær sammenhæng, idet eleverne lærer om virkeligheden i virkeligheden; dvs. om naturen i naturen, om samfundet i samfundet og om nærmiljøet i nærmiljøet.* (JORDET 1998, S. 24)

Kommentarer til de fire definitioner

Der er naturligvis ikke kun én måde at definere og forstå udeskole på. Formuleringen må afhænge af den kontekst, den skal indgå i. Det bærer disse fire kendte eksempler præg af.

Når udeskole skal undersøges empirisk, som det blev i forskningsprojektet TEACHOUT, må det defineres kvantitativt som fx 'minimum fem timers undervisning uden for klasserummet pr uge'. Hvis man ønsker at udregne effekter af en given intervention (som fx 'fem timers undervisning uden for klasserummet'), er det naturligvis nødvendigt nøje at præcisere, hvad interventionen består af. En sådan definition siger imidlertid ikke noget om, hvad der er bedst eller mest hensigtsmæssigt.

Alle formuleringerne betoner regelmæssighed, og alle betoner sammenhæng mellem undervisning ude og undervisning inde (se afsnittet om transfer).

De muliggør alle, at udeskole ikke blot foregår i naturen, men også på kulturelle institutioner, i bymiljøer, på virksomheder og i samfundslivet.

I de to første (UaU og TEACHOUT) betones det, at undervisningen sker på baggrund af Fælles Mål, mens UdeskoleNet og Arne N. Jordet lægger vægt på, at skolens fag kan aktiveres i en integreret undervisning. I Danmark fortolkes skolens fag gennem Fælles Mål. Hos UdeskoleNet og Jordet betones oplevelser som basis for viden, holdninger mv. I UaU betones det, at udeundervisning kan bibringe indsigter, der kan efterbearbejdes mere teoretisk i klasserummet. Hos TEACHOUT betones regelmæssigheden som udeskole, der foregår hver uge året rundt.

Refleksionsspørgsmål

Skoler skal selv skabe deres model for udeskole.

Diskuter:

- De fleste fortolkninger skriver om regelmæssighed, men ikke præcis, hvad denne regelmæssighed går ud på. Hvad mener I?
- Der indgår altid overvejelser om, hvordan undervisningen udenfor kan forbindes med den samlede undervisning. Det kan ses i slogans som "inde, ude, inde" eller gennem begrebet transfer. Hvordan forholder I jer til dette?

Transfer og undervisning i forskellige omgivelser

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-05

- Der arbejdes ofte konkret, kropsligt og handleorienteret i udeskole. Hvilke tanker gør I jer om dette?
- Eleverne er typisk aktive både kropsligt og mentalt, når der arbejdes i udeskole. Hvordan er jeres model for klasserumsledelse i udeskole?

Læs og se:

Struktur og klasserumsledelse i udeskole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-06

Arden skole - Indskolingen på kirkegården.

Om hellige steder (12:32 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp01

- Udeskole kan skabe variation i skolens undervisning. Hvordan fremgår det af jeres model?

Hvordan skal jeres udeskole være, for at arbejdsformen passer bedst muligt til jeres værdier, vaner og skolekultur?

- Hvad ser I som udeskole?
- Hvordan vil I organisere udeskole hos jer?
- Hvorfor indfører I udeskole?

Hent inspiration i skolepræsentationer side 16-18, hvor forskellige skoler præsenterer deres praksis og visioner.

HVORFOR UDESKOLE? PERSPEKTIVER FRA FOLKE- SKOLEREFORMEN 2014

Baseret på Niels Ejbye-Ernst & Peter Bentsen (2015). Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole.

Inspirationsguide til god udeskolepraksis

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-07

Systematisk udvikling og videreudvikling af udeskole kan være en måde at indarbejde flere af folkeskolereformens elementer på.

Understøttende undervisning og faglig fordybelse

På en del af demonstrationsskolerne i projekt UaU arbejder lærere og pædagoger meget tæt sammen om udeskole. Det betyder blandt andet, at udeskoledagene kan være bemandet med flere personer end normalt i et klasselokale. I det tværfaglige samarbejde kan faglærerne aftale forløbet af undervisningen på bestemte tidspunkter og med udgangspunkt i læringsmål for forløbet, så der kan etableres nogle sammenhængende strukturer. Således kan både lærere og elever være fælles orienteret om læringsmålene socialt, metodisk og i fagene.

- **Fasaner, jagt og dissektion** (10:28 min)

Se filmen her: udeskole.nu/uu01

- **Byens former i matematik** (10:01 min)

Se filmen her: udeskole.nu/uu02

- **Skørping Skole - Når 2 er dobbelt så godt - lærer og pædagogarbejde i udeskole** (06:57 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp13

Fokus på elevernes trivsel og undervisningsmiljø

Trivsel og undervisningsmiljø er ligeledes fremhævet i Folkeskolereformen som væsentlige forhold. Flere undersøgelser foretaget af blandt andre Erik Mygind, Københavns Universitet, og Mads Bølling, ph.d.-studerende på Københavns Universitet, peger på, at udeskole kan være trivselsfremmende. Også den new zealandske uddannelsesforsker John Hattie, den tyske didaktiker og pædagogikprofessor Hilbert Meyer og professor Per Fibæk Laursen, Aarhus Universitet, peger på, at et godt undervisningsmiljø kan støtte elevernes faglige og sociale udvikling, og at sidstnævnte er tæt forbundet med elevernes læring.

Varieret og anvendelsesorienteret undervisning

Udeskole skal organiseres, så eleverne møder konkrete anvendelsesmuligheder for de færdigheder og den viden, som de har tilegnet sig og skal videreudvikle. Det kan fx opnås ved at indsamle og generere viden fra omgivelserne til undervisningen, eller ved at eleverne undersøger problemer i deres kontekst. Gennem læring i omgivelserne kan man gøre faglig viden mere motiverende og meningsfuld for eleverne og samtidig bryde elevernes opfattelse af monotoni og kedsomhed.

Den åbne skole

Med den åbne skole får det omkringliggende samfund en central rolle i forhold til skolens hverdag. I lovgrundlaget er det fremhævet, at skolen skal indgå forpligtende samarbejder med bl.a. foreningsliv, kulturinstitutioner, virksomheder og ungdoms- og musikskoler. Det betyder et øget fokus på sammenhængskraft og overgange mellem skole og fritidsliv. Det betyder samtidig et forpligtende samarbejde i forhold til at skabe læring, der selvfølgelig er koblet op på fagenes mål og derfor er lærerens ansvar. Med de mange muligheder og de forenklede Fælles Mål er det muligt at etablere konkrete relationer skole og samfund imellem, der underbygger en praksisnær viden, som er forankret i fagenes kernekompetenceområder.

HVAD HAR ANDRE SKOLER GJORT?

Baseret på Niels Ejbye-Ernst & Peter Bentsen (2015). Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole.

- **Hvorfor udeskole? Erfaringer fra lærere, skoleledere, elever og forældre på de 14 demonstrationsskoler**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-08

De 14 mest erfarne skoler, som deltog i projekt Udvikling af Udeskole, fremhæver en række forhold som væsentlige.

Variation i dagligdagen

Skolerne skriver, at udeskole betyder mere varieret undervisning. En skoleleder skriver for eksempel: "En god udeskoleundervisning er både en varierende, eksperimenterende og undersøgende undervisnings- og læringsform, der på mange måder er svaret på det, som den nye folke-

skolelov lægger op til. Vi har simpelthen udeskole, fordi det er sundt og sjovt og meget givende for de sociale relationer og dermed trivslen, og fordi oplevelser "ude" giver fælles historier, der kan trækkes på i mange sammenhænge" (Ravsted Børneunivers).

Konkret arbejde med fagene

De fleste skoler fremhæver, at de med udeskole kan få eleverne til at arbejde konkret med forhold, som ellers kan være abstrakte i den almindelige undervisning og dermed svært forståelige for en del elever. For eksempel skriver en lærer:

" Det giver eleverne en konkret forståelse af de faglige begreber, der arbejdes med.

EGEBJERG SKOLE

eller tilsvarende:

" Udeskole er ikke bare en ugentlig skovtur. Det er en pædagogisk arbejdsmetode, hvor undervisningen udendørs integreres i den almindelige undervisning i klassen - og støtter og styrker denne. Eleverne afprøver den teoretiske viden og de færdigheder, de får indendørs, ved at arbejde konkret med dem i uderummet.

GULDBJERG SKOLE

Udeskole indgår integreret i undervisningen

Alle demonstrationsskolerne fremhæver, at udeundervisningen skal være en del af den daglige undervisning. Udeskole skal indgå i undervisningen og netop bidrage med variation og konkrete arbejdsformer. En skole beskriver dette eksempel:

" Det er særligt vigtigt at tænke sammenhæng mellem læringen inde - og ude. Det, som eleverne træner gennem aktiviteter ude, skal have nær sammenhæng til den undervisning, der foregår inde. Den praksis og de aktiviteter, eleverne indgår i ude, supplerer således undervisningen.

GULDBJERG SKOLE

Udeskole som profilering af skolen

En del af demonstrationsskolerne oplever, at forældre aktivt vælger skolen til, fordi der undervises med udeundervisning. Det er både små skoler, der skiller sig ud fra naboskoler gennem udeskole, og større skoler i København, hvor udeskoleprofilen har betydet, at forældregrupper, der ellers ikke tidligere har valgt skolen, skriver deres børn ind. De samme skoler giver også udtryk for, at lærere aktivt søger til deres skoler for at have mulighed for at arbejde med udeskole.

► **Skørping Skole - Når 2 er dobbelt så godt - lærer og pædagogarbejde i udeskole** (06.57 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp13

► **Udeskole på Karlebo Skole** (03.30 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp02

Hvad siger forældrene til udeskole?

Arbejdet med udeskole kræver information til forældrene:

" Forældreopbakningen kommer af forståelse for projektet, en god kommunikationsstrategi og enighed omkring regler.

SPURVELUND SKOLE

Alle demonstrationsskolerne fremhæver, at forældrene bakker udeskole op, eller at det er forældrebestyrelsen, der har været initiativtagere til ændring af skoledagen:

“ Det blev givet som fælles orientering på de første forældremøder det pågældende år, og forældre blev bedt om at bakke op med varmt tøj, lidt ekstra i madpakken, skiftetøj m.m. Vi udarbejdede en fast kendt struktur for dagen, som er kendt af elever, forældre og personale. Det har betydet god forældreopbakning og accept af udeskole som en del af skolens image.

BLÅVANDSHUK SKOLE

Egebjerg Skole og Guldbjerg Skole skriver fx, at “Skolen er blevet et aktivt tilvalg pga. udeskolekonceptet”. På Karlebo Skole er det forældrene, der har taget initiativ til udeskole i lokalområdet:

“ Det er forældrene, der (med deres bare næver) har opført en del af udeskolens rum på matriklen, nyttehaverne, udekøkkenet og bålhuset. Der har været meget stor forældreopbakning til projektet, og det er blevet modtaget positivt.

KARLEBO SKOLE

Beskrivelserne fra skolerne viser generelt, at forældrene hilser undervisning med udeskole velkommen, og at undervisningsformen ofte betyder større samarbejde mellem skole og lokalsamfund – samarbejde om Åben Skole.

Hvad siger lærerne til udeskole?

- ▶ **Hvordan er det at være udeskolelærer?**
Ph.d.-stipendiat i TEACHOUT, Karen Barfod,
VIA University College (02.28 min)
Se filmen her: udeskole.nu/fo04

En del skoler har startet udeskole gennem enkeltlæreres initiativer. På et tidspunkt er det så blevet vigtigt at diskutere fremtiden for undervisningsformen:

“ I personalegruppen gav det brydninger i opstartsfasen i forhold til beslutningen, da alle ikke var glade for, at ledelsen havde truffet beslutningen om, at alle klasser skulle være med i udeskolen. I dag er det en integreret del af undervisningen, en del af skolens selvforståelse, at vi har udeskole.

BLÅVANDSHUK SKOLE

På de fleste demonstrationsskoler er udeskole et skoleprojekt, som alle lærere på hele skolen eller udvalgte årgange deltager i:

“ Det pædagogiske personale bakker op om indsatsområdet. Der er fag, der har større tradition for udeskole og udeundervisning, og der er lærere/pædagoger, som brænder mere for udeskole og udeundervisning end andre. Alle er forpligtet på at tænke udeskole og udeundervisning ind i deres undervisning.

NAUR-SIR SKOLE

Hvad siger eleverne?

Se artikler om to undersøgelser af elevernes holdninger samt film om hukommelse.

■ **Danske elevers oplevelser af og syn på udeskole**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-09

■ **Følgforskning fra udvikling af udeskole**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-10

- ▶ **Hvad siger elever om at blive undervist i udeskole?**
(02.39 min)

Se filmen her: udeskole.nu/di01

Udeskole kan fremme inklusion

“ Vi oplever, at alle børn lettere inkluderes i uderummet. De børn, der tidligere blev ekskluderet, indgår i fællesskabet. Der er bedre plads, end når mange børn skal sidde stille i et klasserum.

RAVSTED BØRNEUNIVERS

“ I udeskolen oplever vi, at både børn og voksne får bedre betingelser for at skabe gode relationer indbyrdes. Der er tid til fordybelse og samvær.

STOKKEBÆK SKOLE

Lærer eleverne bedre?

► TEACHOUT læring - Ph.d.-stipendiat

Camilla Roed Otte (01:10 min)

Se filmen her: udeskole.nu/fo01

Det er ikke let at undersøge dette eksplicit, idet læring afhænger af mange forskellige komplekse faktorer. Flere skoler skriver imidlertid, at de oplever, at eleverne kan lære mere, ved at de bruger udeskole i deres dagligdag:

“ Det udvidede læringsrum er en vej til at sikre, at alle lærer så meget som muligt. I udeskole får eleverne typisk en mere aktiv rolle, som gør, at de profiterer bedre af undervisningen. Det vil vi understøtte yderligere.

LANGESØSKOLEN

“ Det øger elevernes læring. Eleverne får mulighed for at få læringsmaterialerne i hænderne, og det profiterer rigtig mange af vores elever af.

LANGESØSKOLEN

Det fremhæves også, at elever, der ellers har svært ved at gå i skole, kan støttes i deres motivation gennem udeskole, og at udeskole indgår i arbejdet med klassens sociale relationer.

Udeskole bidrager til lærernes faglige udvikling

Skolerne beskriver, at et udviklingsprojekt med udeskole udfordrer og kvalificerer lærerne, og de oplever – i lighed med Karlebo Skole nedenfor – at udeskole kan ...

“ give lærerne mulighed for at udvikle deres faglighed på en ny måde og samtidig få oplevelsen af, at de får en ny rolle blandt eleverne.

KARLEBO SKOLE

Hvis der er en erfaren skole i nærheden, så prøv eventuelt at invitere et par lærere eller pædagoger, og få dem til at dele ud af deres erfaringer.

BESKRIVELSE AF 13 SKOLER, DER BRUGER UDESKOLE

Hent konkret inspiration fra skoler rundt i landet. Beskrivelserne er udarbejdet i 2014-2017. Efterfølgende kan praksis være ændret. Det gør ikke skolernes beskrivelser mindre værdifulde.

TAGENSBO SKOLE – KØBENHAVN, NORDVEST

Læs en kort artikel, der beskriver baggrund, praksis, struktur, formål, opbakning og skolens erfaringer, og se filmen, hvor elever fra mellemtrinnet besøger en betonfabrik.

📖 Udeskole på Tagensbo Skole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-11

- **Tagensbo Skole - Mellemtrinet på tur til et betonfirma** (10.03 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp03/

ARDEN SKOLE - HIMMERLAND

Se en film om elever fra Arden, der arbejder med hellige steder i dansk og kristendom.

- **Arden skole - Indskolingen på kirtegården. Om hellige steder** (12.32 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp01

SALTUM SKOLE – ÅLBORG

Læs en kort artikel, der beskriver baggrund, praksis, struktur, formål, opbakning og skolens erfaringer med lokale netværk.

- ▢ **Udeskole på Saltum Skole og lokalt samarbejde i udeskolenetværket i Ålborg**
Hent tekst her: bit.ly/udeskole-01

- **Saltum Skole – Udskolingen** (01.02 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp04
- **Saltum Skole – Indskolingen** (01.38 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp05

BLÅVANDSHUK SKOLE – SYDVESTJYLLAND

Se film, hvor lærere og pædagoger fra Blåvandshuk Skole beskriver deres brug af udeskole.

- **Blåvandshuk Skole - Udeskole** (05.57 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp06

EGEBJERG SKOLE – ODSHERRED

Læs en kort artikel, der beskriver baggrund, praksis, struktur, formål, opbakning og skolens erfaringer, og se en film med et eksempel på skolens praksis.

- ▢ **Udeskole på Egebjerg Skole**
Hent tekst her: bit.ly/udeskole-04

- **Egebjerg Skole - Tværfagligt forløb på mellemtrinet om hornfisk v. naturvejleder** (06.44 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp07

SOPHIENBORGSKOLEN- HILLERØD

Se film, hvor elever laver personkarakteristikker i et villakvarter.

- **Udeskole på Sophienborgskolen** (07.38 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp08

NAUR-SIR SKOLE – LEMVIG

Læs en kort artikel, der beskriver baggrund, praksis, struktur, formål, opbakning og skolens erfaringer

- ▢ **Udeskole på Naur-Sir Skole**
Hent tekst her: bit.ly/udeskole-12

RØSNÆS SKOLE – KALUNDBORG

Læs en kort artikel, der beskriver baggrund, praksis, struktur, formål, opbakning og skolens erfaringer

- ▢ **Udeskole på Røsnæs Skole**
Hent tekst her: bit.ly/udeskole-13

STRANDGÅRDSKOLEN – ISHØJ

Læs en kort artikel, der beskriver baggrund, praksis, struktur, formål, opbakning og skolens erfaringer

📖 Udeskole på Strandgårdskolen

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-14

VIRKLUND SKOLE – SILKEBORG

Læs en kort artikel, der beskriver baggrund, praksis, struktur, formål, opbakning og skolens erfaringer til andre skoler

📖 Udeskole på Virklund Skole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-15

SKØRPING SKOLE – REBILD

Læs en kort artikel, der beskriver baggrund, praksis, struktur, formål, opbakning og skolens erfaringer, og se filmen med eksempel på samarbejde mellem lærer og pædagog.

📖 Udeskole på Skørping Skole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-03

- ▶ **Skørping Skole – Når 2 er dobbelt så godt - lærer og pædagogarbejde i udeskole** (06.57 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp13

HALS SKOLE – ÅLBORG

Læs en kort artikel, der beskriver baggrund, praksis, struktur, formål, opbakning og skolens erfaringer, og se en film, der viser arbejdet med matematik på skolens arealer:

📖 Hals Skole og projekt Udvikling af Udeskole - Fra idé til handling

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-02

- ▶ **Hals Skole, matematik på mellemtrinet** (07.59 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp09

KARLEBO SKOLE – NORDSJÆLLAND

Se filmen om en skole i Nordsjælland, hvor forældre i skolebestyrelsen har taget initiativ.

- ▶ **Udeskole på Karlebo Skole** (03.30 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp02

VI SKAL I GANG MED UDESKOLE. HVAD ER DET VÆSENTLIGT AT OVERVEJE?

Baseret på Niels Ejbye-Ernst & Peter Bentsen (2015) "Vi skal i gang med udeskole til august". Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole

▣ Vi skal i gang med udeskole til august

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-16

Demonstrationsskolerne i projekt Udvikling af Udeskole (se artikel om projektet) har opbygget erfaringer med udeskole. Ledere og lærere har i samtaler om projektet givet udtryk for, at det er vigtigt at forholde sig til en række punkter i planlægningen af udeskole. Som indledende eller tilbagevendende manøvre anbefales det, at man drøfter spørgsmålet: Hvad er udeskole på vores skole?

Andre væsentlige faktorer, som bør drøftes:

- Kommunikation med forældre og medarbejdere
- Det danske vejr
- Faciliteter og kortlægning af lokalområdet
- Økonomi
- Ledelse og støtte
- Skemalægning
- Brug af udeskolevejledere
- Etablering af netværk

KOMMUNIKATION MED FOR- ÆLDRE OG MEDARBEJDERE

▣ Hvorfor udeskole? Erfaringer fra lærere, skoleledere, elever og forældre på de 14 demonstrationsskoler

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-08

Når en skoles undervisningspraksis ændres, skal det kommunikeres til forældre og elever, så det er tydeligt, hvorfor skolen vælger at undervise systematisk gennem udeskole. Endvidere er det vigtigt at inddrage forældrene aktivt gennem information m.m. Nedenstående udsagn er fra involverede personer på forskellige skoler, og de skitserer overvejelser og erfaringer med kommunikation om udeskole:

“ I opstartsfasen oplevede vi forældre, der ringede og spurgte til det rimelige i, at nogle klasser fik mulighed for denne undervisningsform og andre ikke. Det var med til at støtte ledelsens beslutning om, at udeskole skulle være for alle indskolings elever.

SKOLELEDER FRA BLÅVANDSHUK SKOLE

“ For at opnå forældreopbakning og bibeholde den er det væsentligt, at vi formår at informere tilstrækkeligt om, hvad vi vil med udeskole, og hvordan vi fagligt understøtter læringen og følger de faglige mål, der sættes.

SPURVELUND SKOLE

Nedenfor ses en problematik, som en skole i Nordsjælland oplevede ved start af udeskole, før refleksioner om rammer og skema var på plads.

“ Der har været meget stor forældreopbakning til projektet, og det er blevet modtaget positivt. I en enkelt klasse oplevede vi to måneder efter opstart stor modstand med heraf følgende klager over, at lektionerne på udeskoledage udelukkende var dansklektioner. Der var bekymring for, om pensum kunne nås, og om indholdet var for meget ”spejder”.

SPURVELUND SKOLE

Den interne kommunikation er også vigtig. For skoler, der indfører udeskole på bestemte årgange, er det en god idé at dele erfaringer med og inspirere de øvrige lærere og pædagoger på skolen, således at hensigten med undervisningsformerne er tydelig for alle ansatte på skolen. Flere skoler har præsenteret deres version af udeskole på YouTube og hjemmesider:

- ▶ **Udeskole på Karlebo Skole** (03.30 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp02
- ▶ **Blåvandshuk Skole - Udeskole** (05.57 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp06
- ▶ **Udeskole på Sophienborgskolen** (07.38 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp08
- ▶ **Struer Friskole - Udeskole** (04.12 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp10

DET DANSKE VEJR

Mange skoler fremhæver vejr og påklædning som den største barriere for brug af udeskole. Det er ofte nødvendigt at opbygge vaner hos børnene, så de selv husker at få passende tøj på, hvis de skal være udenfor en vinterdag. En skole inddrager eleverne i at sikre, at alle har tøj, madpakker og diverse materialer med, inden klassen går udenfor. Eleverne har som opgave at vise hinanden, hvad de finder vigtigt at medbringe.

På nogle skoler findes et mindre depot af glemt overtøj, som kan lånes i særlige tilfælde. Der kan være store kulturelle forskelle på, hvor ofte familier er udendørs, og det vil være en god idé at diskutere udeundervisningens forudsætninger på et møde med forældre.

KORTLÆGNING AF LOKALOMRÅDET

Baseret på Niels Ejbye-Ernst & Peter Bentsen (2015): Kortlæg jeres lokalområde til udeskole. Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole

📄 **Kortlæg jeres lokalområde til udeskole**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-17

Systematisering af muligheder for udeskole

Nogle skoler, der bruger udeskole i undervisningen, har systematiseret deres viden om mulighederne i lokalområdet ved at arbejde med indsamling af undervisningsforløb med udeskole eller ved at kortlægge deres lokalområdes potentiale for gode undervisningssteder, -muligheder og eksterne ressourcepersoner. En systematiseret kortlægning kan blandt andet bestå af opsamling af undervisningsforløb,

fysisk kortlægning, digital kortlægning eller udarbejdelse af hjemmesider. Ressourcepersoner i udeskole kan med fordel varetage en sådan kortlægning (se Udeskolevejledere). Eksempler på kortlægninger fra demonstrationsskoler:

- På Ravsted Børneunivers har de haft dage med udeskole igennem ca. 10 år. Her har skolen gemt og samlet planer for undervisning, som så efterfølgende kan genformuleres og forfines. På skolen har de et bestemt område, hvor udeskole ofte foregår, så undervisningsforløbene bliver altid lokale og anvendelsesorienterede for alle skolens lærere. Nogle undervisningsforløb gentages hvert år, mens andre anvendes sjældnere.
- På en skole på Frederiksberg har man kortlagt nærområdet gennem Google Maps, så alle gode udeundervisningssteder let kan findes, og der ligger undervisningsforløb koblet til bestemte koordinater, så andre lærere kan læse om de erfaringer, der findes med stederne.
- På en nordjysk skole har man udarbejdet et kort på væggen med knappenåle på alle relevante steder og med små oplysningssedler i randen, så alle kan se, hvor det gode vandhul ligger, hvilke erhvervsdrivende der ønsker besøg, og i hvilke butikker eleverne må indsamle empiri til fx dansk og matematik.

► **Udeskole på Karlebo Skole (03.30 min)**

[Se filmen her: udeskole.nu/sp02](https://udeskole.nu/sp02)

► **Egebjerg Skole - Tværfagligt forløb på mellemtrinnet om hornfisk v. naturvejleder (06.44 min)**

[Se filmen her: udeskole.nu/sp07](https://udeskole.nu/sp07)

Kend undervisningslokaliteten

Undervisningen i udeskole bliver bedre, hvis lærere og pædagoger kender til en række forhold på undervisningslokaliteten. Det kan fx være:

- Kontaktpersoner – navne, telefonnumre, mail osv.
- Lokale formidlere – naturvejledere, museumsformidlere, lokalhistorikere mv.
- Områdets beskaffenhed – hvad skal man medbringe?
- Eventuelle decentralt placerede redskaber, fx håndbøger, net og diverse grej (Grejbanker/lokale depoter)
- Gode samlingssteder, toiletforhold og evt. læ på lokaliteten
- Butiks- og virksomhedsejere, der gerne vil have besøg af klasser/elever

Faciliteter til udeundervisning på skolens område

På lidt større skoler kan der være lærere eller pædagoger, der ikke kender alle skolens egne muligheder eller faciliteter. På en del skoler er der optegnet arealer i skolegården eller omkring skolerne, hvor der kan arbejdes kropsligt med fx matematik eller dansk.

Mange skoler har områder, hvor det er oplagt at lægge gruppearbejde i uderummet, og der findes også en del skoler, der har bålpladser med fx halvtag eller bålhus i forbindelse med skolefritidsordninger.

Hvis disse faciliteter kommunikeres og fællesgøres, letter det arbejdet med at planlægge undervisning omkring skolen og i nærområdet.

Sportsbaner, grønne områder eller parkeringspladser kan også være ressourcer i forbindelse med udeskole. Det er fx muligt at arbejde med matematik eller geografi på en åben

plads, hvis undervisningen handler om arealmåling, vinkler eller kompas. Da mange elever i de ældre klasser har smartphones, er det muligt for dem at hente og bruge de samme apps til fx vinkelmåling eller optegning af arealer. Brugen af grønne arealer handler ofte om, at de, der kan se mulighederne, også kommunikerer deres idéer til kolleger, fx i en kortlægning.

Skolens bygninger kan også inddrages i undervisningen. En kommuneskole kan indgå i undervisningsforløb om bygningsformer, skoletænkning, overslag, geometri, arealer, rumfang, vinkler mv.

Eksempler på konkrete ude-læringsfaciliteter og overvejelser over anlæg af disse

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-18

Udeskole og den åbne skole

I alle klasser findes der forældre, som kan bidrage til undervisningen med erhvervserfaringer, med konkrete kompetencer eller ved at stille deres arbejdsplads til rådighed en gang imellem.

På Karlebo Skole er man begyndt at kortlægge forældre og bedsteforældre, der kan og vil bidrage med noget i forbindelse med skolens udeskolesatsning. Det kan være forældre, der tilbyder besøg på arbejdspladser, der har speciel viden om relevante områder, eller som har lokalkendskab, der kan indgå i udeskoleundervisningen.

Mange skoler trækker på fx jægere, lystfiskere, butiksejere eller landmænd i forældregruppen. En kortlægning af nogle af de oplagte muligheder kan lette planlægningen af undervisning.

Nogle butiksejere finder det interessant og relevant, at eleverne kommer og iagttager priser, varedeklARATIONER, beregner tilbud eller analyserer butikkens reklamefolder. Lærere aftaler timer, hvor eleverne kan komme, og de befinder sig eventuelt i butikken som støtte i undervisningsforløbet.

Undervisningssteder i lokalområdet

Mange bruger den lokale kirkegård i undervisningen. Her kan der fx udarbejdes fortolkninger af symboler, optællinger af gennemsnitslevealder eller analyser af sociokulturelle faktorer i lokalområdet.

Historie(r) på en kirkegård (14.23 min)

Se filmen her: udeskole.nu/hi01

Sportshaller kan ligeledes være steder, der kan indgå i undervisning. I mange små såvel som store byer har interesseorganisationer nogle rum eller småhuse, som kan være relevante at tænke ind i undervisningen.

Der findes også private personer, der gerne vil åbne deres uproduktive arealer for skoleklasser.

De grønne områder inden for gå-, cykel- eller skolebusafstand

Med brug af apps, der kombinerer beliggenhed med faciliteter, kan man se, at der sjældent er mere end få kilometer til nærmeste facilitet i naturen. I dag er naturbeskyttelsesloven blevet så lempelig, at skoleklasser altid kan gå i skoven med almindelige skoleaktiviteter uden at spørge først. De gældende regler for adgang skal selvfølgelig overholdes. I statsskove er der fri adgang på de fleste arealer. I private skove må man færdes på veje og stier i dagtimerne. Det er dog ofte muligt at få lempet dette gennem en samtale med skovejeren.

Museer og kulturinstitutioner som undervisningssteder

Det er ligeledes en god idé at indtegne museer og kulturinstitutioner i en kortlægning forsynet med transportbeskrivelser. Erfaringer med samlingssteder og eventuelle fordybelsesområder på kulturinstitutioner er også relevante, som det ses i denne film:

▣ Struktur og klasserumsledelse i udeskole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-06

Hvor kan man samle en klasse til et kort oplæg, inden klassen selv undersøger temaer på museet? Hvor kan eleverne arbejde med udstillinger uden at genere de øvrige museumsgæster? Hvor er det hensigtsmæssigt at spise madpakker? Hvem er relevant kontaktperson for hvilke forløb, osv.?

- ▶ **Arden skole - Indskolingen på kirkegården.**
Om hellige steder (12:32 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp01
- ▶ **Historie(r) på en kirkegård** (14.23 min)
Se filmen her: udeskole.nu/hi01
- ▶ **Ej blot til lyst - Mellemtrinnet i teateret** (13.55 min)
Se filmen her: udeskole.nu/da01
- ▶ **Arbejdsmuseet, livet i baggården** (09.56 min)
Se filmen her: udeskole.nu/hi0
- ▶ **Specialske - Højer i Kattegatcentret** (09.05 min)
Se filmen her: udeskole.nu/su01

Andre muligheder i lokalområdet

Der findes altså mange forskellige undervisningsmuligheder i nærområdet. Det kan være besøgslandbrug, byhaver, vandværker, kraftværker, havne, industriområder, beboelsesområder, butikcentre, brandstationer, lystbådehavne, naturlegepladser, biblioteker, genbrugspladser, byggemarkeder, kirkegårde, naturcentre, savværker, naturskoler osv.

Når en lærer, pædagog eller et årgangsteam har fået erfaringer med at inddrage nye lokaliteter i undervisningsforløb, skal erfaringer og oplysninger om rute, transport, kontaktpersoner, mail og webadresser kommunikeres i en vidensbank for at lette arbejdet for skolens øvrige personale.

- ▶ **Tagensbo Skole - Mellemtrinnet på tur til et betonfirma** (10.03 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp03
- ▶ **Indskolingen besøger en kartoffelfarm** (09.34 min)
Se filmen her: udeskole.nu/da02
- ▶ **Mellemtrinnet arbejder med rumfang i et flyttefirma** (04.31 min)
Se filmen her: udeskole.nu/ma01
- ▶ **Mellemtrinnet ved Fiskerimuseet og Vadehavet** (06.46 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt01

ØKONOMI

Baseret på Niels Ejbye-Ernst & Peter Bentsen (2015): "Udeskole og økonomi". Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole.

Udeskole og økonomi

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-19

Når skoler indfører nye undervisningsformer, skal disse støttes gennem økonomi, struktur og efteruddannelse. Udeskole er ingen undtagelse. De primære udgifter ved udeskole er:

- Transport
- Uddannelse og aflønning af ressourcepersoner
- Ekstra bemanning ved nogle undervisningsforløb
- Etablering og vedligeholdelse af faciliteter
- Indkøb og vedligeholdelse af udstyr og påklædning

Transport

I mange tilfælde, både på landet og i de større byer, vil det være nødvendigt, at klasserne ind imellem kan benytte offentlige transportmidler til udeskole. Dette kan være en betydelig udgift. De fleste skoler inddrager lokalområdet, men det er ikke i alle dele af landet, at man kan være sikker på, at eleverne har cykler. Derfor kan det være en fordel at indkøbe et sæt af cykler, man kan booke på udeskoledage, hvor man skal længere væk, end man kan komme ved at gå. Dette har man bl.a. gjort på Strandgårdskolen.

Det er fordelagtigt, hvis man kan have et fagligt sigte med transporten. I mange tilfælde vil man kunne inddrage f.eks. dansk eller matematik i en transportsituation, og således vil transporttiden ikke opfattes som spildtid. Det kan være en

fordel overfor eksempelvis forældre, hvis hele udeskoledagen fremstår som en samlet faglig pakke, der underbygger elevernes læring i de forskellige fag. Det er det pædagogiske personales ansvar, at man har nogle didaktiske overvejelser omkring dette og får det tænkt ind i en faglig kontekst med udgangspunkt i forenkede Fælles Mål eller sociale mål.

Uddannelse og aflønning af ressourcepersoner

Skoler vil gerne opkvalificere deres undervisere i forbindelse med indførelse af udeskole. En undersøgelse fra 2014 ("Undersøgelse af udbredelse af udeskole") viste, at de fleste, der underviser med inddragelse af udeskole jævnligt, kun har fulgt kortere kurser af få timers varighed. I dag er det muligt at efteruddanne sig med et diplommodul i udeskoledidaktik. I 2016-2017 blev der udviklet kurser til udeskoledere af VIA UC, og det er muligt at efteruddanne sig her.

Ekstra bemanning ved nogle undervisningsforløb

På ture uden for kendte områder er det nødvendigt at prioritere, at der deltager mere end en lærer med en klasse. I de mindre klasser indgår der ofte både lærere og pædagoger i udeskoleundervisningen, og dette kan også være en god idé på fx mellemtrinnet.

Etablering og vedligeholdelse af faciliteter

Nogle skoler indretter faciliteter til udeskole som bygninger på egen matrikel eller i lokalområdet. Her kan der forekomme mindre anlægsudgifter, som eventuelt kan søges medfinansieret gennem fonde eller fx Friluftsrådets tipsmidler. Der findes dog også mange lettilgængelige etablerede faciliteter rundt omkring i landet – se afsnittet om udelæringsfaciliteter.

I 2016 publicerede Skovskolen/Københavns Universitet seks hæfter om faciliteter. Hæfterne er rigt udstyret med billeder og tegninger. Hent de seks hæfter her: [her](#)

🔗 Læring

Eksternt link: bit.ly/udeskole-42

🔗 Leg

Eksternt link: bit.ly/udeskole-43

🔗 Motion og sundhed

Eksternt link: bit.ly/udeskole-73

🔗 Overnatning

Eksternt link: bit.ly/udeskole-45

🔗 Bålsteder

Eksternt link: bit.ly/udeskole-46

🔗 Oplevelse og opdagelse

Eksternt link: bit.ly/udeskole-47

Indkøb og vedligeholdelse af udstyr og påklædning

Da udeskole hele året rundt kan kræve ekstra varmt tøj, gode støvler og en turrugsæk, er dette også noget, som kan føre til udgifter. På en del skoler har lærerne en arbejdsjakke, hvorpå der står udeskole, så tilfældigt forbipasserende kan se, at skolen er flyttet ud i nærområdet. Skolerne skal desuden tænke på transport af materiel til undervisning i nærområdet med fx trækvogne, ladcykler og cykeltrailere, og der kan være brug for skure eller andet. Nogle skoler indkøber en elcykel til læreren, så han sparer lidt på sit overskud, når der skal cykles langt hen til fordrybelsesstedet.

LEDELSE OG STØTTE

Baseret på Peter Bentsen & Niels Ejbye-Ernst (2017): Ledelse, støtte og implementering af udeskole. Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole

📖 Ledelse, støtte og implementering af udeskole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-20

Demonstrationsskolerne i projekt Udvikling af Udeskole har gjort sig nogle strukturerede erfaringer med udeskole. Ledere, lærere, pædagoger og ressourcepersoner har i samtaler om projektet givet udtryk for, at det er vigtigt at forholde sig til skolens forskellige ledelsesmæssige lag, når det gælder koordinering, støtte og implementering af udeskole. Det drejer sig bl.a. om:

- Skolens ledelse
- Skolebestyrelsen
- Udeskolestyregruppe
- Udeskolevejleder

Skolens ledelse

Skoleledelsen er meget vigtig i forbindelse med opstart, støtte og implementering af udeskole på skoler. Ledelsen skal tage stilling til en række centrale spørgsmål. Hvordan skal man strukturere hverdagens arbejde med udeskole? Skal alle klasser ud en fast dag om ugen, eller skal lærerne individuelt planlægge hvornår? Har skolen brug for en fast base i naturen, og/eller vil man i udeskole inddrage andre steder i nærmiljøet? Nogle af disse spørgsmål adresseres i en separat artikel om ledelse og udeskole (se artikel "Ledelse og implementering af udeskole" side 28), der bygger på interviews med erfarne skoleledere og lærere på seks skoler fra hele landet. Skolerne omfatter både mindre landsbyskoler og store

byskoler, og skolernes elevgrundlag er meget forskelligt. Skolerne har arbejdet med udeskole i 1 til 10 år.

Strandgårdskolen i Ishøj er et godt eksempel på, hvordan man har forsøgt at tackle den udfordring, det er at holde fast i en strategi. Dette er beskrevet i en selvstændig artikel om implementering af udeskole på Strandgårdskolen.

Udeskole på Strandgårdskolen

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-14

Udeskole som en del af løsningen - TV-Ishøj (04.50 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp11

At implementere udeskole i skolens undervisningskultur er ikke en opgave, der løser sig af sig selv. Den kræver fokus, tid, støtte og prioritering ligesom andre indsatser. Under hele processen er det væsentligt at gøre sig overvejelser over udeskole som en del af skolens samlede arbejde og over ledelse og support, og det er herudover vigtigt at italesætte, hvorfor man vælger at arbejde med udeskole, og hvad det skal bidrage til. Det er vigtigt at udpege tovholdere. Tovholdere kan følge processen, hente bidrag udefra til at kvalificere arbejdet med udvikling af kvaliteten i undervisningen i udeskole, og de kan være opmærksomme på barrierer for arbejdet med udeskole. Opgaven kan fx varetages af udeskolevejledere og/eller en udeskolestyregruppe.

Læs en kort artikel, der på baggrund af et masterprojekt undersøger ledelse i processen mod udeskole:

Ledelse og implementering af udeskole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-21

Skolebestyrelsen

Et af skolebestyrelsens vigtigste arbejdsområder er at fastsætte de overordnede retningslinjer og principper for skolen. En anden central del af skolebestyrelsens arbejde er retten og pligten til at føre tilsyn med skolens virksomhed. På denne vis kan skolebestyrelsen og dennes forældrepræsentanter også gøre en del for at lede, støtte og implementere udeskole. På en række af UaU-projektets demonstrationsskoler har det været skolebestyrelsen og/eller forældre, der har været med til at initiere udeskole på den lokale skole, fx Karlebo Skole.

Udeskole på Karlebo Skole (03.30 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp02

Udeskolestyregruppe

I projekt UaU nedsatte alle demonstrationsskoler en udeskolestyregruppe bestående af en person fra ledelsen, tre medarbejdere og den eksterne konsulent.

Udvikling af Udeskole – et treårigt udviklings- og demonstrationsprojekt

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-22

Udeskolevejleder

Uddannelse af interne og eksterne udeskolevejledere kan være en måde at støtte og implementere udeskole på. Inden for de sidste par år er der startet en efteruddannelse til udeskolevejleder. Da udeskole indebærer undervisning uden for klasserummet fx i byen, på museet og i naturen, startede efteruddannelsesinitiativet med at efteruddanne ca. 50 eksterne formidlere blandt naturvejledere, museumsvejledere og andre eksterne professionelle.

▣ Udeskolevejleder – Eksterne og interne vejledere i udeskole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-23

▣ Udeskolevejleder – eksterne formidlere i skolen

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-24

Udeskole vil formentlig forsat udbredes og vokse – både gennem bottom-up og top-down processer. Der vil fortsat være enkeltstående lærere og pædagoger, der på eget initiativ praktiserer udeskole, og der vil fortsat være mere centrale initiativer, der opfordrer eller pålægger lærere og pædagoger at praktisere udeskole. Implementering af udeskole er ofte igangsat af enten rene bottom-up eller rene top-down initiativer. Det kan være en nødvendig udfordring at få flere niveauer til at spille sammen – både ministerielt, regionalt, kommunalt og på den lokale skole og i lokalsamfundet omkring skolen.

SKEMALÆGNING

Baseret på Niels Ejbye-Ernst & Peter Bentsen (2015): Rammerne for udeskole: Skemaplanlægning. Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole

▣ Rammerne for udeskole – Skemaplanlægning

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-25

Når en skole vil satse på udeskole, må lærere og skoleledelse overveje en række logistiske forhold.

Skemaplanlægningen kan enten støtte eller besværliggøre udeskole. Der findes forskellige løsninger på, hvordan ude-

skole kan understøttes gennem skemaplanlægning. Nogle af disse løsninger beskrives og diskuteres nedenfor. Hvis skemalægningen ikke er koordineret med udeskolepraksis, kan det også være en stor barriere. Det underbygger vigtigheden af et fokuseret blik på udeskole, hvor alle aktører er involveret i nødvendigt omfang. Det betyder ikke, at alle lærere og pædagoger nødvendigvis skal praktisere udeskole, men der skal være konsensus om, hvorfor man arbejder med udeskole, og hvordan det kan bidrage til organisationen – og ikke mindst til elevernes læring.

Fast udeskoleskema

En fast dag om ugen for hver klasse. En del skoler planlægger en fast dag til udeskole for hvert klassetrin. For eksempel har 1. klasse udeskole om mandagen, 2. klasse om tirsdagen, 3. klasse om onsdagen osv. Fordelene ved denne beslutning er, at klasserne kan samarbejde, som fx på Blåvandshuk Skole, hvor udeskoledage altid bliver gennemført af et team bestående af en lærer og en pædagog pr. klasse. Udeskoledagen foregår som et samarbejde på tværs af årgangen, hvilket betyder, at eleverne kommer til at kende hinanden.

Vægtning mellem fagene. Organiseringen indebærer flere beslutninger. I eksemplet på Blåvandshuk Skole har skolen også besluttet, at fagene dansk, natur/teknologi og billedkunst indgår i udeskole med en bestemt faktor eller procentdel af fagenes timer på hvert klassetrin. Det betyder, at al udeskoleundervisning inden for disse fag skal foregå med den vægtning, der er vedtaget fordelt over hele året. Klasserne har således en del flere dansktimer end de timer, der indgår i udeskoledagene, og dertil også nogle flere timer i natur/teknologi samt billedkunst.

Krav til teamsamarbejde. Denne løsning medfører, at lærerne i de forskellige klasser på en årgang skal arbejde meget tæt sammen i teams, hvis udeskoleundervisningen ikke skal være fragmenteret og uden sammenhæng med klassens øvrige undervisning. Fordelene er en ret stor fleksibilitet, samarbejde gennem praksis og et fagligt fokus i undervisningen i udeskole. Ulempen kan være, at udeskole nogle gange bliver til aktiviteter uden sammenhæng med den øvrige undervisning, særligt i perioder med stor travlhed. Da skolerne arbejder med læringsmålstyret undervisning, er sammenhæng og udnyttelse af de forskellige undervisningsformers styrker afgørende for, at undervisningsforløbene bliver gode.

Andre skoler planlægger udeskole gennem faste dage, hvor fagene dansk, matematik, natur/teknologi og fx billedkunst indgår, og således dækkes disse fag af nogle få lærere.

Lange sammenhængende dage til udeskole

Det er også muligt at skabe rum til udeskole gennem skemalægningen ved at planlægge lange sammenhængende dage. Hvis skolen ønsker udeskole i flest mulige af skolens fag, kan fagene planlægges som halve eller hele udeundervisningsdage, hvor læreren – når det er fagligt relevant – kan vælge at lægge undervisningen udenfor.

Fordelen ved denne planlægning er, at lærerne kan inddrage udeskole, når det støtter det undervisningsforløb, klassen arbejder med. Ulemperne ved formen er, at alle læreres skemaer er forskellige, og at den fælles planlægning er mindre meningsfuld, når undervisningsforløbene er forskellige afhængigt af fagene. Det kan også betyde, at udeskole i perioder ikke bliver en del af undervisningen på grund af mangel på kollegial opbakning, travlhed eller vane-tænkning.

Fleksibelt skema, der grupperer tid til udeskole

Det er også muligt at indføre et fleksibelt skema, der kan periodiseres, så det støtter udeskole på nogle tidspunkter og i andre perioder vægter noget andet.

“ Skolen er organiseret med årgangsteam, der arbejder efter mål, fleksibelt skema og årsnormer. Hvert team laver selv skema, hvor der periodevis planlægges tema- og projektorienteret. Organiseringen giver mulighed for fleksibilitet, som styrker mulighederne for at tilpasse undervisning og aktiviteter til forholdene - fx kan ændring i vejrlig eller andre faktorer nemt tilpasses undervisningen.

TREKRONER SKOLE

På Strandgårdskolen (se skoleportræt) har alle lærere og pædagoger aftalt at planlægge mindst et forløb med udeskole om året. Det pædagogiske personale kan få særlige muligheder gennem det fleksible skema, og udeskole kan indgå på strategisk udvalgte tidspunkter, hvor det er meningsgivende i forhold til de læringsmål, undervisningen er tilrettelagt ud fra.

Årgangsplanlagt udeskole

På Tagensbo Skole har skolen planlagt udeskole således, at 1.-3. klasse har udeskole på en bestemt dag, 4.-6. på en anden dag og 7.-9. på en tredje dag. Dette medfører, at skolen på disse dage rummer færre elever, og at skoledagen derfor virker roligere i frikvartererne. Den faste planlægning betyder også, at det er muligt at indføre to-lærerordninger eller lærer/pædagog-ordninger på udeskoledagene. Dagene kan planlægges enten som dage for enkelte klasser eller som dage, hvor flere klasser arbejder sammen. Udeskolen kan her planlægges ud fra nogle afgrænsede fag, som i eksemplet fra Blåvandshuk, eller som dage, der indeholder alle fag med skiftende vægtninger afhængigt af te-

maer i klasserne. De faste dage på Tagensbo Skole betyder også, at skolens rejsekort kan gå på skift og udnyttes maksimalt.

Udeskole som del af et almindeligt skema

På Sophienborgskolen i Hillerød arbejdede lærerne i 7. klasse med udeskole som en integreret del af den daglige undervisning uden de store skemamæssige ændringer. Læreren, der underviste i dansk og engelsk, brugte fx ofte, at eleverne indsamlede empiri i det omkringliggende samfund til den daglige undervisning. Eleverne havde arbejdet med udeskole siden skolestart, så de var dygtige til at overholde aftaler og til at bruge udeskoletiden hensigtsmæssigt. Da de fx skulle udarbejde engelsksprogede foldere beregnet til udenlandske unge for det lokale turistbureau, kunne eleverne på én time skaffe sig de nødvendige informationer gennem besøg i naturområder, butikcentre, museer, seværdigheder mv. og derpå bearbejde billeder og formulere indtryk i klassen.

En fælles ugentlig udeskoledag

På en sønderjysk skole (Ravsted Børneunivers, 70-80 elever) har hele skolen en udeskoledag hver uge på et nærliggende område, hvor der er en del forskellige overdækkede faciliteter, der er velegnede til udeskole. Hele skolen deltager, og alle fag indgår i udeskolen, hvilket muliggør, at udeskoledagene er sammenhængende med den øvrige undervisning. Skolen har gennem de ca. 10 år, hvor de har arbejdet på denne måde, nedskrevet og gemt undervisningsforløb med udeskole som vidensdeling og inspiration.

Skoletraditioner med længerevarende forløb

Det er også muligt at planlægge udeskole med koncentrerede perioder og perioder, hvor udeskole foregår mere sporadisk. Det kan fx være med samlede ugeforløb og mellem-

liggende perioder, hvor lærerne inddrager udeskole, når det er meningsfuldt i deres undervisning i klasserne. En del skoler bruger udeskole i temauger eller lignende, hvor den skematiske struktur er løsrevet fra den normale. Disse alternative uger er ligeledes baseret på forenkede Fælles Mål. Man kan med fordel planlægge udeskoleaktiviteter og inddragelse af den åbne skole i arbejdet med de obligatoriske emner såsom færdenslære, sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab, uddannelse og job.

Lokale løsninger baseret på skolens erfaringer

I forbindelse med planlægning af udeskole må skolen trække på egne erfaringer i teamsamarbejdet og planlægge udeskole i sammenhæng med det øvrige arbejde omkring forenkede Fælles Mål. De første år med udeskole bør evalueres, så skolerne finder de mest optimale løsninger, der kan inspirere lærerne, løfte undervisningen og støtte elevernes læring mest muligt.

Der sker ændringer i fokus og dermed også i logistik og økonomi, når skoler arbejder med udeskole. Der skal være mulighed for at arbejde med struktur og form, så skolerne opnår den bedst mulige undervisning ved at indføre udeskole. For nye skoler vil det være en god idé at give plads for kollegiale diskussioner og samtaler ved at afsætte tid til møder, der specifikt omhandler udeskoleerfaringer.

UDESKOLEVEJLEDERE

I 2016/17 er der efteruddannet ca. 60 lærere som interne udeskolevejledere på skoler, der deltog i projekt Udvikling af Udeskole. Disse lærere skal samarbejde såvel med de eksterne formidlere som med deres kolleger.

De interne udeskolevejledere skal i samarbejde med skoleledelsen sikre, at undervisning uden for klasserummet jævnligt diskuteres, og at faciliteter, logistik, skema mv. støtter arbejdet med udeskole. Det er også interne udeskolevejledere, der kan organisere, beskrive og formidle gode undervisningsforløb og fx kortlægge nærområdet i samarbejde med kolleger.

I nogle kommuner er der en udvikling i gang hen imod at kortlægge en hel kommune. Her kan udeskolevejlederen udvælge de lokale muligheder inden for gå- og cykelafstand og efterfølgende markere de udeskoledestinationer, der kræver offentlig eller anden transport.

SkiveDNA – et læringsfælleskab omkring udeskole og åben skole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-26

UdeUndervisningsnetværk i Nationalpark Thy

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-28

Skolenivirkeligheden.dk

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-27

De 60 lærere, der blev uddannet til interne udeskolevejledere, gennemgik en uddannelse, der svarede til de eksterne formidlers forløb, med den forskel at de i kursusperioden arbejdede med eksemplariske undervisningsforløb og eksempler på lokale vejledningsforløb.

Ud over de 60 interne udeskolevejledere fra projekt Udvikling af Udeskole er der i DGI - projektet 'Udeskole - læring i bevægelse' blevet uddannet cirka 100 såkaldte "udeskole-tovholdere"; lærere, der er efteruddannet til at varetage lig-

nende funktioner. (Bemærk, at artiklen "Rammerne for udeskole" s. 29 omhandler kun udeskolevejlederne fra projekt Udvikling af Udeskole).

Hvis udeskole og Åben Skole skal ændres fra ildsjæles entusiastiske projekter, der jævnligt stopper pga. følelsen af udbændthed, lærer- eller lederskift, skal skolerne støtte opbygningen af strukturer, der fremmer vidensdeling, kollegial sparring og nytænkning. Det kan være ved at koordinere og støtte udeskole i en koordineringsgruppe med en eller flere interne vejledere i gruppen.

På nogle skoler har man indset dette og fx givet udeskolevejledere 50-60 arbejdstimer årligt til at rydde problemer af vejen, vejlede usikre kolleger og sikre en proces med fortsat udvikling.

Se "Eksempel – Skørping Skole" side 33

I Skive har hver skole fået 40 timer til en netværksperson, der arbejder med udeskole/Åben Skole som ambassadør.

Se "Eksempel – Brårup Skole" side 33

Med uddannelse af såvel interne som eksterne udeskolevejledere håber vi på at støtte og stabilisere arbejdet med udeskole i fremtiden. Samarbejde mellem udeskoleinteresserede på skoler og i kulturinstitutioner samt samarbejde i netværk lokalt, kommunalt og evt. nationalt vil kunne sikre den bedste udvikling af udeskole.

Udeskoletovholdere, udeskolevejledere og udeskolenetværk

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-29

Eksempel – Skørping Skole

På Skørping Skole har man to udeskolevejledere. Den ene er også bevægelsesvejleder på skolen. Hun har mulighed for at kombinere bevægelsesvejledning og vejledning i udeskole, og hun har derfor op til 15 timer om ugen, hvor hun kan støtte, deltage og formidle udeskole på skolen. Hun kan i kraft af det massive timetal bruge tid til fx at samarbejde med statsskoven, som er nærmeste nabo til skolens matrikel. Hun har også tid til at skrive små vejledninger til skolens lærere om fx klasserumsledelse i udeskole og eksemplariske forløb.

- **Skørping Skole - Når 2 er dobbelt så godt - lærer og pædagogarbejde i udeskole** (06.57 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp13

Eksempel – Brårup Skole

På Brårup Skole ved Skive har skolen arrangeret sig med en tovholder fra hvert klassetrin og to udeskolevejledere, der koordinerer tovholderens arbejde. På skolen har alle klassetrin indført forløb med udeskole, og selv om skolen har skiftet leder, og flere af styregruppemedlemmerne har skiftet arbejde, er arbejdet med udeskole fortsat intakt pga. organiseringen.

Eksterne udeskolevejledere

I 2015 blev der udbudt fire kurser til naturvejledere, museumsformidlere, friluftvejledere, skolehaveprojekter og andre eksterne formidlere. Kurserne skal ses i sammenhæng med projekt Udvikling af Udeskole.

■ Udeskolevejleder – eksterne formidlere i skolen

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-24

På kurserne blev 50 formidlere uddannet som "eksterne udeskolevejledere".

Kursusindhold i udeskolevejlederuddannelsen

Kurserne har indeholdt udeskole både i praksis, i teori og iagttaget gennem forskning, og der er blevet talt om kursusledelse og konkrete idéer. Efter første kursusel, som varede to døgn, skulle kursisterne afholde et kursus for lærere over minimum fire timer. De skulle bearbejde kurset gennem en kort videofilm og skrive en kortere opgave på minimum fire sider, der begrundede deres didaktiske valg.

Anden kursusel bestod af en bearbejdning af de mange kursuserfaringer, varieret af diverse konkrete øvelser fra kurserne og tilbagemeldinger på de afholdte kurser fra undervisere og kursusedtagere.

Mange steder i landet samarbejder folkeskolen med eksterne formidlere. Alle steder indgår dygtige formidlere, som er eksperter inden for deres fagområde.

I arbejdet med de fire kurser for eksterne formidlere viste det sig, at mange af formidlerne var forholdsvis usikre overfor Fælles Mål og de nye tendenser til målstyret undervisning. En del havde kun få erfaringer med kompetence-, viden-, og færdighedsmål, og mange betragtede undervisningen som formidling af spændende aktiviteter i stedet for som en længere, kontinuerlig og fortløbende proces.

Mange steder foregik samarbejdet som tilbud, der blev sendt til skolerne – tilbud, som lærerne kunne tage imod, og som derfor også ofte ikke eller kun i meget begrænset omfang havde forbindelse til den enkelte lærers undervisningsforløb. Tidligere forskning af Hyllested (2007) har vist, at lærere i forbindelse med besøg på naturcentre ofte får en passiv og perifer rolle. Hvis lærerne har modtaget et tilbud, er det den eksterne formidler, der har ansvaret. Hvis læreren selv opsøger eller samarbejder med de eksterne formidlere, bør læreren informere tydeligt om, hvordan han/hun ønsker, at den del af undervisningsforløbet, der lægges uden for klasserummet, skal være, for at det understøtter klassens arbejde med diverse temaer.

Eksterne eksperter

De eksterne formidlere, som naturvejledere, museumsformidlere m.fl. kan gøre en stor forskel inden for arbejdet med udeskole gennem deres kendskab til:

- et fagligt område, fx geologi, skovbrug, kunst, ornitologi osv.
- et lokalområde og egnens natur
- at organisere undervisning i andre kontekster end klasserum
- at gennemføre deltagerinvolverende aktiviteter i grønne områder eller på kulturinstitutioner

Det viser sig desuden, at det ofte er eksterne formidlere, der har mulighed for at koordinere lokale netværk om udeskolerne, organisere samarbejdet og få igangsat arbejde med nye tiltag.

De fleste eksterne formidlere har en opgave på fx et museum, et haveprojekt eller en naturskole, der indebærer, at de bruger tid inden for en strategisk indsats, der omhandler arbejde med lærere og elever. De har gennem et mangeårigt virke som formidlere afprøvet mange undervisningsformer, der er baseret på talrige personlige erfaringer. Kurserne viste, at fx naturvejlederne er dygtige til at undervise grupper udenfor.

Når Undervisningsministeriet, Miljø- og Fødevareministeriet og Friluftsrådet gerne ser, at eksterne formidlere bliver udeskolevejledere, er det fordi, de kan støtte lærerne i at undervise uden for klasserummet. Eksterne formidlere kan stille omgivelser til rådighed, de kan være faglige inspiratorer for lærerne, og de kan som formidlere støtte og inspirere undervisningen og lede og inspirere lokale netværk af lærere, der gerne vil undervise uden for klasserummet. De kan desuden formidle opsamlede erfaringer inden for undervisning uden for klasserummet, så lærerne lettere kommer i gang.

Lærerne er eksperter i at undervise, og de eksterne formidlere er eksperter i specielle områder, afgrænsede fagområder eller fx indholdet i et museum. Denne kombination kalder på samarbejde og udvikling til gavn for alle elever.

NETVÆRK

Udvikling af Udeskole og netværk

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-30

Skoler, som samarbejder med andre skoler og lærere i netværk lokalt, regionalt og landsdækkende, har mulighed for vedvarende at udvikle deres arbejde med udeskole. Se film om etablering af forskellige typer netværk

UdeskoleNet – et landsdækkende netværk om udeskolet

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-31

Udeskolenetværk i Nord – Et samarbejde mellem UC

Nordjylland og ca. 20 skoler

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-32

UdeUndervisningsnetværk i Nationalpark Thy

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-28

Udeskole på Saltum Skole og lokalt samarbejde i udeskolenetværket i Ålborg

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-01

Udeskole på Skørping Skole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-03

Hals Skole og projekt Udvikling af Udeskole – Fra idé til handling

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-02

Udeskole på Strandgårdskolen

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-14

Udeskole som en del af løsningen – TV-Ishøj (04.50 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp11

FOTO: NIELS EJBYE-ERNST

UDESKOLE OG UNDERVISNING

STRUKTUR OG KLASSERUMS-LEDELSE I UDESKOLE

Baseret på Niels Ejbye-Ernst & Peter Bentsen (2015):

Struktur og klasserumsledelse I udeskole. Udarbejdet

i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole.

■ Struktur og klasserumsledelse i udeskole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-06

► Klasseledelse, skemalægning og struktur i udeskole

(05.07 min)

Se filmen her: udeskole.nu/di02

Udeskole kræver ofte et skærpet fokus på struktur og klasserumsledelse. Når man flytter sin undervisning ud i andre rammer, er det for mange børn en uvant måde at modtage undervisning på. Det kræver nogle fastlagte rammer og en tydelig dialog mellem voksne og børn.

Klasseledelse kan defineres som:

“ (...) lærerens kompetence til at skabe en positiv og inkluderende klassekultur, motivere til deltagelse og til at skabe arbejdsro.

JENSEN & LØW 2009, S. 9

Det er lige så væsentligt at udøve kvalificeret klasserumsledelse i udeskolen som i klasselokalet. I forbindelse med udeskole er der en række faktorer, der gør sig gældende, som lærere måske ikke tænker over i samme grad, når de

arbejder inde. Det er for eksempel vigtigt at oparbejde struktur, nogle tydelige rammer og en klar forventningsafstemning for at lave god udeskole.

Tur, samling, fordybelse og forhandling

Begreber som *tur*, *samling*, *fordybelse* og *forhandling* kan anskueliggøre en hensigtsmæssig struktur i udeskolen.

Hensigten med udeskole er bl.a. at understøtte læringsformer, der også inddrager kropslige, sansemæssige indtryk og læringssituationer, hvor elevers erfaringer i konkrete omgivelser kan udfordres gennem undersøgelse, eksperimenter og problemløsning med henblik på at øge elevernes læring, motivation og trivsel.

I udeskoleforløb indgår der typisk fem faser:

- Forberedelse til dagen – feedforward
- Turen til et sted i grønne omgivelser, i byen eller i et kulturrum
- Samling, fordybelse og forhandling i uderummet
- Hjemturen
- Efterbehandling og opsamling – feedback

Eleverne skal gennem undervisning støttes til at se sammenhænge i undervisningsforløbet, som kan styrke transfer mellem undervisningen i klassen og undervisningen på en given facilitet i naturen, byrummet eller museet. Arbejdet med mål i undervisningen er en del af forberedelse og efterbehandling af al undervisning.

Forberedelser til dagen – feedforward

Før afgang informeres eleverne om dagens aktiviteter, tidsplan og program, eller de inddrages måske i planlægningen. Dagens formål og læringsmål præsenteres – eller diskuteres og fastlægges, så eleverne er bevidste om eller evt. med til at bestemme meningen med aktiviteterne. Det kan også være, at man i denne fase mobiliserer elevernes for forståelse om et fagligt indhold. Desuden repeteres regler og aftaler. Feedforward er vigtig i al undervisning, men i udeundervisning er den især vigtig, fordi uderummet ikke altid giver muligheder for dialog og omfattende fælles besked.

Turen ud og hjem

Rejsen til et godt udeskolested vil være forskellig afhængig af beliggenhed og fx elevers alder. Mange skoler har mulighed for at gå eller cykle til faciliteter eller steder, der er velgennede til de fleste af skolens fag.

Turen kan bruges til fx læsning, observationer, diskussioner eller anden forberedelse, hvis eleverne kører i tog eller bus som en del af transporten.

På den kendte facilitet ved eleverne, hvor de kan stille deres ting, og de kender steder, hvor de kan trække sig tilbage fra gruppen. Turen vil typisk få en anden karakter, når der er tale om faciliteter, som en gruppe ikke tidligere har besøgt. For eksempel kan selve det at orientere sig, læse kort og finde frem blive en del af læreprocessen.

Udeskole med internet og apps i lommen

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-33

Samling, fordybelse og forhandling

Et udelæringsforløb kan iagttages gennem begreberne *samling*, *fordybelse* og *forhandling*. Mange udeskoleforløb er typisk opbygget omkring arbejde i grupper eller makkerpar, der samarbejder gennem store dele af dagen. Undervisningen er baseret på at indsamle, undersøge, reflektere, eksperimentere, producere eller konstruere. Det giver god mulighed for at udnytte omgivelserne direkte.

Langt de fleste situationer, hvor lærere eller pædagoger underviser, kræver en form for *samling*, hvis der skal være et sigte med aktiviteterne. I skolesammenhæng skal lærerne sikre, at eleverne arbejder i retning af de kompetencemål samt færdigheds- og vidensmål, der er indeholdt i fagene. Læreren må sørge for, at eleverne faktisk arbejder med det faglige stof. Pædagoger indgår ofte i de yngste klasser og har her samme sigte som lærerne.

Samlingen af eleverne er noget centralt ved udeskole. Det er lettere at samle en gruppe elever på bænke omkring en bålplads end at samle dem på et overdrev, hvor der ikke er noget til symbolsk og funktionelt at understøtte samling, og hvor elever kan blive urolige, kolde eller trætte af at stå og lytte. Derfor er tydelig klasseledelse og synlig læring en nødvendighed i udeskole, da mange elever umiddelbart oplever det at blive undervist i en anden arena som forstyrrende.

Hvor samling retter sig mod hele gruppen, er *fordybelse* og *rum til fordybelse* rettet mod grupper eller enkelte elever afhængig af de omgivelser, undervisningen foregår i. Elever kan arbejde og undersøge naturen eller lokalområdet, hvis der er plads til at være sammen, og omgivelserne gør det ofte muligt at forsvinde fra andre grupper eller gennem afstand at mindske støj eller forstyrrelser.

Rum for fordybelse behøver ikke den store iscenesættelse. Træstubbe, medbragte siddeunderlag eller en stamme kan være gode siddepladser. Hvis der er vegetation i området, kan børnene let opsætte et simpelt ly, som de kan være i eller sidde under.

Forhandling

Forhandling understøttes af et centrum i undervisningsstedet og af, at de fordybelsessteder, eleverne vælger, ikke ligger for spredt. Læringsfaciliteter, der rummer et afgrænset samlingssted, gør det muligt for børn at opsøge andre børn eller lærere/pædagoger for at drøfte eventuelle uklarheder eller udveksle erfaringer, idéer, mv. Det gør det også let for lærere/pædagoger at finde de forskellige grupper og understøtte eller kommunikere med eleverne om deres opfattelser. Problembaseret læring og gruppearbejde vil ofte veksle mellem de forskellige former, sådan at samling, fordybelse og forhandling foregår som overlappende processer.

Sammenfatning

Det at gøre kontinuerligt brug af udeskole kræver en klar og tydelig struktur og klar klasserumsledelse. Denne struktur vil ofte udvikle sig over tid. Som pejlemærker kan det derfor være en hjælp at tilrettelægge forløb ud fra overvejelser om samling, fordybelse og forhandling. Hvis man får lavet nogle gode aftaler og rutiner i de forskellige læringsrum, vil mange elever finde tryghed heri og vil kunne indrette sig efter fælles aftalte regler. I den forbindelse er det vigtigt at inddrage elevernes perspektiv, således at de får et medejerskab. Det vil muligvis for nogle være en tidskrævende proces, men medbestemmelse og medejerskab er vigtigt i udeskole, da man vil have brug for et sæt fælles aftalte regler og rammer at navigere indenfor.

- **Klasseledelse, skemalægning og struktur i udeskole** (05.07 min)

Se filmen her: udeskole.nu/di02

- **Skørping Skole - Når 2 er dobbelt så godt - lærer og pædagogarbejde i udeskole** (06.57 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp13

- **Egebjerg Skole - Tværfagligt forløb på mellemtrinnet om hornfisk v. naturvejleder** (06.44 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp07

DANSKFAGET OG UDESKOLE

Baseret på artiklen Eggersen, D. (2017):

"Dansk i udeskole", i: Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen,

P. (red.) "Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger",

Hans Reitzels Forlag) samt Eggersen (2016): "Af sted med jer!

Stedbaseret læsning som litteraturpædagogisk metode",

in Bock, K. mfl.: Genrepædagogik og andre nye veje i læse- og skriveundervisningen, Hans Reitzels Forlag

Ifølge undersøgelser er dansk et fag, hvori der ofte praktiseres udeskole, dog primært i indskolingen og på mellemtrinnet (Barfod et al. 2016). Det kan muligvis have sin simple årsag i, at danskfaget er det fag, der har flest timer på skemaet, for teoretisk set har danskfagets didaktik endnu ikke den store tradition for at implementere udeskole. Og for fagets kerneaktiviteter; læsning og skrivning analogt og digitalt, kan uderummet ifølge Eggersen (2017, s. 139ff) være lidt af en udfordring. Fagets vidensfelt – sprog, tekster og kommunikation – og dets metoder binder traditionelt an til stillesiddende arbejde indendørs, fordi læsning og skrivning, både analogt og digitalt, kræver at man sidder godt

med kroppen i ro og god belysning, og at tekstarbejdet ikke bliver forstyrret af vind og vejr og naturligt lys.

Der ligger dog i nogle af fagets allerede eksisterende metoder nogle elementer og muligheder for at bruge uderummet til at skærpe elevernes sprog, tekst- og omverdensforståelse, eller at bruge sprog og tekster "som kilder til udvikling af personlig og kulturel identitet", som der står i Fagformålet (UVM 2013).

Motion og bevægelse i faget

Grammatikstafet, læseløb, staveordsståtrod, personkarakteristik-stafet, bogstavhinkerude, stjerneløb, løbediktat, Find2learn og o-løb er ligesom i andre fag en mulighed for at variere sin øvelsesbaserede undervisning. Fx kan undervisningen i sproget som system ved drill-øvelser eller repetition af ord og begrebers betydning tilføjes et legende og konkurrerende element, hvis man går udenfor i skolegården eller på sportspladsen og anvender løbebaner og anden bevægelse mellem spørgsmål og svar. Arbejdsformen er blot en simpel projektion af arbejdsbogens sider ud på et større areal med henblik på at skabe variation og give eleverne motion og bevægelse (jf Eggensen 2017 s. 143ff).

- **Indskolingen laver løbediktat (02.46 min)**

[Se filmen her: udeskole.nu/da03](https://udeskole.nu/da03)

Sprog som ledsagelse til handling

Hvis man i indskolingen bruger opdagende skrivning som fagdidaktisk metode, kan den første fase, oplevelsesfasen, have god gavn af at bestå af en aktivitet uden for skolens mure. Et bondegårdsbesøg, museumsbesøg, en ting-finder-tur i skoven eller et besøg på og et samarbejde med en lokal virksomhed kan være gode anledninger til at gå hjem og

sætte ord på oplevelsen, typisk i narrative tekster, men også i små fagtekster om det, man oplevede og evt. lærte om i udefasen. Med Apps som fx Book Creator eller Explain Everything kan elevteksterne forholdsvis let gøres digitale og multimodale, så turens visuelle elementer kommer med ind i teksten, og så elever, der bruger børnestavning, kan indtale deres egen oplæsning af den.

- **I-bog om solsikker, opdagende skrivning (00.26 min)**

[Se filmen her: udeskole.nu/da04](https://udeskole.nu/da04)

- **I-bog om kaniner, opdagende skrivning (01.20 min)**

[Se filmen her: udeskole.nu/da05](https://udeskole.nu/da05)

Udefasens undersøgende og eksperimenterende eller oplevesprægede indhold giver ofte god anledning til at bruge sproget dialogisk. Den uformelle og talesproglige elev-elev henholdsvis lærer-elev-samtale i uderummet om det, man sanser og gør, gør ofte brug af langt flere dialogiske og undersøgende sprogfunktioner end samtalerne i inderummet. Eleverne har i øvrigt (jf Herholdt 2011) langt mere taletid ude end i klasserummet. Samtalerne derude kan være læringsmæssigt vigtige spæde forsøg på at identificere detaljer fra udeaktivitetens oplevelser af genstandsfeltet. Når klassen derefter i indefasen arbejder med at give oplevelsen et mere skriftsprogligt og alment udtryk, er udefasens undersøgende og dialogiske sprogbrug et vigtigt afsæt.

Også på mellemtrinnet og i de ældste klasser kan uderummet bruges til at finde og skabe sprogbrugssituationer, observere dem eller deltage i dem med henblik på at betragte sprog og sprogbrug i en situationel kontekst.

Se filmene om hhv. Æblemostproduktion i 5. klasse og kartoffelforløbet "En fantastisk knold" i indskolingen som eksempler på arbejdet med "sprog som ledsagelse til handling" i dansk:

► **Mellemtrinnet laver æblemost og skriver instruerende tekster (10.38 min)**

Se filmen her: udeskole.nu/da06

► **Indskolingen besøger en kartoffelfarm (09.34 min)**

Se filmen her: udeskole.nu/da02

- I hvilken forstand kan man sige, at de to forløb bruger "sprog som ledsagelse til handling" i udefasen? Tal om elevernes og lærerens sprogbrug i hhv. inde- og udefaserne.
- Hvad gør lærerne for at stilladsere udviklingen af elevernes sprogbrug fra talesprog om noget i deres umiddelbare nærhed i uderummet til et mere objektivt, faktisk skriftpræget sprog rettet mod en ukendt modtager i efterbearbejdelsen?
- Diskuter graden af stilladsning, modellering og forforståelsesfortykning i de to forløb.

Stedbaseret læsning og skrivning

En tredje måde at bruge udeskole på i danskfaget er stedbaseret læsning/skrivning eller stedbaseret literacy. Her kan fx være tale om, at man henlægger litteraturlæsningen, fx læsningen af ældre tekster, til steder i skolens nærområde, som på den ene eller anden måde kan bringes i dialog med teksten. At læse Søren Ulrik Thomsens digt "Hjemfalden" (1991) på en kirkegård; en folkevisen på en gravhøj eller på kroen; St. St. Blichers digt "Bjørnkjærs ruiner" (1848) på et voldsted eller ved en borguin. Eller måske et uddrag af

Jesper Wung-Sungs "Henrettelsen" på en galgehøj kan understøtte både tekstforståelsen og fortolkningen. Det kan også (if. Eggensen 2017) medvirke til, at eleverne opdager, at det, der beskrives i Vejledning i dansk, UVM 2013 som "de andre og andet end sig selv, andre tænkemåder, bevidsthedsformer og fantasier, betinget af andre livsvilkår og samfundsformer" faktisk har fundet sted lige der, hvor de selv lever og bor – og ikke kun i fjern og abstrakt fort dig litteratur.

Læs mere om stedbaseret læsning i Eggensen, D. (2016): "Af sted med jer! Stedbaseret læsning som litteraturpædagogisk metode", in Boch, K. m.fl.: "Genrepædagogik og andre nye veje i læse- og skriveundervisningen", Hans Reitzels Forlag.

🔗 **Hent "Stedbaseret læsning af St. St. Blichers digt "Bjørnkjærs Ruiner"**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-48

► **Mellemtrinnet har dansk i skoven (09.31 min)**

Se filmen her: udeskole.nu/da07

Stedbaseret skrivning er ikke synderligt teoretisk beskrevet, men i praksis tages eleverne fx med ud på steder for at samle stof eller inspiration til at skrive tekster, der beskriver stedet, bruger stedet som lokation, informerer om stedet eller formidler viden om stedet til en bestemt målgruppe.

► **Indskolingen skriver Haikudigte (02.30 min)**

Se filmen her: udeskole.nu/da08

Læs mere om danskfaget i udeskole:

- ⇒ **Eggersen, D. V. (2014). Af sted er du kommet: Novellelæsning på Nordre Kirkegård i Århus. Fællesskrift, [3].**
Eksternt link: bit.ly/udeskole-49

- ⇒ **Eggersen, D.V. (2014). Byvandring i Hørning. Teoretiske skitser", I: Svelle, A, mfl. "Sted+ Sans. Til stede hvor du bor", Aarhus (s. 63-68)**
Eksternt link: bit.ly/udeskole-50

- ⇒ **Eggersen, D. V. (2013). Aakjærs tekster og steder i litteraturundervisningen. Aakjærsselskabets nyheds- og informationsmail, (27), 4-19.**
Eksternt link: bit.ly/udeskole-51

- ⇒ **Eggersen, D. V. (2013). Stedbaseret læsning: Litteratur- og omverdensfortolkning i danskfaget. Dansk, 1(1), 20-23.**
Eksternt link: bit.ly/udeskole-52

- ⇒ **Eggersen, D. V. (2012). Stedbaseret læsning: Nye undervisningsformer i grundskolens ældste klasser. Dansklærerforeningens hjemmeside danskif.dk.**
Eksternt link: bit.ly/udeskole-53

- ⇒ **Eggersen, D. V., & Jørgensen, A-M. B. (2011). Sprog i udeskole**
Eksternt link: bit.ly/udeskole-54

- 📖 **Afsnit om dansk i "Følgforskning fra udvikling af udeskole"**
Hent tekst her: bit.ly/udeskole-10

i

Podwalks i byen. Steder som modaliteter

I App Store kan man finde Podwalks, som med lyd og bevægelse fortæller fiktive eller faktive historier i og om de større byer og seværdigheder

⇒ **Hør fx krimien "Tryk Play for mord" i Århus**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-55

Lad eleverne arbejde både receptivt og produktivt med Podwalks. Man kan fx indtale og redigere lyd i programmet Audacity og lave sin egen Podwalk enten ved at remediere en monomodal tekst eller ved at indspilles i egen.

Se klip med eksempler på undervisning i dansk i udeskole:

- ▶ **Booktrailere på mellemtrinnet (08.10 min)**
Se filmen her: udeskole.nu/da09

- ▶ **Ej blot til lyst - Mellemtrinnet i teateret (13.55 min)**
Se filmen her: udeskole.nu/da01

- ▶ **Mellemtrinnet - Bevægelse og berettermodel (03.10 min)**
Se filmen her: udeskole.nu/da10

- ▶ **Mellemtrinnet skriver fabler** (05.15 min)
Se filmen her: udeskole.nu/da11
- ▶ **Indskolingen arbejder med sammensatte ord i skoven** (02.55 min)
Se filmen her: udeskole.nu/da12
- ▶ **Knæk cancer. Mellemtrinnet laver kampagne, indsamling og statistik** (08.31 min)
Se filmen her: udeskole.nu/da13
- ▶ **Indskolingen arbejder med eventyrtræk** (03.29 min)
Se filmen her: udeskole.nu/da14
- ▶ **Indskolingen arbejder med vokaler** (09.04 min)
Se filmen her: udeskole.nu/da15
- ▶ **Fremtidsdrømme og lyrik** (07.47 min)
Se filmen her: udeskole.nu/da16
- ▶ **Mellemtrinnet – venskaber, dansk og kristendom** (04.12 min)
Se filmen her: udeskole.nu/da17
- ▶ **Mellemtrinnet har dansk i skoven** (09.31 min)
Se filmen her: udeskole.nu/da07

MATEMATIK OG UDESKOLE

Baseret på Skånstrøm, M.: *Matematik i udeskole* (2017), i: Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red.): *"Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger"*, Hans Reitzels Forlag.

Matematikfagets kerne

Fra politisk, samfunds- og erhvervsmæssig side bliver der aldrig stillet spørgsmålstejn ved matematikfagets berettigelse på skoleskemaet. Men i matematikundervisningen i skolen bliver læreren ofte mødt med et "hvad kan vi bruge det til?", når gangetabeller, vinkelmåling og cosinus/sinus præsenteres. Dette kan skyldes matematikfagets abstrakte væsen, men det kan måske også skyldes matematikfagets opgaveparadigme, hvor læringen oftest tager udgangspunkt i digitale eller analoge læremidlers todimensionelle gengivelse af verden og faget. Matematikfaget er ikke længere defineret ved et "pensum", man skal nå. Der er med Fælles Mål 2014 kommet langt mere fokus på opnåelse af kompetencer i alle fag. Begrebet "undersøge" forekommer for eksempel 60-70 gange i henholdsvis Fælles Mål, vejledningen og læseplanen for Matematik, for elever skal ikke længere blot lære at "regne rigtigt" – de skal også lære at handle i situationer med matematik.

Trods paradigmeskiftet i fagets juridiske grundlag synes matematik dog stadig at leve i en tryk tradition med fokus på stillesiddende opgaveløsning, primært med træningsopgaver uden brug af virkelighedsnære forlæg.

Matematikfaget må ifølge Blomhøj ligesom andre fag sigte på at bidrage til udviklingen af færdigheder, viden og kompetencer, der er relevante og potentielt brugbare over for de udfordringer, "et almindeligt menneskeliv indebærer". Matematikfaget bør altså også søge at finde sin berettigelse ved at have noget med vores væren i verden at gøre,

selvom det ikke i sit videnskabsfaglige udgangspunkt er empiribaseret (Blomhøj 2016, i: Skånstrøm 2017, s. 170).

For matematikfagets vedkommende kan uderummet bruges til at lære gennem oplevelse og handling ved at vække undren, stille spørgsmål til matematikrelaterede situationer og overveje, hvordan man kan finde svar – og hvordan man kan handle for at finde disse svar. Læringen uden for klasserummet følges som regel op af læring gennem refleksion og mere teoretisk-abstrakt forståelse inde i klasserummet. I klasserummet bringes de kropslige erfaringer i spil med den teoretiske viden og de undersøgelses- og handlekompetencer, som eleverne skal opnå i forhold til det matematikfaglige indhold (jf Skånstrøm 2017, s. 166-67).

► **Udskolingen arbejder med funktioner i virkeligheden** (13.27 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma02

Se filmen herover og "Eksempler: Areal, længde, vinkler" side 45.

Ændret lærerrolle i undersøgende udematematik

Arbejdet med matematik i udeskole kan give muligheder for at ændre på lærer-elevrelationen i faglig sammenhæng, hvis arbejdsformerne tager udgangspunkt i undren og problemstillinger, som kræver, at man går ud og undersøger noget sammen ved hjælp af matematik (jf Skånstrøm 2017, s. 171-172).

Eleverne får i større grad mulighed for at være dem, der ...

- finder, afgrænser og formulerer problemer og spørgsmål
- søger information
- opstiller modeller
- stiller spørgsmål undervejs
- danner hypoteser
- diskuterer med hinanden og læreren
- udvikler og formidler faglige argumenter

... blandt andet fordi uderummet giver elever større mulighed for at komme til orde, end når de er inde i klassen, hvor læreren er den, der taler mest (jf. Herholdt 2011).

Læreren ...

- sætter scenen for undervisningen
- skaber rum for dialogisk samspil i klassen
- stiller åbne og nysgerrige spørgsmål
- inspirerer og støtter
- udbygger elevernes erfaringer
- fastholder eleverne i at søge systematisk

... frem for at være opgavestillende facilit- og formelkontrollant.

Eksempler: Areal, længde, vinkler

Areal, længde, vinkler. Byg et højbed ud fra beregninger af sidelængde, vinkler, areal og rumfang. Hvilken geometrisk form er bedst, hvis der skal ligge flest mulige højbede på et begrænset areal? Hvor meget jord skal der puttes i, når det er færdigt? Hvor mange rækker planter, hvis afstanden skal være ... etc. Højbedet kan derefter tages i brug med hjælp fra N/T og biologilæreren.

Højdemåling og estimering. Pedellen skal have fældet et træ på skolens grund (eller skovfogeden i den nærmeste skov). Hvor højt er træet? Hvordan undgår vi, at det rammer noget, når det falder? Hvor mange m³ brænde er der mon i det? Hvad er det værd i hhv. kroner og varmeværdi?

Måling og registrering. I N/T arbejder klassen med at så bønner i skolehaven og observere deres udvikling fra frø til spire til – hurtigtvoksende – plante. Hvor mange planter kan der stå i en række, hvis afstanden skal være...? Hvor mange dage går der, før de spirer? Hvor meget vokser planterne om dagen? Om ugen? Lav skemaer, diagrammer, koordinatsystemer og beregninger af planternes udvikling fra såning til høst.

Statistik og tælling. I 3. klasse er eleverne oprørte over, at der er mange, der kører til skole uden cykelhjelm. Men hvem er værst? De voksne? Børnene? Drengene? Pigerne? De små? De store? Matematiklæreren iværksætter tællinger/dataindsamling ved skolens indkørsel samt efterfølgende arbejde med at lave statistik og diagrammer i klassen. Eleverne har nu et empirisk belæg for deres påstande om manglende brug af cykelhjelm – og et fagsprog til at beskrive det med.

Se et lignende undervisningsforløb her:

- **Knæk cancer. Mellemtrinet laver kampagne, indsamling og statistik** (08.31 min)

Se filmen her: udeskole.nu/da13

Benzinøkonomi. 6. klasse besøger en bilforhandler, læser oplysninger om, hvor langt biler kører pr. liter, og laver beregninger. Hvilken bil er mest miljøvenlig? Billigst at køre i?

Arealmåling og beskrivelse (se Rydén 2016 for beskrivelse): Læs salgsopstillinger for huse, og tal om hvilke matematik-ord, der bruges i dem. Tag med byens ejendomsrådgiver ud på en rundvisning i et hus. Opmål huset og beskriv det med både matematik-ord, håndværker-ord og salgsargumentations-ord. Lav en salgsopstilling for huset.

Se film med undervisningsforløb i matematik, og diskuter:

- I hvilken grad ses ændringer i lærer-elevrollerne i forløbene (se boks s. 44)? Hvad skal der til for i højere grad at tilskynde til aktive elevroller i de viste forløb?
- Hvad er det for en systematik, læreren fastholder eleverne i? Lykkes det?
- Hvordan og til hvad bruger eleverne kroppen i deres tilegnelse af den faglige viden?
- Hvilke muligheder har I på jeres skole og i jeres nærområde for at undersøge matematiske problemstillinger i uderummet?

► **Arkitekt for en dag** (06.26 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma16

► **Mellemtrinnet arbejder med rumfang i et flyttefirma** (04.31 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma01

► **Mellemtrinnet cykler** (04.02 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma03

► **Indskolingen ser på byens former** (09.50 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma04

► **Domkirke-matematik** (15.22 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma05

► **Indskolingen arbejder med længde og omkreds** (08.12 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma06

► **Udskolingen arbejder med funktioner i virkeligheden** (13.27 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma02

► **Indskolingen – Hvad kan du få for 100 kroner?** (02.18 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma07

► **Udskolingen arbejder med geometri i praksis** (02.00 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma08

► **Indskoling-mellemtrin planter skov i matematik** (03.24 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma09

► **Mellemtrinnet ser på median, typetal, gennemsnit og diagrammer** (06.06 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma10

► **Indskolingen laver skattekort** (04.03 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma11

► **Indskolingen måler legepladsen** (12.05 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma12

► **Mellemtrinnet etablerer biotoper** (05.48 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma13

► **Mellemtrinnet laver målinger i landskabet** (09.08 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma14

- **Mellemtrinet laver geometri og måling** (06.21 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma15

- **Hals Skole, matematik på mellemtrinet** (07.59 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp09

- ▢ **Se afsnit om matematik i "Følgeforskning fra udvikling af udeskole"**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-10

NATUR/TEKNOLOGI OG UDESKOLE

Baseret på Mette Hesselholdt Henne Hansen (2017): "Natur/teknologi i udeskole - at kende sine naboer", i: Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red.): "Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger", Hans Reitzels Forlag.

At finde og undersøge dyr og planter i naturen henholdsvis på internettet er to meget forskellige aktiviteter. Der er nemlig tale om to forskellige måder at undersøge naturfænomener på. I naturfagene skal elever lære om og af begge måder ved at praktisere dem med lærerstøtte. Undersøgelseskompetencen er central i naturfagene, og i fagformålet for NT-faget (UVM 2014) står der, at "Elevernes læring skal i vidt omfang bygge på deres egne oplevelser, erfaringer, iagttagelser og undersøgelser".

Mange NT-lærere finder det (ifølge Hansen 2017) udfordrende at skulle finde og artsbestemme dyr og planter i naturen, fordi det er svært at forberede sig på. Man kan jo ikke på forhånd vide, hvad der dukker op, når børnene roder i rådne træstubbe, eng og skovbund, og det gør lærere usikre

på, om de nu også kan artsbestemme korrekt, når børnene finder noget og nysgerrigt spørger, hvad det er og hedder.

I klasserummet har læreren ofte udvalgt og isoleret et naturfænomen, som der rettes fokus mod, og som eleverne præsenteres for og evt. undersøger. Denne tryghed udfordres i uderummet, hvor alverdens krav kan dukke frem, når børnene roder.

Uderummet er i sig selv mere sanseaktiverende end inde rummet, og det kan derfor især bruges til, hvad Hansen kalder *observationsaktiverende undervisning* (Hansen 2017, s. 179). Udeskolelæreren skal vænne sig til at se uderummets tilbud om et bredt spekter af naturfænomener som en ressource, idet man her kan træne eleverne i at "få øje på" fænomener efterfulgt af en undersøgelse af dem i en naturfaglig optik inde eller ude.

At skulle søge, undersøge og observere naturfænomener kan måske synes ligetil, men det er imidlertid også en færdighed, der kan læres og trænes, hvis man bruger det med jævne mellemrum i sin naturfagsundervisning. Besøg fx i skov, krat og ved sø er desværre ofte enkeltstående fænomener i naturfagsundervisningen i form af en enkelt årlig tur pr. klasse. Hvis man har mulighed for at bruge en nærliggende biotop løbende med tilbagevendende udefaser i sin undervisning, kan man imidlertid skærpe sine elevers bevidsthed om egne sanseerfaringer på et plan, der muliggør, at erfaringerne kan danne et kvalificeret grundlag for mere akademiske færdigheder som "selektering, vurdering, analyse og diskussion" (Hansen 2017, s. 179). Med udeskole kan man med andre ord træne sine elever i at få øje på naturfaglige fænomener og forholde sig til dem med de færdigheder og den viden, som faget tilbyder.

Se "Eksempler på observationsaktiverende undervisningsdesign i uderummet" side 49.

"Den observationsaktiverende undervisning kobler undersøgelseskompetence og kommunikationskompetence", skriver Hansen videre. I eksemplerne ses det, hvordan et samspil mellem inde og ude skal forankre fagbegreberne og den faglige viden i den episodiske hukommelse, fordi abstrakte begreber som fx biotop, formering og føde bindes til konkrete sanseoplevelser og undersøgelser i uderummet. Vekselvirkningen skal sikre en dybere læreproces og et mere aktiverbart læringsudbytte, jf. Fredens 2005, i: Hesselholdt 2017, s. 180.

Se film med eksempler på undervisning i naturfagene:

- ▶ **Udskolingen ser på muskler i biologi og idræt** (08.20 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt02
- ▶ **Indskoling, hvordan klarer dyrene sig om vinteren?** (07.11 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt03
- ▶ **Indskolingen på fugletur** (02.54 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nk03
- ▶ **Mellemtrinnet ser på vilde blomster** (04.21 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt05
- ▶ **Med mellemtrinnet i skolehaven** (06.54 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt06
- ▶ **Mellemtrinnet arbejder med biotoper** (08.02 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt07

- ▶ **Mellemtrinnet på svampetur** (02.03 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt08
- ▶ **Indskoling - sortering og klassificering** (02.49 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt09
- ▶ **Bræk et krondyr** (12.07 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt10
- ▶ **Indskoling - orienteringsløb, kort og kompas** (05.04 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt11
- ▶ **Flagermus-safari i Dansk og Natur-teknologi** (04.27 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt12
- ▶ **Mellemtrinnet - landskabsmåling i geografi** (03.37 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt13
- ▶ **Vandhuller og hukommelse**
- Lektor Niels Ejbye-Ernst, VIA UC (13.20 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt14
- ▶ **Mellemtrinnet ved Fiskerimuseet og Vadehavet** (06.46 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nt01
- 📖 **Se afsnit om natur/teknologi i "Følgeforskning fra udvikling af udeskole"**
Hent tekst her: bit.ly/udeskole-10

Eksempler på observationsaktiverende undervisningsdesign i uderummet:

Sorteringsøvelser, hvor eleverne indsamler fx dyr og sorterer dem i forskellige grupper baseret på iagttagelse. Eleverne vil se, at alle dyr kan sorteres i bunker, og bunkerne skal kunne argumenteres at være konsistente og ikke overlappende. Sorteringsøvelser kan være øvelser med et naturvidenskabeligt afsæt, hvor den viden, der findes inden for naturvidenskaben, skal kunne præge øvelsen. Det kan også være sortering efter mere subjektive kriterier som nyttighed/unyttighed, smukke/grimme eller efter fx farver og størrelse. De forskellige sorterings-systemers styrker og svagheder kan være afsæt for at tale om, hvad de forskellige videnskaber bidrager med.

Undersøgelse af forårstegn i april måned kan ligeledes have et meget forskelligt sigte, alt efter om klassen leder efter årstidsbestemte naturforhold som fx tidlige blomster, knopper, stand- og træfugle, eller forhold, der får eleverne til at associere på foråret med indfald som solbriller, sommerdæk eller grillpølser på terrassen.

Faglig læsning og fotosafari. Eleverne læser en fagtekst ved at fremhæve dens faglige begreber, hvorefter de går ud og fotograferer objekter, der kan illustrere begrebet, eller som kan bruges til at forklare begrebet med. Find fx spor efter dyr i vinterhalvåret. Det kan være både hvirveldyr og hvirvelløse dyr, og det kan være dyr på forskellige udviklingstrin og fx rester efter dyr. Hvor mange kan man finde, og hvordan kan man sortere de billeder, en gruppe har fundet? Er nogle sorteringsprincipper bedre end andre?

Hvor kommer grøntsagerne fra? Undersøgelse i henholdsvis skolehaver (biologi/NT) og lokalt supermarked (geografi), læse om ingredienser, forarbejdning (madkundskab) og tilsætningsstoffer – hvilke ingredienser er organiske, og hvilke er kemiske? (kemi); etc.

Refleksionsspørgsmål om filmene:

- *Hvordan kobles undersøgelseskompetence og kommunikativ kompetence i de beskrevne forløb?*
- *Ser I perspektiveringskompetence?*
- *Hvordan bruges modellering i forløbene?*
- *I hvilken forstand virker uderummet observationsaktiverende? Hvordan kunne det observationsaktiverende element styrkes?*

- *I forløbet "Vilde blomster" bruges to forskellige arbejdsmåder: henholdsvis en blomsterstafet i skolegården og en observationsaktiverende aktivitet i parken. Diskuter værdierne af disse to arbejdsformer og deres kombination.*
- *Diskuter de stillede opgavers åbenhed/lukkethed i filmene.*

SPROGFAG OG UDESKOLE

Baseret på Slåttvik, A.B. (2017): Sprogundervisning i udeskole, i: Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red.) "Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger", Hans Reitzels Forlag

Traditionelt forbinder man nok mest uderummet i fremmedsprogfagene med muligheden for undervisning i og med en lokal kultur og natur. På ekskursioner og studieture arbejder man typisk med fagets kultur- og samfundsdel i lande eller områder, hvor målsproget tales som modersmål. Tænker man udeskole ind i en mere hverdagslig skolesammenhæng i sprogfagene og i arbejdet med sprogfagenes kompetenceområder, kan man imidlertid skabe læringsrum, hvor eleverne kan øve sig i sproget ved mere aktivt at tage det i deres mund, skriver lektor i engelsk Anja Bols Slåttvik (Slåttvik 2017).

En af sprogfagenes velkendte udfordringer er ifølge Slåttvik at kunne give eleverne tilstrækkelig træning i at bruge målsproget. De børn, der af forskellige årsager ikke føler sig tilpas i undervisningen og derfor ikke tør kaste sig ud i den vigtige hypotesedannelse og hypoteseafprøvning, som er så afgørende for tilegnelsen af målsproget, får ofte slet ikke brugt målsproget i undervisningen, og i det hele taget er det vigtigt for alle børn at få brugt sproget aktivt frem for blot at høre læreren tale det.

Uderummets lydkulisse med vind, trafikstøj og fuglesang synes måske i første omgang primært at være en udfordring for arbejdet med fremmedsprog. Men med dets kombination af støj, mere plads, mindre grad af lærerstyring og mere uformel dialog kan det faktisk komme til at udgøre en anden og mere trykramme for sprogudfoldelse end klasserummets. I det udvidede læringsrum kan den enkelte elev

nemlig få mulighed for at trække sig lidt tilbage og 'høre sig selv' eller blot en enkelt makker tale sproget.

I den daglige undervisning kan sproglæreren ligesom dansklæreren tænke udeskoleforløb i tre overordnede kategorier: bevægelseslege, sprog som ledsagelse til handling – hvor sproget altså anvendes i en autentisk kontekst – og stedbaseret læsning (se afsnittet om danskfaget). Udeskolens ændrede rammefaktorer kan med andre ord både bruges til træning og drill-øvelser i stafetter og løbediktater; til interaktion og 'naturlig' kommunikation i en situationel kontekst eller til stedbaseret og nærværende litteraturoplevelse. Eller uderummet kan bruges til en kombination af flere af disse arbejdsformer.

Se " Eksempler: Sprogstafet fra ord til sætning" side 51.

Se også et eksempel på læsning af Shakespeares drama "Macbeth" i 4. klasse i Slåttvik 2017 s. 217-220. Eksemplet bruger varierede arbejdsformer og har både ude- og indelasser. I forhold til det at turde tale engelsk er det gode ved aktiviteterne her, at fokus er flyttet væk fra korrektheden, tilgangen er legende og involverer krop og bevægelse, og i forskellige typer af øvelser arbejder eleverne to og to lidt væk fra de andre, hvor kun makkeren kan høre dem tale (engelsk). Den enkelte elev har simpelthen mulighed for at fjerne sig fra gruppen, få plads til at tale fortroligt og blive hørt uden at blive overhørt.

Læs videre her:

Carlegård, Lotta (2007): "Att lära in engelsk ute", Falun Naturskole

Eksempler: Sprogstafet fra ord til sætning

Lærer og/eller elever finder nøgleord i en læsetekst, skriver dem på små sedler og laminerer dem evt. På sportspladsen eller i skolegården placerer man en ord-spand i midten, og et antal tomme spande placeres i en stjerne rundt om i passende afstand. Elevgrupper på tre stilles nu ved hver spand, og når læreren siger "løb", sender hvert hold en elev ind for at hente et ord. Når eleven kommer ud til sit hold, siger han ordet højt, og de andre to skal nu sige hver en sætning, hvori ordet indgår. Ordet lægges i spanden, og en elev sendes ind i midten efter en ny seddel.

Der er i denne form for bevægelseslege ingen egentlig sammenhæng mellem den kataloge viden (se evt. afsnittet "Vidensformer og hukommelse") om ord, sætninger og sætningsled og så den kropslige erfaring, som bevægelsen udgør. Bevægelsen fremmer næppe forståelsen, men den legende tilgang i uderummet kan nogle gange hjælpe eleverne til at overkomme det potentielt intimiderende ved at skulle bruge fremmedsproget dels ved at have videre rammer og mindre fokus på korrekthed, dels ved at have større fokus på situation, funktion og kommunikation, end inderummet ofte har.

En anden øvelse/leg efter samme princip er en personkarakteristik-stafet: I klassen læser eleverne fx en fiktionstekst og finder ord, der karakteriserer tekstens personer. Ordene skrives på små sedler.

Udenfor placeres et antal spande, en for hver person i teksten, i en vis løbeafstand fra eleverne. De skiftes nu til at hente en seddel og anbringe den i den rigtige spand, dvs. ved den person, som ordet karakteriserer.

I følgende øvelse arbejdes der i lidt større grad med det leksikalske niveau i en kontekst:

1. *Ordindsamling*: Send eleverne "ud i verden" (evt. et afgrænset område, hvis man arbejder inden for et særligt semantisk felt) for at indsamle (navne)ord. Brug evt. smartphone til oversættelse til målsproget derude.
2. *Grammatikalisering*: Hjem igen for at finde flertalsendelser og bestemthedsbøjninger. Google Docs/planche/præsentation el.lign.
3. *Ordindsamling*: Ud igen for at finde tillægsord, der beskriver de navneord, man har fundet. Altså tilbage til samme sted for at opdage mere om navneordets kontekst.
4. *Bearbejdnings- eller Sofistikeringsfasen*: Hjem igen og lav evt. en lille historie, hvori tillægsord og navneord i bestemt/ubestemt + flertal indgår.

Læs også:

Eggersen, D.; Jørgensen, A-M.B. (2011): "Sprog i udeskole", <http://www.skoven-i-skolen.dk/content/sprog-i-udeskole>
Artiklen retter sig mod danskfaget, men har også pointer ift. fremmedsprogsfagene.

🔗 **Læs teksten "Sprog i udeskole" her:**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-54

► **Der vil efter bogens deadline komme en række fim om sprog og udeskole, som bliver tilgængelige på hjemmesiden.**

Se dem på udeskole.nu/kategori/sprog/

UDESKOLE I HISTORIE

Af lektor i historie, Marianne Axelsen Leth.

Baseret på artiklerne: Bager/Leth (2015): "Hvad lærte du i "Den Gamle By" i dag? - Ikk' no'et", i: Falihos 1/2016.

Leth (2018): "Historie med udeskole", i: Radar/Historielab.dk.

Poulsen (2018): "Nærområdet i undervisningen - hvorfor og hvordan?", i: Radar/Historielab.dk

🔗 **Læs mere på Historielab**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-56

I skolereformen 2013 og i dens formuleringer omkring den åbne skole lægges der i høj grad op til skolens og fagenes åbning ud mod lokalmiljøerne, herunder samarbejde med lokale kulturelle og politiske institutioner og organisationer, lokale erhvervsvirksomheder mv. I historiefaget har mange skoler og klasser i en årrække arbejdet med lokal historie, hvor besøg på og samarbejde med de lokale museer og historiske værksteder indgår som integrerede dele af undervisningen, især i de mindre klasser på mellemtrinnet. Med inddragelsen af udeskolekonceptet og udviklingen af en udeskoledidaktik er der i historiefaget sat mere systematisk fokus på faget i et udvidet læringsperspektiv, hvor specielt lokalsamfundet og nærområdet i langt højere grad anvendes både som udvidet læringsarena og kilde til historiefaglig viden og refleksion.

Dette er også ønsket af eleverne ifølge en undersøgelse foretaget af Historielab (Knudsen & Poulsen 2016). Her ytrer elever bl.a. om historiefaget og undervisningen:

- Eleverne mener, at de har lært noget, når der sker noget usædvanligt, og når de har besøgt et museum eller andre kulturinstitutioner (men det sker sjældent).
- Det er karakteristisk for historieundervisningen, at læreren gennemgår et stof, der læses et læremiddel, og der besvares spørgsmål.
- De foretrækker, at de selv er aktive i undervisningen.
- De oplever, at historie ikke prioriteres så højt som andre fag (matematik, dansk og engelsk).
- Mange elever anser deres egen lille historie for vigtig, men har svært ved at se den som relevant i skolens kontekst, og de har svært ved at se sig selv som en del af skolefagets "rigtige historie".

Når historieundervisningen udfolder sig i det umiddelbare nærområde omkring skolen i lokalsamfundet, opstår der muligheder for både variation af undervisningen, elevaktiviteter og forbindelse mellem elevernes "egen lille historie" og deres familiers og bekendtes historier og skolefaget, sådan som de efterlyser, og som det er formuleret i fagformålet. Der står, at eleverne skal anvende det, de lærer i faget, i deres "hverdags- og samfundsliv" for derved at opnå "forudsætninger for at leve i et demokratisk samfund" (UVM 2013).

Nærområdet som udvidet læringsarena og kilde til faglig viden

Fælles Mål (UVM 2014) for historiefaget rummer allerede muligheder for, at dele af undervisningen flyttes ud i nærområder og lokalsamfund et hvilken som helst sted i landet. Historiske spor findes overalt, det gælder blot om at kunne få øje på dem og stille undersøgende spørgsmål og opgaver til og omkring dem. I stort set alle landsbyer og bydele landet over er der kirker med dertil knyttede kirkegårde, hvor lokale beboere bliver begravet. Kirkebygningerne i sig selv, både ude og inde, rummer historier om det nærom-

råde, de er opstået i og har været en del af, for ikke at tale om kirkebøgerne, de lokale arkiver m.m. Herregårde, slægtsgårde, husmandssteder, landsbyer med smedjer, andelsmejerier, frysehuse, maskinstationer, landhandler, gamle stationsbygninger og markskel er velkendte steder alle vegne. De rummer såvel samfundshistorier om Danmark som landbrugsland, forbundet af en jernbane, som historier om lokalbefolkningers liv og levned med alle de forskellige erhverv, produktionsformer og familieliv, der er levet der.

Alle byer rummer fx bygninger med forretningsdrivende, håndværk, fabrikker og værksteder, det lokale bystyre, beboelsesejendomme af meget forskellig størrelse og kvalitet, kolonihaver, nytte- og pyntehaver, rige og fattige borgere, rige og fattige kvarterer, der over tid har skiftet både karakter og beboere. Alle byer ved havet har en havn med særlige historier, kvarterer og mennesker, fastboende såvel som søfolk på gennemtræk.

I mange lokalområder er en stor del af beboerne migranter, dvs. forholdsvis nye tilflyttere, hvis familiehistorier ikke er knyttet til selve området. Her er der muligheder for at knytte udeskole i historie til den skabende fase: Med de mangfoldigheder af fortidserindringer, der er til stede i området i nutiden, hvilke mangfoldigheder af fremtidsperspektiver og -planer kan der så eksperimenteres med i området? Dette vil fx kræve personlige kontakter, interviews, kreative formidlingsformer med meget mere.

Der findes ture og løb i mange byer, men de mangler ofte opgaveformuleringer – lad eleverne selv gå på opdagelse og løse opgaver, lave formidlingsopgaver ud fra interviews og samtaler med folk og familiemedlemmer.

Problemorienteret, aktivitets- og oplevelses-baseret undervisning

Historiefagets læreplan fordrer, at eleverne skal lære at reflektere historisk, formulere historiske problemstillinger og bruge deres viden til at forstå egen samtid og "reflektere over egne handlemuligheder". Læreplanen påpeger således, at der bør arbejdes såvel problemorienteret som aktivitets- og oplevelsesbaseret i undervisningen. Dette stiller krav til både 1) lærerens eksperimenterende og problemorienterede tilgang til faget og undervisningen i den første introduktionsfase, 2) opgaveformuleringerne i den eksperimenterende og fordybende udefase og 3) den opsamlende og evaluerende fase. Det er eleverne, der skal gøre sig erfaringer med, fordybe sig i og komme i dialog med emner, udstillinger, folk og fæ i nærområdet, med materialer osv. Ligesom det er væsentligt at øve og træne eleverne i at etablere et fagligt sprog, er det væsentligt og essentielt at øve eleverne i at sætte ord på æstetiske oplevelser og erfaringer, stille åbne spørgsmål og at træne visuelle og andre sansebaserede kompetencer.

På side 55 er der tre eksempler på udeskoleforløb i historie, alle tre med afsæt i familiefortællinger og brug af lokalområdet på mellemtrin og udskoling.

Den afgørende forskel på disse skitserede forløb på de forskellige klassetrin ligger dels i graden af kompleksiteten i opgaveformuleringerne til eleverne, og dermed også i mængden af eksperimenter og selvstændigt arbejde, dels i lærerens rammesætning og rolle i de tre faser af forløbene.

Med systematisk anvendelse af udeskoledidaktikken, inde-ude-inde-modellen og den problemorienterede, praksisnære og eksperimenterende tilgang til historieundervisningen skabes der i alt fald mulighed for, at eleverne kan forbinde

deres "egen lille historie" med "den rigtige historie" i skolen. Og der skabes mulighed for, at undervisningen kan bidrage til mere meningsgivende læring for eleverne som variation i historieforløbene, enten monofagligt eller i tværfaglige forløb.

Se filmene og diskutér spørgsmålene herunder:

► **Mellemtrinnet - Vores by før og nu** (08.54 min)

Se filmen her: udeskole.nu/hi03

► **Mellemtrinnet – 2. Verdenskrig i vores by** (05.51 min)

Se filmen her: udeskole.nu/hi04

- *Hvordan vurderer I opgaveformuleringerne og opgaveløsningerne i forløbene med henblik på at opfylde kompetenceområderne: kronologi og sammenhæng, kildearbejde og historiebrug?*
- *Hvordan vurderer I opgaveformuleringerne og opgaveløsningerne, hvis I stiller skarpt på elevernes selvstændige arbejde, den eksperimentelle, oplevelses- og aktivitetsbaserede tilgang til opgaverne og fælles opgaveløsninger, specielt i udefaserne?*
- *Hvordan kan de to dimensioner af forløbene hænge sammen i samspil mellem elever og lærer?*

Se også disse to film:

► **Mellemtrinnet, Hverdagsliv i stenalderen** (02.33 min)

Se filmen her: udeskole.nu/hi05

► **Arbejdmuseet, livet i baggården** (09.56 min)

Se filmen her: udeskole.nu/hi02

Tema	3. og 4. klasse: Dagligdag da bedste/oldemor og -far var børn	5. og 6. klasse: Hvad har befolkningen på egnen levet af i 1950'erne og 60'erne?	8. og 9. klasse: lokalt medborgerskab og demokratisk deltagelse
Forarbejde hjemme	Familiefortællinger med fokus på hverdagsliv – familieliv – evt. skoleliv	Familiefortællinger Fokus på erhverv – arbejdsdeling – status i lokal- og samfundsperspektiv	Familiefortællinger Fokus på samfundsdeltagelse – lokal-, national- og international samfundsorientering
Indledende inde fase	Fortælleværksted med fx podcasts, fotos og billeder mv. Forberedelse til udefasen	Fortælleværksted med podcasts eller andre former for teknologi, fotos mv. Viden om Danmark i 1950'erne-1970'erne	Fortælleværksted Viden om demokratisk udvikling i Danmark og verden (efter 1945) Kommunalreformer, regional udvikling
Eksperimenterende, oplevelses- og aktivitetsbaserede udefase	Besøg på et lokalt landbrug/ rundtur i bykvarter/besøg hos ældre familiemedlemmer. Praktiske opgaver Interviewopgaver Optage-/nedskrivningsopgaver Foto-opgaver	Besøgssted i lokalområdet: Havn, værksteder/industri-virksomheder/indkøbssteder/ museum/arkiv Interviewopgaver Optageopgaver/foto/film-nedskrivningsopgaver Formidlingsopgaver Arkivopgaver med at lede efter folk og erhverv i en bestemt periode. Fotoopgaver i området med "før og nu"-tema.	Besøg på rådhus hos lokalpolitikere/politiske eller kulturelle organisationer/ institutioner/lokalkiv og lign. Interviewopgaver omkring undersøgelse af lokalt deltagerdemokrati Formidlingsopgaver som fx dilemmaspil Analyseopgaver Evt. samarbejdsopgaver med lokale partnere
Inde-/opsamlingsfase	Opsamling af familiefortællinger og besøg/interviews i fælles klasseprodukt. Samtaler om forskelle og ligheder mellem dengang og nu	Opsamling med præsentation af de forskellige lokale erhvervs udvikling fra 1950'erne/60'erne med udgangspunkt i de personlige fortællinger og interviews Sammenligninger og perspektiveringer fra dengang og nu lokalt og nationalt	Opsamling med præsentation og diskussion af de forskellige gruppe- produkter/interviews og besøg evt. med afsæt i familiefortællinger, og med perspektiveringer til medborgerskab og demokratisk udvikling lokalt, nationalt (og evt. internationalt)

UDESKOLE I DE ÆSTETISKE FAG

Baseret på Andersen, K.B. (2017): "Æstetik og læring i udeskole", i: Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red.): "Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger", Hans Reitzels Forlag.

Her ses de æstetiske fag i Folkeskolen som billedkunst, materielt design, madkundskab og musik. Blandt de æstetiske fag er billedkunst det fag, der hyppigst bruger udeskole (if. Barfod et al. 2017). I billedkunst arbejdes der ofte praktisk med iagttagelsesskildring, landart og streetart som stedspecifikke projekter eller med konkrete besøg hos en kunstner eller på kunstudstillinger. I materielt design kan man fx have fokus på naturmaterialers oprindelse og forarbejdning, eller man besøge byggepladser eller håndværkerfirmaer. I musikfaget kan man opføre eller høre koncerter uden for skolen eller måske arbejde med naturinstrumenter og instrumenter, der er lavet af naturmaterialer. Madkundskabslærere arbejder typisk med egen og andres fødevarerproduktion i skolehaver eller i virksomheder, eller de besøger lokale supermarkeder eller restauranter/cafeer, når de arbejder i udeskole.

Udeskole er ifølge lektor i billedkunst Kirsten Bak Andersen en mulighed for at "møde" mange af de emner og fænomener, som eleverne skal undersøge i de æstetiske fags optik. For eksempel giver det bedre mening at se og mærke et kunstværk, høre musik performet eller at se et arkitektonisk værk i dets socialsemiotiske kontekst, der hvor nogen skaber det eller har valgt at placere det, frem for at arbejde med det ud fra en medieret digital gengivelse af det.

I uderummet kan eleverne få erfaringer med og handle med æstetik. Udeskole giver fx i billedkunstoffaget eleverne muligheder for at studere, hvordan visuelle udtryk er et betydningsfuldt fænomen i deres nære omverden.

Siden 80'erne er der sket et paradigmeskift i fx billedkunstoffagets genstandsfelt. Fra at børn skulle lære om kunst af kunst, beskrives fagets kerne nu med ordlyden: "I faget billedkunst skal eleverne som deltagere i og medskabere af kultur og som del af deres kreative udvikling og æstetiske dannelse udvikle deres kundskaber om kunstens og mediekulturens billedformer, som de fremstår i lokale og globale kulturer" (Fagformålet stk. 3). Der er altså i dag tale om et mere bredspektret fagligt felt, hvor børn i større grad betragtes som "deltagere" i og "medskabere af" de visuelle kulturer, der omgiver dem, skriver Andersen (2017). Elevernes egne liv med billeder er desuden blevet mere centralt. Professionelle produkter skal stadig indgå i undervisningen som inspirationskilder for materialevalg og teknikker, men også hverdagsbilleder og visuelle udtryk fra elevernes nære omgivelser skal indgå i faget, som fx legepladsens indretning, streamers i bussen, TV's børnekanaler og -udsendelser, magasiner etc.

Billedkunstdidaktik handler altså ikke længere kun om at vise og fortælle om guldaldermalerne og deres fortræffeligheder; eleverne skal i større grad end tidligere føle ejerskab over såvel produktion som perception, når der tages udgangspunkt i emner og temaer, der har betydning for dem selv og samfundet.

Perception

Med billedkunstoffaget som eksempel kan man med Kirsten Bak Andersens ord sige, at udeskole åbner for andre rammer for perception i andre mere autentiske omgivelser end i skolen og billedkunstlokalet. Fx kan man undersøge en skulptur ikke blot med øje for dens former og materialer, men også med nysgerrighed på den betydning, der skabes i kraft af den kontekst, den er placeret i: Hvor i byrummet er den placeret? I hvilken bydel? Med udsigt til hvad? I forbin-

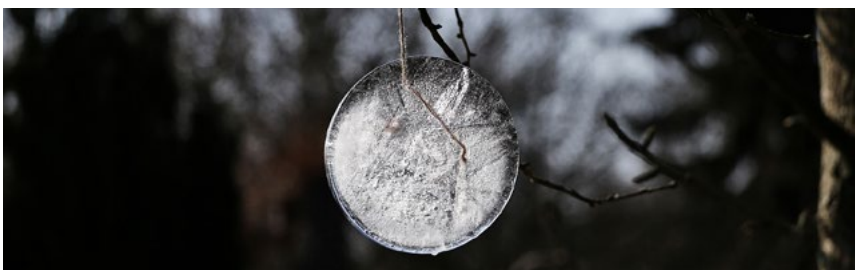
delse med hvad? I hvilken anledning? Hvordan finder man derhen? Hvilken baggrund/forgrund giver byrummet? Hvordan er den situationelle og kulturelle kontekst?

☞ **Undervisningsforslag fra SkiveDNA om byens skulpturer**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-57

Se Andersen, K.B. (2017, s. 204-205) for flere idéer til et tværfagligt samarbejde mellem NT og billedkunst om henholdsvis dyrs tilpasning til biotoper og om fugle i landskaber.

Læs også: Andersen, K.B. (2018): "Billedkunst og stedbase-ret undervisning", i: Christensen, K.E. og Marxen, H. (red.): "Visualitet i undervisningen", Meloni, s. 68-82

Er vand altid vandret? Lav vindharper eller drømmefangere med (frossent) vand som materiale.
Idé og fotos: Bent Nielson, www.bentnielson.dk

Se film med eksempler på undervisning i de æstetiske fag:

- ▶ **Indskolingen laver vikingesmykker på bål** (03.15 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ae01

- ▶ **Bæredygtig by, håndværk og design, dansk, matematik** (09.56 min)

Se filmen her: udeskole.nu/tv03

- ▶ **Mellemtrinnet - Dødens collage** (05.16 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ae02

- ▶ **Vandbaner** (04.12 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ae03

- ▶ **Indskolingen laver rytmer i skoven** (13.23 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ae04

- ▶ **Mellemtrinnet laver vævning** (05.57 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ae05

- ▶ **Arkitekt for en dag** (06.26 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma16

- ▶ **Tagensbo Skole - Mellemtrinnet på tur til et betonfirma** (10.03 min)

Se filmen her: udeskole.nu/sp03

- ▶ **Mellemtrinnet skriver fabler** (05.15 min)

Se filmen her: udeskole.nu/da11

Madkundskab – se også:

- ▶ **Mellemtrinnet laver æblemost og skriver instruerende tekster** (10.34 min)

Se filmen her: udeskole.nu/da06

- ▶ **Indskolingen besøger en kartoffelfarm** (09.34 min)

Se filmen her: udeskole.nu/da02

UDESKOLE MED INTERNET OG APPS I LOMMEN

Baseret på Niels Ejbye-Ernst, Søren Præstholm, Brian Krogh Lassen & Peter Bentsen (2015): "Udeskole med internet og apps i lommen". Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole.

Udeskole med internet og apps i lommen

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-33

Selvom udeskole ofte vælges, for at elever kan få konkrete sanselige erfaringer med at bruge viden i omgivelserne frem for medieret viden, kan det bestemt også være relevant at inddrage smartphones eller tablets i udeskolearbejdet. Artiklen viser konkrete former for brug af telefoner mv. i udeskolearbejdet.

Udviklingen har sat sit præg på undervisningen mange steder i folkeskolen. Inden for de seneste år er der kommet en række læringsprogrammer, som kan bruges i folkeskolen. I en del kommuner er brugen af tablets blevet en indarbejdet del af skolehverdagen for såvel elever som lærere.

Klassisk formidling via mobile enheder

Den klassiske formidling svarer til den type formidling, man finder i en papirfolder om et naturområde, i en håndbog eller på et museum. Udbyderen formidler stedet eller sagen med en bestemt optik og videreformidler en bestemt viden om stedet til brugeren. Det kan være viden om planter, kunstværker, overblik over en udstilling eller fx et rensningsanlægs funktioner.

Den klassiske formidling kan være fin at have med på udeskoleture, men den aktiverer og engagerer sjældent eleverne. Den kan dog danne grundlag for elevernes egne iagttagelser eller kommende formidling af noget. Klassisk formidling kan fx findes i apps fra museer (fx Blå Planet-app) formidling af shelter- eller overnatningspladser (fx app'en Shelter), formidling af vandreture (fx app'en Vandreture), fugle (fx app'en Fugleguiden), svampe (fx app'en SvampeGuide), planter (fx app'en "Vild Mad"), hjemmesiden www.danmarksflora.dk eller byvandring med information om arkitektur og seværdigheder. De professionelle produkter kan evt. fungere som modeltekster, når eleverne selv skal producere podcasts eller podwalks med faktuelle oplysninger om steder, byer, seværdigheder eller andet. Der findes i øvrigt også fiktionstekster, mest krimier, tilrettelagt som podwalks i København og Århus (se afsnittet om danskfaget i udeskole).

I forbindelse med udeskole kan det være brugbart at have en række af disse applikationer/hjemmesider liggende på enhederne til undervisning afhængig af, hvor skolen ligger, og hvilket tema der arbejdes med. Klassen kan i dag have en række håndbøger indlagt på smartphonen, men ligesom med håndbøger i bogform skal eleverne guides i brugen af disse.

Inddragelse og deltagelse

Inddragelse/deltagelse kan virke engagerende for elever. Der er eksempler på, at brugerregistreringerne kan indgå som dataregistreringer, som senere kan anvendes og bearbejdes af forskere, myndigheder, organisationer m.fl. For eksempel kan tilbagemeldinger give input til planlægning eller brug af rekreative arealer. Denne form for inddragelse kaldes også crowd-sourcing. Der findes fx programmer, hvor eleverne registrerer vandløb efter samme metode, som regionerne bruger. Her kan biologer så gå ind og se på resultater (fx app'en "Dyr i vand", "Opdag i havet" eller "NaturTjek"). Der findes også undersøgelser fra interesseorganisationer (fx DOF), der bygger på disse metoder, fx registrering af fugle i haven eller diverse former for tællinger af dyr.

Konkurrence og spil

Konkurrence- og spilfunktioner kan også være brugbare i udeskole. Her leger eller konkurrerer brugeren med sig selv eller med andre brugere. Det konkrete sted kan godt være en vigtig forudsætning for funktionen.

Denne form for app indgår ofte sekundært i fx klassisk formidling fra museer. Et konkret eksempel er dog app'en Woop udarbejdet af det danske spejderkorps. App'en giver muligheder for, at elever kan lave opgaveløb til hinanden i lokalområdet. Når eleverne laver en skattejagt, afsættes punkter med GPS-funktion, og på punkterne i landskabet kan der så stilles forskellige opgaver.

App'en "Find2learn" indeholder funktioner, så læreren kan udarbejde ture via GPS med diverse opgaver, som eleverne kan løse undervejs.

Læringsaktiviteter

De fleste værktøjer, som er nævnt i det foregående, rummer et læringsselement. Men læringsaktiviteter kan også fremhæves som en selvstændig type apps. Teknologien giver muligheder for, at elever kan lære gennem formidling til andre af viden om eller aktiviteter i omgivelserne. Når eleverne formidler viden, kan lærerne se, hvordan eleverne har opfattet en given problemstilling, og dermed give feedback til eleverne. Formidling gennem præsentationer kan være gavnlige som formativ evaluering.

Formidlings-apps til udeskole

I det foregående er apps og anvendelse af mobile platforme ude i omgivelserne blevet præsenteret og diskuteret, og de basale telefon- og tabletfunktioner fremhævet, herunder muligheder for at fotografere, optage video og redigere med smartphone eller tablet. Video og billeder kan danne grundlag for formidling af et stofområde, og det kan være motiverende for elever at arbejde multimodalt i stedet for kun at formidle skriftligt.

Applikationen "Book Creator" er sammen med en række lignende apps velegnet til at sammenholde mundtlige og skriftlige udtryk med billeder og video. For eksempel kan indskolingsdansklæreren eller specialundervisningslæreren arbejde med opdagende skrivning med udgangspunkt i aktiviteter i uderummet. I Book Creator kan eleven skrive sin egen i-bog med tekst, billeder og lyd. Børnestavningen kan suppleres med elevens oplæsning af sin egen tekst efter LTG-princippet (læsning på talens grundlag). Eleverne kan i alle fag indsamle indtryk, viden eller empiri og efterfølgende formidle deres viden i en digital i-bog, som kan deles i Dropbox. Billeder og video kan samtidig bruges til formidling af opgaverne.

- **I-bog om solsikker, opdagende skrivning (00.26 min)**

Se filmen her: udeskole.nu/da04

- **I-bog om kaniner, opdagende skrivning (1.20 min)**

Se filmen her: udeskole.nu/da05

Video og videoredigering er blevet meget let i dag, hvor billeder og videoer kan optages, redigeres og publiceres på samme enhed. Det er desuden let at dele videoer gennem enten e-mail eller direkte overførsel fra en tablet. Apple-produkter kan klare hele processen, idet både smartphones og tablets har de fornødne programmer (redigering i iMovie og foto- og videooptagelse). Det samme er muligt på android-baserede tablets eller smartphones, når bare programmerne hentes, og disse programmer er oftest gratis. Hvis eleverne har forskellige mobiltelefoner, kan pc-programmet Movie Maker konvertere filerne, og programmet har også gode redigeringsfunktioner til at lave videofilm.

På hjemmesiden Lommefilm <http://www.lommefilm.dk/> vises mange eksempler på små film udarbejdet og redigeret af skoleelever med mobilteknologi. Her er også råd og vejledning, diverse lydarkiver og meget mere.

Det lille program "Explain Everything" er også meget brugbart. Her kan læreren eller eleverne udarbejde opgaver, ture eller andet, som kan downloades på en iPad. Det er derfor muligt at bruge programmet overalt, og i programmet kan indgå billeder, video, tale, og der er også muligheder for at bruge animerede pegere til fx at udpege noget specifikt på billeder eller i en tekst. I programmet kan læreren stille åbne problemorienterede opgaver, eller eleverne kan selv øve sig i at gøre dette. De fleste af undervis-

ningsfilmene i nærværende materiale er fremstillet med Explain Everything.

For alle programmer gælder det, at der findes videofilm på YouTube, der præsenterer programmet og forklarer anvendelsen.

Det er måske relevant som afslutning at tilføje, at de digitale muligheder gerne skal være én af mange forskellige metoder i udeskole. De særlige muligheder ved undervisning i andre kontekster end klasserummet er stadig, at eleverne kan fortolke omverdenen direkte kropsligt og konkret og få mange forskellige indtryk med i deres videre bearbejdning.

UDESKOLE I 0. KLASSE

Se tre film om brug af udeskole i 0. klasse i henholdsvis danskfaglig og naturfaglig sammenhæng:

- ▶ **Indskolingen arbejder med vokaler** (09.04 min)
Se filmen her: udeskole.nu/da15
- ▶ **0. klasse arbejder med bogstaver** (01.49 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nk01
- ▶ **0. Klasse observerer et sted i naturen året rundt** (05.02 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nk02
- ▶ **Indskolingen på fugletur** (02.54 min)
Se filmen her: udeskole.nu/nk03

UNDERSTØTTENDE UNDERVISNING

Se film om samarbejdet mellem lærer og pædagog i den understøttende undervisning:

- ▶ **Skørping Skole - Når 2 er dobbelt så godt - lærer og pædagogarbejde i udeskole** (06:57 min)
Se filmen her: udeskole.nu/sp13
- ▶ **Fasaner, jagt og dissektion** (10.28 min)
Se filmen her: udeskole.nu/uu01
- ▶ **Byens former i matematik** (10.01 min)
Se filmen her: udeskole.nu/uu02
- ▶ **Klasseledelse, skemalægning og struktur i udeskole** (05.07 min)
Se filmen her: udeskole.nu/di02
- ▶ **Trivselsdag på mellemtrinnet** (08.46 min)
Se filmen her: udeskole.nu/tv01

TVÆRFAGLIG UNDERVISNING I UDESKOLE

Udeskole bruges ret hyppigt i tværfaglig undervisning. Se tre eksempler på praksis med flere fag i spil i uderummet:

- ▶ **Bæredygtig by, håndværk og design, dansk, matematik** (09.56 min)
Se filmen her: udeskole.nu/tv03

- ▶ **Specialske - Fantasi i det fri, dansk og billedkunst** (06.44 min)

Se filmen her: udeskole.nu/tv02

- ▶ **Mellemtrinnet – venskaber, dansk og kristendom** (04.12 min)

Se filmen her: udeskole.nu/da17

Se også eksempler på samarbejde mellem billedkunst og NT i artiklen: Andersen, K.B. (2017): "Æstetik og læring i udeskole, i: Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red.): "Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger", Hans Reitzels Forlag, s. 204-205.

SPECIALSKOLEFORLØB

Her ses nogle eksempler på brug af udeskole på specialskoler:

- ▶ **Specialske - cykelmatematik** (03.39 min)

Se filmen her: udeskole.nu/su02

- ▶ **Specialske - Fantasi i det fri, dansk og billedkunst** (06.44 min)

Se filmen her: udeskole.nu/tv02

- ▶ **Specialske - affald og genbrug** (08.46 min)

Se filmen her: udeskole.nu/su04

- ▶ **Specialske laver knager af naturmaterialer** (05.07 min)

Se filmen her: udeskole.nu/su05

- ▶ **Specialske - tid og matematik** (05.38 min)

Se filmen her: udeskole.nu/su06

- ▶ **Specialske - Højer i Kattegatcentret** (09.05 min)

Se filmen her: udeskole.nu/su01

- ▶ **Specialske - Social træning** (06.01 min)

Se filmen her: udeskole.nu/su07

- ▶ **Specialske - alsidig udvikling** (06.26 min)

Se filmen her: udeskole.nu/su08

- ▶ **Indskolingen, mønstre i hverdagen, algebra** (06.42 min)

Se filmen her: udeskole.nu/su09

- ▶ **Specialske - At tage socialt initiativ** (03.12 min)

Se filmen her: udeskole.nu/su10

TEORETISKE PERSPEKTIVER PÅ UDESKOLE

Hvad er udeskolepædagogik? Der er tale om et sammensat ord. "Udeskole" er søgt afdækket og defineret i afsnittet "Hvad er udeskole?". I dette afsnit kan man læse nogle bud på en definition af begrebet "pædagogik" og diskutere, hvad der evt. gælder særligt for udeskolepædagogik.

HANDLEKOMPETENCE

Baseret på Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red. 2017): "Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger", Hans Reitzels Forlag, kap. 1, s. 15-20.

Professor på DPU Jens Rasmussen skriver, at pædagogik kan ses som kunsten at opdrage og danne (herunder uddanne) mennesker, at ville noget med mennesker baseret på intentionelle handlinger med dem. Han kalder pædagogik for et samlebegreb for en række aktiviteter: omsorg, disciplinering, undervisning og dannelse (Rasmussen 2005 i: Ejbye-Ernst 2017). Han definerer en pædagogisk begrundelse som en begrundelse for en særlig interaktion (kommunikation), der ønsker at forme barnet på en måde, så den forbedrer dets samlede livsforløb (jf. Ejbye-Ernst 2017).

At forbedre elevens samlede livsforløb (Rasmussen 2005 i: Ejbye-Ernst 2017) er komplekst og umuligt at fortolke entydigt, idet elever er forskellige, kommer fra forskellige baggrunde og har forskellige muligheder i og visioner for deres liv. Ifølge Folkeskolens Formål kan man sige, at et godt liv er et liv, hvor elevens lyst til læring udfordres optimalt, og et

liv, der sigter efter, at mennesket kan deltage "aktivt, skabende og kritisk" i et demokratisk samfund (Folkeskoleloven §1-3, UVM 2013, i: Ejbye-Ernst 2017).

For at deltage "aktivt, skabende og kritisk" i et demokratisk samfund må en samfundsborger (ifølge Mogensen 1998, i: Ejbye-Ernst 2017, s. 20):

- Have tiltro til sig selv i form af selvværd og selvtillid, der gør, at vedkommende kan og tør deltage
- Have tiltro til fællesskabets værdi og tro på, at man i fællesskab kan påvirke samfundsudviklingen
- Have personligt begrundede værdier og basere sine valg på etiske begrundelser
- Vide noget om det, der indgår i sagen

Disse fire dimensioner sammenfatter Mogensen til helheden "handlekompetence", og overvejelserne angår alle fag, uanset hvor undervisning foregår. De store diskussioner i folkeskolen i dag om hvorvidt eleverne lærer nok, om børns opdragelse er for individorienteret, og om eleverne bliver inkluderet i fællesskabet, kan alle ses som indeholdt i sigtet efter handlekompetence, som kan opfattes som et dannelsesideal i det moderne samfund (jf. Schnack, 2004, i: Ejbye-Ernst 2017, s. 20).

Handlekompetence som ideal er så komplekst, at undervisning med dette sigte er præget af læreres læsning af og vurdering i situationen. Alle komponenter i handlekompetence indebærer, at eleverne gør en sag til deres eget pro-

jekt. Gennem handlekompetence skulle eleverne opnå tiltro til sig selv, egne værdier og tiltro til fælleskabet.

- **Knæk cancer. Mellemtrinnet laver kampagne, indsamling og statistik** (08.31 min)

Se filmen her: udeskole.nu/da13

Se filmen herover og diskuter, hvad der her gælder særligt for udeskole og udeskolepædagogik i lyset af begrebet "handlekompetence".

PÆDAGOGIK SOM SOCIAL INTERAKTION

Søren Kruse (2009, i: Ejbye-Ernst 2017, s. 21) kalder pædagogik (herunder (ude-) undervisning) for

“ en social intervention, der ønsker at forme mennesker med henblik på at forbedre deres chancer i livet (det gode liv).

Det indebærer en lang række pædagogiske refleksioner i forhold til udeskole. Tag evt. udgangspunkt i disse to film, når I arbejder med refleksionsspørgsmålene i det følgende:

- **Mellemtrinnet ved Fiskerimuseet og Vadehavet** (06.46 min)

Se filmen her: udeskole.nu/nt01

- **Om elevers trivsel i udeskole. Ph.d.-stipendiat i TEACHOUT, Mads Bølling** (06.44 min)

Se filmen her: udeskole.nu/fo02

Diskuter følgende udeskoledidaktiske spørgsmål med hinanden:

- Er der særlige muligheder i at arbejde uden for klasserummet, der kan motivere elevernes deltagelse, stillingtagen og lyst til at engagere sig i en sag?
- Er der forhold ved udeskole, der styrker elevernes henholdsvis indre og ydre motivation for at lære?
- Er der fagligt indhold, der er henholdsvis lettere og sværere at lære gennem de konkrete og ofte handlebaserede læringsformer, som indgår i undervisning uden for klasserummet?
- Er der særlige muligheder for at arbejde med dele af det faglige indhold uden for klasselokalet?
- Kan læreren oparbejde en ny form for klasseledelse i det udvidede klasserum? En klasseledelse, der kan sammenholdes med en uddannende eller opdragende hensigt i tråd med Fælles Mål (2014)?
- Er der specielle elever, der tilgodeses eller udfordres mere end andre gennem udeskole?
- Er der særlige muligheder eller begrænsninger for inklusion i forbindelse med udeskole?

UDESKOLEDIDAKTIK

Af lektor Karen Barfod, VIA University College

Didaktik handler i bred forstand om undervisningens indhold, begrundelser og gennemførelse. Udeskole adskiller sig som overordnet mål ikke fra al anden undervisning, hvor læreren vil noget med eleverne. Der, hvor udeskole bliver særegen, er i kraft af det sted, det indhold og den form, undervisningen gennemføres med.

I den norske bog "Uteskoledidaktikk" beskriver Hans Petter Andersen og Tove Anita Fiskum udeskole som en arbejds- måde, hvor læreren tager eleverne ud af klasserummet i undervisningen, ofte i tværfaglige sammenhænge. Vi har i Danmark ikke haft den samme tradition for, at udeskole er særlig tværfaglig. Udeskole kan godt være med et fagligt sigte, hvor de faglige indholdsområder bearbejdes af eleverne fra flere forskellige vinkler. Det kan fx være, at eleverne i matematik tager billeder af kvadrater og rektangler i omgivelserne og overfører dem til Geogebra; bygger rektangulære og trapezformede bede til skolehaven; besøger en tømrer, der bygger en tagkonstruktion; løber i rette linjer eller tegner et vinkelmonster på asfalten. Alt sammen faglige aktiviteter, hvor eleverne arbejder med indholdet gennem mødet med verden uden for klasserummet.

Jordets model for udeskoles særegenhed

Den norske professor i didaktik, Arne N. Jordet, beskrev i 2010 en helhedsmodel for udeskole (Jordet, 2010), hvor udeskolens form, indhold og metode samt teoretiske baggrund blev sammenfattet i én model.

Modellen tilskrev, at udeskoleundervisningen skulle ske i sammenhæng med indeskoleundervisningen. Undervisningen ude er ikke et ekstra pensum eller flere ting, eleverne skal lære, men en anden måde at gribe det samme stof an på. Med skolereformens muligheder for en længere og mere varieret skoledag opstod muligheden for, at eleverne arbejdede i processer, der tog lidt længere tid. Udeskole tager derfor ikke tid 'væk' fra undervisningsstoffet, men tilgår det på en anden måde.

Jordets model beskriver også en ideel praksis, hvor udeskoleundervisningen benytter sig af elevaktiverende metoder. Undervisningen bliver jo ikke af sig selv problemløsende, elevaktiverende, skabende og sansende af, at eleverne er ude. Det er

læreren, der skal planlægge og gennemføre undervisningen, og det viser sig, at en stor del af undervisningen bliver mere elevaktiverende, ved at læreren går ud med eleverne. Så der er ikke en direkte sammenhæng mellem rummet og undervisningsform, men mange lærere fortæller, at rummet 'tvinger' dem til at tænke undervisningen anderledes.

Disse elevaktiverende undervisningsformer bygger på en teoretisk baggrund, hvor der lægges vægt på elevernes forståelse af stoffet, og på at eleverne tilegner sig viden gennem aktiv handlen. Eleverne ses i denne teoriramme ikke som tomme kar, læreren kan hælde viden på, men mere som bygningsarbejdere, der under vejledning og med de rette materialer bygger deres kundskabsslot op.

Der, hvor udeskole kan komme til at skille sig ud, er ved de muligheder, lærere og elever ser i uderummet i forhold til undervisnings mål. Udeskole kan siges at skabe variation i undervisningen (Jordet, 2010). Hvordan 'taler' rummet til læreren, der er ved at planlægge sin undervisning? Og hvilke dele af indholdet bliver tydeligere, mere tilgængeligt eller får større sammenhængskraft af at blive bearbejdet i et andet rum? Med sådanne spørgsmål ser vi, at udeskole ikke alene defineres ved sit sted ('ude'), men også ved sin tilgang til undervisningen og den type af opgaver, læreren stiller.

- **Udeskoleforskningens historie i Danmark,**
Erik Mygind, IGN Skovskolen, Københavns Universitet
(10.25 min)

Se filmen her: udeskole.nu/fo03

- **Hvordan er det at være udeskolelærer?**
Ph.d.-stipendiat i TEACHOUT, Karen Barfod,
VIA University College (02.28 min)

Se filmen her: udeskole.nu/fo04

PARALLELITETSPROBLEMET OG LÆRINGSTRANSFER

Baseret på Niels Ejbye-Ernst & Peter Bentsen (2016) : *Transfer i udeskole. Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole* [link til artikel- Transfer i udeskole](#)

Overføring af færdigheder og viden mellem forskellige kontekster sker ikke af sig selv – heller ikke i udeskole. Brug af udeskole kan siges at kræve en ekstra opmærksomhed på og indsats for at skabe sammenhæng mellem undervisningen inde og ude, så oplevelse og læring bliver to sider af samme sag. I artiklen tages der udgangspunkt i et undervisningsforløb, som er beskrevet i denne film:

► **Mellemtrinnet ved Fiskerimuseet og Vadehavet**
(06.46 min)

[Se filmen her: udeskole.nu/nt01](https://udeskole.nu/nt01)

Læs evt. også en beskrivelse af undervisningsforløbet i bogen Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red.)(2017): "Udeskole didaktik for lærere og pædagoger", Hans Reitzels Forlag, s. 16-19.

Det er væsentligt at overveje, hvordan læreren på turen til Vadehavet og Fiskerimuseet kan skabe transfer mellem læreprocesser i klasserummet og læreprocesser i uderummet, i dette tilfælde på Fiskeri- og Søfartsmuseet samt ved Vadehavet.

Hvordan kan fx iagttagelse af sælerne i akvariet med alle de sanselige, praktiske og konkrete elementer forbindes med biologiens forståelser af sælers fouragering, bevægelsesmønstre og adfærd? Og hvordan kan oplevelsen af Vadehavet og arbejdet med at fotografere derude forbin-

des til billedkunstfagets forståelser af billedkomposition og skagensmalerier?

Spørgsmål som disse handler om, hvad Paludan (2000, i: Ejbye-Ernst 2017) kalder for "parallelitetsproblemet". Parallelitetsproblemet opstår, når faglig viden ikke implementeres og bliver en del af elevers viden og personlige kompetencer. Eleverne lærer noget i skolen, der alene forbindes med skolekonteksten, og de inddrager derfor ikke denne viden i deres refleksioner i dagligdagens problemløsning. Selv om elever kender til sælers fouragering, billedkomposition og dyrs adfærd, indgår disse overbegreber ikke nødvendigvis, når elever kommer i situationer, hvor denne viden kunne være nyttig. Eleverne trækker ofte alene på deres konkrete, intuitive erfaringer og løser derfor problemerne mindre godt. Velbearbejdet udeskole kan ses som et forsøg på at løse denne problematik, men det er langt fra indlysende, at det sker af sig selv, så hvordan fremmes transfer?

Wahlgren (2009, i: Ejbye-Ernst 2017 s. 54-55) har peget på nogle faktorer, der er væsentlige for, at elever kan se sammenhæng imellem det, de lærer i de forskellige kontekster. Disse faktorer kan relateres til arbejdet med udeskole:

- at læreren tydeliggør en klar, ambitiøs og realistisk målsætning for undervisningsforløbet.
- at elementer af undervisningen tydeligt anvendes i efterfølgende arbejde, så undervisningen i klassen ses i sammenhæng med undervisningen i uderummet, og at undervisningen i uderummet reflekteres i klasserummet.
- at der er en god relation til underviseren, og at underviseren bevidst og eksplicit arbejder med transfer i undervisningssituationen.
- at eleverne reflekterer over transfer og ligeledes ekspliciterer deres refleksioner.

Når eleverne gøres bevidste om læringsmål ved udeskoleundervisningen, og læreren arbejder med formative evalueringer i form af fx fremlæggelser og rapporteringer, er der gode muligheder for at skabe og sikre transfer ved udeundervisning.

► **Udskolingen arbejder med funktioner i virkeligheden** (13.27 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma02

Se filmen herover eller en anden film efter eget valg, og diskuter:

- parallelitetsproblemet i forløbet
- i hvilken forstand Wahlgrens faktorer synes at (eller kunne) gøre sig gældende.

VIDENSFORMER OG HUKOMMELSE

Baseret på Niels Ejbye-Ernst & Peter Bentsen (2016) : *Teorier om vidensformer og hukommelse ved arbejde med udeskole. Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole*

📖 **Teorier om vidensformer og hukommelse ved arbejde med udeskole**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-72

Se også Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red. 2017): "Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger", Hans Reitzels Forlag, kapitel 3.

Vidensformer

Uderummet kan tilbyde nogle anderledes omgivelser for erfaringer og læring end fx et klasselokale eller en traditionel institution.

► **Vandhuller og hukommelse**

- Lektor Niels Ejbye-Ernst, VIA UC (13.20 min)

Se filmen her: udeskole.nu/nt14

Se filmklippet fra Thy Nationalpark og diskuter, hvilke specielle muligheder, I kan se for at planlægge et pædagogisk arbejde, der understøtter elevers alsidige tilgang til at erfare og opleve forskellige dimensioner af læreprocesser.

Den konkrete og oplevende form, udeskole kan have, betyder, at der er muligheder for at knytte en række *analoge* (Dahlgren 2007 i: Ejbye-Ernst 2017, s. 64) og *dialoge* vidensformer til de mere usanselige og abstrakte *kataloge* vidensformer. Dahlgren anfører, at gode læreprocesser er alsidige læreprocesser, der indeholder kataloge vidensformer, fx viden om matematiske funktioner som i filmen "Udskolingen arbejder med funktioner i virkeligheden". Netop denne viden er ofte overrepræsenteret i mere traditionel skoleundervisning i klasserummet. I optimale læreprocesser indgår der ifølge Dahlgren analogier (analog viden), der klogt fremhæver de sider af den kataloge viden, der gør denne viden interessant og levende for børn og unge.

► **Udskolingen arbejder med funktioner i virkeligheden** (13.27 min)

Se filmen her: udeskole.nu/ma02

Se filmen om udskolingens arbejde med funktioner i virkeligheden, og diskuter følgende:

- *hvorvidt eller hvordan analogierne i matematikforløbet tjener til at gøre den kataloge viden (fx matematiske funktioner) interessant og meningsfuld for eleverne?*

- *hvordan eller om børnene kan få mulighed for at knytte forskellige kropslige, sociale og emotionelle forbindelser til læreprocessen i forløbet?*

Ifølge Dahlgren skal der endvidere arbejdes dialogisk, således at børn får mulighed for dels at formulere sig om det, de nu oplever, og dels at bruge analogierne samt undersøge sammenhængene mellem den analoge og den kataloge viden. Elever, der undervises ude, får (if. Herholdt 2010) ofte langt mere taletid end elever, der undervises i klasserummet, og de opgaver, de får stillet, er oftere dialogprægede elev-elev-opgaver frem for klassesamtaler. Der arbejdes med andre ord typisk mere dialogisk i uderummet end i klasseværelset

Dahlgren mener, at de tre former for viden bedre kan sættes i spil med hinanden i uderummet end i fx klasserummet, der overvejende er præget af, at læreren taler og stiller spørgsmål (Herholdt 2010), og hvor fagets indhold formidles i bøger og andre medierede fremstillinger. Læreren bør så vidt muligt søge at organisere dagen således, at det er væsentligt for børnene at kommunikere med hinanden, således at det ikke er nok blot at finde frem til et resultat.

Diskuter, hvordan eleverne får mulighed for at tale om matematik/funktioner på mange forskellige måder i forløbet.

- “ *Nyere neurovidenskab viser, at hukommelse ikke lagres et bestemt sted i hjernen, men er en sansemæssig oplevelse, der er spredt ud i mange af hjernens nervenetværk. Vi husker bedre konkrete oplevelser end abstrakt viden, fordi det konkrete appellerer til flere sanser, og den viden bør man bruge i skolen.*

SCHILHAB 2009, S. 21

Udeskole kan endvidere give mulighed for at skabe læringssituationer, som børn tillægger stor mening, specielt situationer, der kombinerer kropslighed og konkrete aktiviteter med forarbejdning eller handling. Det er dog ikke altid sikkert, at det, børn tillægger betydning, har værdi i en uddannelsesmæssig optik. Her må læreren deltage i konstruktionen af fx matematikdagen, så de faglige elementer også bliver vigtige for elevernes forståelse af matematikken.

Hukommelse og hukommelsesdomæner

Se to film, hvor henholdsvis nogle elever og en forsker fortæller om udeskole. Diskuter deres respektive udsagn om hukommelse og viden.

- ▶ **Hvad siger elever om at blive undervist i udeskole?**
(02.39 min)
[Se filmen her: udeskole.nu/di01](https://www.udeskole.nu/di01)
- ▶ **Vandhuller og hukommelse - Lektor Niels Ejbye-Ernst, VIA UC** (13.20 min)
[Se filmen her: udeskole.nu/nt14](https://www.udeskole.nu/nt14)

Empiriske undersøgelser peger på, at udeskole kan fremme elevers hukommelse for det lærte. Fredens (2005, 2008) og Jordet (2010) argumenterer da også (teoretisk) for alsidighed i læreprocesser. I Fredens' beskrivelser af særligt dybe læreprocesser skelner han mellem implicitte og eksplicitte læreprocesser, og han argumenterer for, at både implicitte og eksplicitte læreprocesser knytter sig til forskellige hukommelsesdomæner:

Handlingshukommelsen eller den praktiske sans, der i høj grad bygger på kropslige vidensformer, på vanebaserede handlemønstre og på både tavse og italesættelige former

for viden. Tavs viden er viden, vi bare har, uden at være egentlig opmærksomme på den. Når man cykler eller går tur, gør man det bare, indtil man bliver træt. Hvis der kommer en person og taler om komplicerede forhold, fortsætter turen ubesværet, fordi den ellers ret komplekse viden er kropslig og tavs. Der findes også kropslige former for viden, som man kan forklare, fx kan man lære andre at udføre komplicerede kropslige aktiviteter som akrobatiske spring eller teknisk svære cykelaktiviteter. Disse former for aktiviteter kan godt formidles, men de læres først, når "de sidder", altså når aktiviteten er indøvet og automatiseret.

I *den episodiske hukommelse* oplagres vores fortolkninger af forskellige episoder, og disse fortolkninger er i høj grad baseret på kropslige og emotionelle fornemmelser. Dette hukommelsesdomæne er fx knyttet til stedet, hvor læreprocessen fandt sted (for eksempel skov, byrum eller museum), samt til de stemninger, der herskede derude, fx hvis det var sjovt, farligt eller kedeligt. I den semantiske hukommelse findes kundskaber, ordforråd, viden om forskellige regningsarter og abstrakte formler (Fredens 2005).

Langtidshukommelsen kan opdeles i en *procedural* hukommelse, der overvejende er kropslig, og en *deklarativ* hukommelse, der forbindes med sproget.

Den procedurale hukommelse understøttes både af kropslige handlinger og af priming (direkte baseret på stimuli). Den procedurale hukommelse er baseret på gentagelser og øvelse, og efterhånden automatiseres det øvede, så det ikke er noget, man skal tænke over. Når børn, der arbejder i udeskole, for eksempel bruger kroppen mere end andre børn (og det gør de ifølge Mygind 2005), så bliver de også dygtigere til og sikrere i at bruge kroppen.

Den deklarative hukommelse består både af episodisk og semantisk hukommelse. Den semantiske hukommelse indeholder generel viden om genstande, mennesker, fakta og ordenes betydning uden at referere til en bestemt kontekst eller tid. Det er almen viden, som det er svært at tilegne sig, idet det er forbundet med at huske uden at referere til andet end generel viden ofte på et vist abstraktionsniveau. Episodisk hukommelse er hukommelse om konkrete begivenheder, som er indtruffet for en person i et liv.

Der er for den enkelte elev ikke nødvendigvis sammenhæng mellem de forskellige hukommelsesdomæner. Kulturel, videnskabelig viden (semantisk hukommelse eller katalog viden) kan i den handle- og episodiske hukommelse godt fungere side om side med personlig viden. Dette er af flere beskrevet som en "parallel viden" (Gardner 1999; Oettingen 2016; Paludan 2000, 2004; Sjöberg 2005):

“ Fænomenet kaldes parallelindlæring. De undersøgte børn og studerende syntes at have en afdeling i hovedet for skoleviden, hvor de gemte det, skolen eller universitet havde lært dem. Den afdeling kunne så aktiveres, når der blev trykket på skoleknappen; så kunne de godt give de rigtige svar, f.eks. den newtonske udgave af løsningen på et mekanisk problem. Men i en anden afdeling i hovedet lå de gamle - ofte forkerte - idéer uanfægtet”

PALUDAN 2000, S. 19

Viden, der er lært i én sammenhæng, kan altså sagtens eksistere, samtidig med at et barn lærer noget helt anderledes i en skolesammenhæng (se også afsnittet om parallelitetsproblemet). De særlige muligheder i udeskole er (if. Dahlgren 2007; Szczepanski 2008) at kunne skabe sammenhæng mellem de personlige episodiske hukommelsesmønstre, handlehukommelsen og den semantiske hukommelse. Det kræver,

at udeskolelæreren bevidst arbejder med transfer mellem de forskellige læringsrum og hukommelsesdomæner.

Udeskole kan give mulighed for læringssituationer, som børn tillægger stor mening, specielt situationer, der kombinerer kropslighed og konkrete aktiviteter med forarbejdning eller handling.

For yderligere læsning se Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red. 2017): "Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger", Hans Reitzels Forlag, kap. 3.

ONE CURE FIXES IT ALL! KAN UDESKOLE REDDE DET HELE?

Baseret på Niels Ejbye-Ernst & Peter Bentsen (2015): Fem idéer om udeskole - kritik af slogans. Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole

■ Fem idéer om udeskole – kritik af slogans

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-34

Udeskole beskrives typisk som en "bottom-up"-bevægelse. En undervisningsform, som enkelte lærere rundt omkring i landet gennem årene har grebet til og udviklet, måske for at løse konkrete udfordringer som fx en urolig klasse, mangel på undervisningslokaler under ombygning på skolen, et behov for at fremme elevers og egen trivsel, behov for variation, et ønske om konkretisering af det faglige stof etc. Fra de enkelte ildsjæle har udeskole så bredt sig til et netværk med idé- og erfaringsudvekslinger, og først de senere år er udeskole blevet genstand for forskning, primært i form af casestudies, og har opnået politisk bevågenhed.

Når man arbejder med udeskole i både teori og praksis, støder man ofte på hverdagsprægede begreber som "stoleskole", "inde-ude-inde", "virkeligheden", "autentisk læring", "indeundervisning", "oplevelsesbaseret undervisning" og "at gribe nuet", fordi der eksisterer en række forestillinger, idéer og slogans omkring udeskole. Dette afsnit igangsætter overvejelser og diskussioner om nogle af disse indforståede slogans om udeskole med et kritisk blik på de fire mest udbredte.

Når man læser litteratur og hjemmesider eller hører udeskolelæreres fortællinger, kan man ofte spore en begejstret tendens til overgeneralisering, universalisme og "one-cure-fixes-all". Udeskole er "godt", for eksempel for inklusion, motion, læsning, trivsel, miljøbevidsthed, kreativitet og motivation. Eller "udeskole er bedre", underforstået "bedre end indeskole". Udeskole er imidlertid en lige så bredspektret undervisningsform som "indeskole", så sådanne påstande må siges at være tvivlsomme. De kommer i høj grad "an på". Forskning i udeskole har i Danmark primært bestået af casestudies og forholdsvis små undersøgelser, og skeptikere kunne indvende mod mange af undersøgelserne, at de forekommer at have haft til hensigt at bevise og argumentere for det, som praktikerne allerede ved eller tror på, bl.a. ved at opliste en række positive betydninger, effekter, værdier og goder forbundet med udeskole. Der synes i høj grad også at være brug for forskning, diskussioner, teori, litteratur og praksis, der udvikler, forbedrer, kritiserer og eksperimenterer med (ude)pædagogik, og som kan udvikle lidt flere nuancer i synet på udeskole end klicheen: "Udeskole er godt – indeskole er dårligt", for det er jo en sandhed med modifikationer. I det følgende peges der på to lidt klichéprægede, men meget anvendte slogans om udeskole.

Udeskole er viden i virkeligheden!

Der findes flere tekster, der fremhæver udeskole som "børnenes møde med viden i virkeligheden". Det ses fx i teksterne "Skolen i virkeligheden" (Hyllested & Rasmussen 2013), "Viden i virkeligheden" (Barfod & Bendix 2012), og "Skolen i virkeligheden" (Fredensborg).

Ud over de retoriske greb og bogstavrim i titlerne, så lægger begrebet "virkeligheden" op til en klassisk diskussion, som har været undersøgt af flere forskellige erkendelsesfilosoffer. Hvad er det, vi forstår? Er virkeligheden det, vi perciperer gennem vores sanser i vores kultur og derefter fortolker (socialkonstruktivisme), eller eksisterer der en reel virkelighed, som man kan gå ud i verden og finde (empirisme)? Platon beskrev tidligt dette filosofiske problem med sin hulelignelse, og Kant har for eksempel filosoferet over, om det er muligt at se ud over egne fortolkninger til verden, som den er, i stedet for verden, som den er for mig. I denne fremstilling har vi lagt vægt på erkendelsesmæssig socialkonstruktivisme, og vi må derfor problematisere, at udeskoles kvaliteter består i, at børnene møder en mere 'virkelig' virkelighed, når de er uden for skolens mure. De møder andre miljøer og andre måder at anskue verden på. Når vi eksempelvis underviser studerende på masterkurser, glæder de sig til at komme ud i 'virkeligheden' og undervise på lærer- eller pædagoguddannelsen. Lærer- og pædagogstuderende glæder sig til at komme ud i "virkeligheden" og undervise børn i skoler og dagtilbud. Børnene glæder sig til at komme ud i "virkeligheden" i stedet for at være i skole, det kan være på en virksomhed eller et museum. "Virkeligheden" for virksomheden er sikkert kontakten med kunderne, og mødet med museumsgæsterne er museumsformidlerens "virkeligste virkelighed".

Når børn er i skoven, ved stranden, på museet eller undervises gennem besøg i et supermarked, har de mulighed for at bruge deres viden på andre måder, end de har i et klasselokale. De har mulighed for at afprøve deres viden og kompetencer på problemstillinger, som indgår i erhverv eller i hverdagslivet ved fx at lave overslag, beregne rumfang eller arealer, udarbejde pjecer til turistkontoret eller undersøge dyrelivet i en bæk. Udeskole kan bidrage til at skabe transfer mellem skoleviden og hverdagen – et problem, som er blevet diskuteret fx inden for naturfagsdidaktikken (Paludan 2000, 2004). Det kan være motiverende ved selvsyn at se dyr eller planter, som man har talt om og set på billeder, og det direkte møde kan være forbundet med flere og mere varierede oplevelser, set i forhold til hvad film- eller billedfremvisning kan byde på. Men det er ikke sikkert, at børn, der undervises i omgivelserne, erkender det samme om omgivelserne, som vi kulturelt har erkendt og betragter som den bedste og indtil videre uimodsagte viden. Det er ikke sikkert, at elever gennemskuer fotosyntesen, tyngdeloven, virksomhedsøkonomi eller moderne kunst, selvom de direkte iagttager fænomener i forbindelse med undervisning i omgivelserne. Eleverne har sikkert fortolkninger af ovenstående (hverdagsviden), som fint kan holde til deres møde med "virkeligheden":

- Selvom vi fx kulturelt har en ret sikker idé om, hvordan planter vokser, ser det ud til, at planterne vokser af næring fra jorden og vand fra vandhanen. Det ses tydeligt, at det hænger sådan sammen, når børn arbejder i skolehaven, og det kræver vidende lærere eller pædagoger at opfange og forstyrre børnenes intuitive forståelser af "virkeligheden".

- Selvom der kan være idéer i en kultur om kunst, er det ikke sikkert, at børn møder dem i "museumsvirkeligheden", når de kommer på museet. Her skal museumspædagogen eller læreren fortolke "virkeligheden" for børnene, for at den bliver meningsfuld.
- Når børn går i supermarkeder, er det ikke sikkert, at de forstår, hvordan supermarkedet tjener penge, eller hvordan værdi frembringes i et samfund. Også dette kræver mere dybdegående økonomiske analyser.

Udeskoleundervisning er med andre ord ikke mere virkelig end al anden undervisning, men den dygtige underviser kan med gode eksempler, passende spørgsmål og variation støtte børns lyst til at lære, forstå og gennemskue problemer, som forskellige faggrupper tumler med i deres "virkelighed".

Børn lærer bedst i direkte kontakt med en konkret omverden!

Der er mange muligheder for, at børn kan møde konkrete eksempler på håndværk, dyr, planter, arbejdspladser og kulturinstitutioner, når de undervises gennem udeskole. Det kan være et stort problem for nogle børn, at fagenes indhold i løbet af skoletiden bliver mere og mere abstrakt og bogligt. Det er svært for børn at forstå, hvad de skal bruge grammatik, litteraturfortolkningsmetoder, modeller, historiske perioder, formler eller statistiske beregninger til, hvis de ikke kan se sammenhæng til det, som man anvender disse abstraktioner til i det samfund og den kultur, vi lever i.

Dewey (1938) kritiserede allerede i begyndelsen af sidste århundrede skolen for at være for verdensfjern og kedsommelig. Mange unge blev allerede dengang trætte af at lære i skolen, selv om børn er skabt til læring.

Ifølge Pless (2011) er mere end 20 % af en ungdomsårgang i dag alvorligt skoletrætte, og ifølge danske skoleelever er næsten halvdelen af danske skoleelever enige eller meget enige i, at de følger sig skoletrætte.

Der er gode muligheder for, at børn kan se mening i at undersøge konkrete forhold i forbindelse med udeskole frem for kun medierede fremstillinger, men formålet med at gå i skole og på gymnasiet er jo ikke desto mindre, at børn på sigt lærer at tænke abstrakt. De skal kunne erstatte konkrete genstande med symboler af stadig større kompleksitet, ikke mindst med henblik på at blive klar til en ungdomsuddannelse. For at kunne dette må de lære at tænke komplekst, abstrakt, kritisk og selvstændigt.

Selvom skoven og smedeværkstedet er konkrete steder med en række genstande og organismer, så ser børn primært det, de allerede "ved", når de er på tur. Den svære opgave for læreren er at finde ud af, hvad eleverne ved (fortolker), og passende udfordre denne viden med det, vi/samfundet p.t. tænker kulturelt om den. Ofte er der flere parallelle kulturelle fortolkninger, som ud fra forskellige grundantagelser alle kan have ret.

Lærere, der hylder udeskolens konkrethed, kan/bør overveje, hvordan udeskole kan støtte børns indføring i videnskabens verden af abstraktioner og sigte efter, at deres elever også kan blive klar til at indgå i et komplekst og kontingent samfund.

Eksemplerne fremhæves, for at undervisning udenfor klasserummet ikke bliver underbygget med argumenter, der alt for let kan problematiseres.

Gense en eller flere undervisningsfilm efter eget valg, og diskuter validiteten af følgende hverdagssproglige udsagn om udeskole i forhold til det sete:

- *Udeskole er viden i virkeligheden*
- *Udeskole giver gladere, sundere og klogere børn*
- *Børn lærer bedst i direkte kontakt med en konkret omverden*
- *Uderummets uforudsigelighed er en styrke for undervisningen. I udeskole kan man "gribe nuet"*
- *Udeskole stimulerer børnenes sanser. Det er godt for deres læring*

For yderligere læsning se Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red. 2017): "Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger", Hans Reitzels Forlag, kap. 5.

FORSKNING I UDESKOLE

Baseret på Peter Bentsen & Niels Ejbye-Ernst (2015): Forskning og teori om udeskole. Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole

📖 Forskning i udeskole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-35

📖 Forskningskortlægning - varieret læring, bevægelse, udeskole og lektiehjælp

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-36

Udeskole er en meget bred betegnelse for regelmæssig undervisning uden for skolen i natur- eller kulturomgivelser. Spørger man en elev, en forsker eller en lærer, vil man sikkert få mange forskellige bud på, hvordan udeskole kan/bør/skal praktiseres og defineres. Derfor kan det være svært at definere udeskole præcist og adskille det fra andre former for udeundervisning.

I det danske forskningsmiljø har man ofte valgt at definere udeskolebegrebet med målbare formuleringer som fx: " ... regelmæssig undervisning i natur- eller kulturomgivelser gennemført en halv eller en hel dag om ugen over længere tidsperioder (et halvt, et helt eller flere år)", fordi der primært har været tale om kvantitative casestudies. Det er selvfølgelig vigtigt at understrege, at dette ikke nødvendigvis beskriver "god" praksis eller "god" udeskole (se afsnittet "Hvad er udeskole?" om dette).

Hør om undersøgelser i Danmark og udlandet formidlet af udeskoleforskere i disse interviews:

- ▶ **Udeskoleforskning og nye læreplaner i Norge, Björg Oddun Hallås, Höghskolen på Västlandet** (03.40 min)
Se filmen her: udeskole.nu/fo05
- ▶ **Hvad er god ude-undervisning ifølge lærere? Peter Bentsen, Institut for Sundhed og Ernæring, KU** (05.47 min)
Se filmen her: udeskole.nu/fo06
- ▶ **Hvad siger de ældste elever om udeskole? Emilia Fägerstem, Linkjebing Universitet** (1.58 min)
Se filmen her: udeskole.nu/fo07
- ▶ **Udeskoleforskning i SW England, Sue Waite, SW England** (06.10 min)
Se filmen her: udeskole.nu/fo09
- ▶ **Udeskoleforskningens historie i Danmark, Erik Mygind, IGN Skovskolen, Københavns Universitet** (10.25 min)
Se filmen her: udeskole.nu/fo03/
- ▶ **Hvordan er det at være udeskolelærer? Ph.d.-stipendiat i TEACHOUT, Karen Barfod, VIA University College** (02.28 min)
Se filmen her: udeskole.nu/fo04
- ▶ **Hvordan påvirker ophold i naturen børn? Børn med ADHD i udeskole. Matt Stevenson** (04.01 min)
Se filmen her: udeskole.nu/fo15

- **Udeskole i bekendtgørelser og skoler i Skotland. Greg Mannion, University of Sterling, Scotland** (03.12 min)

Se filmen her: udeskole.nu/fo10

- **TEACHOUT læring - Ph.d.-stipendiat Camilla Roed Otte** (01:10 min)

Se filmen her: udeskole.nu/fo01

HVAD VED VI?

Udeskole vinder udbredelse i danske skoler. Ved en kortlægning i 2013, hvor man i forbindelse med opstarten af Projekt Udvikling af Udeskole (2013-2017) ringede rundt til alle landets 2000 skoler inklusive friskoler, fandt man, at der blev praktiseret udeskole på cirka 18% af skolerne, primært i fagene dansk, matematik og natur/teknologi. Man fandt endvidere, at udeskole er mest udbredt på grundskolens begynder- og mellemtrin (Barfod et al. 2016). Kvantitative, kvalitative og neurologiske undersøgelser af udeskolens lærings-, sundheds-, og trivselsfremmende effekter er primært foretaget på disse aldersgrupper.

Både danske og udenlandske casestudier har vist en række kvaliteter ved at rykke undervisningen uden for klasseværelset, således at man opnår øget fysisk aktivitet, styrkelse af sociale relationer, øget trivsel og læring.

Hvis man sammenligner dansk udeskolepraksis med andre former for udeundervisning i andre lande, hvor der også er gennemført undersøgelser af praksis, fx England, Skotland, Australien og New Zealand, ser det ud til, at udeskole i Danmark kan karakteriseres som udbredt. Og undersøgelser har vist positive effekter på flg. fire parametre:

1) Udeskole betyder mere bevægelse

Det er forholdsvis velundersøgt, at elever, der deltager i udeskole, bevæger sig mere end elever i traditionel skoleundervisning. Det er blevet målt systematisk med accelerometre, pulsmålere mv. (Grønningsæter et al. 2007; Mygind 2007). I forlængelse heraf dokumenterer flere undersøgelser, dog primært inden for førskoleområdet, at natur og grønne områder kan virke som kropslige udviklingsrum såvel som rekreative rum i både fysisk og psykisk henseende (Bentsen et al. 2009a; Ejbye-Ernst 2012; Fjørtoft 1998; Grahn et al. 1997). Børn, der lærer i udeskole, bevæger sig ganske enkelt mere end elever i traditionelle institutionsmiljøer eller skoler.

Hør om resultater af undersøgelser i forskerinterviewet med Ulrich Dettweiler:

- **Fysisk aktivitet, stress og køn i udeskole. Udeskoleforskning i Tyskland. Ulrich Dettweiler, Universitetet i Stavanger** (05.13 min)

Se filmen her: udeskole.nu/fo11

2) Udeskole giver godt socialt klima

Enkelte både danske og norske studier har sandsynliggjort, at undervisning og læringsaktiviteter i forbindelse med udeskole kan understøtte et godt socialt klima i gruppen, fremme koncentrationsevne og fordybelse og lægge et godt grundlag for elevers arbejde med problemløsning. Det fremhæves, at det at lære i udeskole virker meningsfuldt for eleverne, samt at lærere oplever, at disse anderledes læringsbetingelser skaber flere og mere diverse kammeratskabsrelationer end traditionel klasseundervisning med dertil hørende frikvarterer (fx Hartmeyer/Mygind 2016).

3) Trivsel

Elevers trivsel i forbindelse med udeskole er undersøgt ved hjælp af kvantitative spørgeskemaundersøgelser, hvor man har sammenlignet udeskoleelevers udsagn om egen trivsel med lignende udsagn fra elever, der undervises inde i en given periode (...). De har vist markante tegn på øget trivsel og skoleglæde ved brug af udeskole (Rickinson et al. 2004; Mygind 2009).

- **Om elevers trivsel i udeskole. Ph.d.-stipendiat i TEACHOUT, Mads Bølling** (06.44 min)

Se filmen her: udeskole.nu/fo02

4) De faglige læreprocesser forbedres

Forskning tyder på, at der er særlige potentialer i udeskole med henblik på elevers faglige læreprocesser, når disse er baseret på sanselige, konkrete og æstetiske processer båret af elevernes engagement og nysgerrighed. Der er meget, der tyder på, at undervisning i naturen eller i forskellige kulturinstitutioner i vekselvirkning med undervisning i klasserummet skaber særlige muligheder for elevernes læring. Dette bliver også fremhævet i en del teoretiske og normative forskningsarbejder om udeskole (fx Jordet 2007, 2010), omend en læringsfremmende effekt kan være svær at påvise empirisk (Fågerstam 2012; Fiennes et al. 2015).

- **Forskningskortlægning - varieret læring, bevægelse, udeskole og lektiehjælp**

Hent tekst her: <http://bit.ly/udeskole-36>

- **TEACHOUT læring - Ph.d.-stipendiat**

Camilla Roed Otte (01:10 min)

Se filmen her: udeskole.nu/fo01

HVAD VED VI IKKE? IGANGVÆRENDE OG FREMTIDIG FORSKNING I UDESKOLE

Som ovenfor beskrevet er der en del studier, som peger på udeskolens mulige potentialer. Det er imidlertid vigtigt at være opmærksom på, at omfanget af eksisterende forsknings- og udviklingsprojekter stadig er begrænset. Undersøgelser har primært været baseret på få informanter (elever, lærere, forældre), og de har brugt casestudies og aktionsforskning som metode. Der er derfor et behov for mere forskning, evaluering og dokumentation af betydningen af udeskole, først og fremmest større kvantitative undersøgelser af effekten og betydningen af udeskole. Suppleret med kvalitative undersøgelser og teoretiske studier, herunder udvikling af fagdidaktiske tiltag i forhold til udeskole, vil man kunne skabe det nødvendige grundlag for fremtidige politiske beslutninger om udvikling af undervisning og læring i folkeskolen.

I skrivende stund er der flere forsknings- og ph.d.-projekter med fokus på udeskole i gang i Danmark. De to væsentligste må siges at være hhv. projekt Udvikling af Udeskole (2014-2017) og TEACHOUT (2013-2018). De to projekter præsenteres kort i det følgende. Projekterne har samlet set haft fokus på udeskole, bl.a. i relation til fysisk aktivitet, elevperspektiver, vidensformer, formativ evaluering, sociale netværk, efteruddannelse, skolepræsentationer, hukommelse, kortlægning m.m.

PROJEKT UDVIKLING AF UDESKOLE (2014-2017)

- Om projekt udvikling af Udeskole. Lektor Ph.d. Niels Ejbye-Ernst, VIA UC (04.26 min)
[Se filmen her: udeskole.nu/fo16](https://udeskole.nu/fo16)

Projekt Udvikling af Udeskole er udviklet og igangsat af Undervisningsministeriet og Miljøministeriet for at fremme varieret og anvendelsesorienteret undervisning i folkeskolen og således understøtte skolernes arbejde med reformen (2013), og det er afsluttet ved udgangen af 2017. Projektet havde til formål at udvikle og formidle praksisnær viden om udeskole og herved understøtte en videreudvikling af udeskole og skabe et godt grundlag for en udbredelse af udeskole som undervisningsmetode.

Projektet blev finansieret af Undervisningsministeriet og Miljøministeriet i samarbejde med et konsortium bestående af VIA University College, Professionshøjskolen Metropol, Videncenter for Naturformidling og Friluftsliv v. Københavns Universitet (Skovskolen) samt Health Promotion Research, Steno Diabetes Center. VIA University College var projektejer samt leder af og ansvarlig for projektets gennemførelse.

Som led i projektet blev der i foråret 2014 gennemført en undersøgelse af udbredelsen af udeskole i Danmark blandt alle skoler. Denne kortlægning gav et overblik og viden om nuværende udeskolepraksis i Danmark, herunder arbejdsformens største udfordringer ifølge lærere og skoleledere. Kortlægningen kan sammenlignes med en tidligere kortlægning fra 2007 (Bentsen 2010), idet der var taget udgangspunkt i (stort set) samme definition på udeskole.

Der blev udarbejdet et lærer- og ledelseshenvendt inspirationsmateriale til arbejdet med at opstarte og videreudvikle udeskolepraksis i projektets skoler.

På baggrund af kortlægningen blev de 14 mest erfarne skoler i Danmark udvalgt under hensyntagen til geografisk spredning, omfang, varighed og skolens formulerede udeskolepolitik. De 14 demonstrationsskoler deltog i projektet i perioden 2014-2016, hvor de deltog i kortlægning og undersøgelse af god udeskolepraksis i Danmark; de samarbejdede med konsulenter om videreudvikling og kvalificering af skolens koncept for udeskole gennem kortere kurser, aktionslæringsforløb samt konsulenttydelser; og de var genstand for følgeforskning samt deltog i en i kick-off konference for 2. rundes 33 demonstrationsskoler.

Arbejdet på skolerne blev varetaget af 15 konsulenter fra konsortiet (VIA UC, Metropol og Københavns Universitet). Alle konsulenternes ydelser var gratis for skolerne, og det var op til konsulenter og skoler at identificere de områder inden for udeskole, hvor skolerne ønskede at udvikle deres praksis. Konsulenterne havde kendskab til den nyeste viden inden for udeskole, læringsmålstyret undervisning, undervisning i teori og praksis samt aktionslæring.

Efter en åben ansøgningsrunde blev der i foråret 2015 udvalgt yderligere 33 skoler til at deltage i projektet. De nye demonstrationsskoler var skoler, som havde lidt eller ingen erfaring med at praktisere udeskole, og som var interesseret i at udvikle udeskolepraksis med udgangspunkt i læringsmålstyret undervisning.

De 33 nye demonstrationsskolars arbejde startede med en kick-off-konference i april 2015, hvor de bl.a. fik mulighed for at blive inspireret af erfaringerne fra de 14 erfarne sko-

ler. Der blev mulighed for at hente inspiration, se nye materialer og sætte sig ind i den nyeste viden om udeskole.

I 2016/2017 indgik yderligere 18 skoler i projektet efter samme principper. I 2016/17 blev der endvidere tilbudt en efteruddannelse som udeskolevejleder til alle projektets demonstrationsskoler. Der var stor tilslutning til efteruddannelsen, og der blev således uddannet vejledere på 31 af projektets skoler.

I skoleåret 2015/16 blev der skabt regionale netværk inden for udeskole, hvor alle demonstrationsskoler deltog, så praksis blev delt mest muligt. Det var hensigten, at andre skoler med interesse for udeskole også skulle kunne indgå i disse netværk. Sigtet var at skabe robuste netværk i hele landet, som kunne samarbejde med eksterne interessenter som fx naturvejledere, museumsformidlere, virksomheder, friluftvejledere mv.

Resultater af kortlægning i projekt Udvikling af Udeskole

Baseret på artikel udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole, Niels Ejbye-Ernst, & Peter Bentsen.

■ Undersøgelse af udbredelsen af udeskole i 2014

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-37

Som led i projekt Udvikling af Udeskole blev der i foråret 2014 gennemført en ny kortlægning for at opnå en opdateret og mere præcis beskrivelse af udbredelsen af udeskole og af skolernes praksis. Kortlægningen identificerede i alt 344 skoler i Danmark, som praktiserer udeskole. Blandt folkeskolerne blev der identificeret 241 skoler (17,8 % af alle folkeskoler), der praktiserer udeskole. For frie grundskoler

blev der identificeret 103 skoler, der praktiserer udeskole (18,8 % af alle frie grundskoler).

■ Udvikling af Udeskole – et treårigt udviklings- og demonstrationsprojekt

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-22

Skolerne har i gennemsnit omkring seks års erfaring med udeskole.

Blandt de 241 folkeskoler var der en variation fra et år til 25 års erfaring med udeskole. For folkeskoler er det gennemsnitlige antal års erfaring med udeskole 5,7 år, mens det er 6,1 år for frie grundskoler.

Undersøgelsen viser, at der er flest indskolingsklasser (på ca. 150 skoler), der arbejder med udeskole, men at der også findes skoler, hvor alle klasser fra 0.- 9. klassesetrin inddrager udeskole i undervisningen hver uge (ca. 20-30 skoler).

35 procent af skoler, der praktiserer udeskole, gør det fast hver anden uge – en halv eller en hel dag. Over halvdelen af de skoler, der praktiserer udeskole, gør det fast hver uge – en halv eller en hel dag, og nogle få procent gør det oftere. Kortlægningen har taget udgangspunkt i en definition af udeskole, hvor skolerne regelmæssigt arbejder med udeskole i mindst en klasse. Skoler, der arbejder med undervisning ude, men hvor dette ikke er regelmæssigt (minimum en halv dag hver anden uge året rundt), er således ikke medregnet i antallet af skoler, der praktiserer udeskole, og de optræder heller ikke i ovenstående tabel.

Mere end halvdelen af skoler, der praktiserer udeskole, gør dette primært i folkeskolens to store fag, dansk og mate-

matik, samt i natur/teknologi. Det fremgår desuden af besvarelserne, at en del udeskoleundervisning foregår tværfagligt. Det kan foregå i alle fag, men ofte er det en god idé at samarbejde på tværs af fagrækken.

Skoler, der praktiserer udeskole, har en gennemsnitlig afstand til grønne områder på ca. 250 meter. Mange af udeskoleaktiviteterne foregår i grønne områder, men kulturinstitutioner er også brugt af ca. 70 procent af de skoler, der arbejder med udeskole. Det er påfaldende, at næsten 30 procent slet ikke benytter kulturinstitutioner, som ellers defineres bredt i undersøgelsen.

Næsten 95 procent af alle skoleledere svarer, at udeskole er en del af årsplanerne, hvilket indikerer, at udeskoleundervisning i Danmark tager udgangspunkt i målene for fagene.

Blandt skoler, der praktiserer udeskole, har lærerne på 126 skoler modtaget efteruddannelse om udeskole, mens lærerne på 113 af skolerne ikke har modtaget undervisning og kurser i udeskole.

Viden fra kursusafviklere fra VIA UC og portalen "Skoven i skolen" peger på, at kurser oftest er eftermiddagskurser af kortere varighed, men at 20 personer i Danmark i 2014 har gennemført et længerevarende forløb såsom diplomuddannelse i udeskoledidaktik.

Følgforskning i projekt Udvikling af Udeskole

I projektperioden blev der arbejdet med følgforskning i projektet udført af forskere fra konsortiet. Følgforskningen blev publiceret ved en konference i oktober 2017. Den afsluttende konference blev gennemført i samarbejde med kulturinstitutioner i Aarhus og forskningsprojektet TEACHOUT (Københavns Universitet).

- **Om følgforskning i projekt Udvikling af Udeskole. Lektor, ph.d. Niels Ejbye-Ernst, VIA UC (04.39 min)**
Se filmen her: udeskole.nu/fo12

- **Følgforskning fra udvikling af udeskole**
Hent tekst her: bit.ly/udeskole-10

PROJEKTET TEACHOUT

- **Forskningsprojektet TEACHOUT. Erik Mygind, IGN Skovskolen, Københavns Universitet (04.18 min)**
Se filmen her: udeskole.nu/fo13

TEACHOUT-forskningsprojektet er blevet gennemført i partnerskab mellem Institut for Idræt og Ernæring, Københavns Universitet; Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet; Steno Health Promotion Research; Steno Diabetes Center Copenhagen, Region Hovedstaden; VIA University College og Århus Universitet. Det er støttet af TrygFonden.

Projektet har som overordnet mål at opnå viden om styrker og svagheder ved at praktisere udeskole. De vigtigste forskningsspørgsmål har været at undersøge "i hvilken grad denne pædagogiske praksis påvirker elevers fysiske aktivitet, akademiske læring, sociale interaktion og holdninger til skolelivet i almindelighed", dvs. undersøge effekten af udeskole på 3.-6. klassetrin i perioden fra august 2014 til juni 2015. Indledningsvis blev der ansat tre ph.d.-studerende i projektet, som skulle have særlig fokus på elevernes fysiske aktivitetsniveau, læring samt motivation og sociale relationer. Senere blev yderligere en ph.d. knyttet til TEACHOUT-pro-

jektet med fokus på udeskolelærerens rolle. Desuden har to ph.d.'er sideløbende forsket i henholdsvis evalueringsprocessen i udeskole samt i natur og byrums påvirkning af AD-HD-børns kognitive funktioner i naturen.

Ph.d.-projekt om udeskoledidaktik og lærerens arbejde med udeskole v/Karen Barfod

► Hvordan er det at være udeskolelærer?

Ph.d.-stipendiat i TEACHOUT, Karen Barfod,

VIA University College (02.28 min)

[Se filmen her: udeskole.nu/fo04](https://udeskole.nu/fo04)

Lektor og ph.d.-stipendiat Karen Barfod har i sit ph.d.-projekt undersøgt lærernes arbejde med udeskole. Dels gennem analyser af udeskoles didaktiske grundlag, med udgangspunkt i spændingsfeltet mellem Arne N. Jordets arbejde og en uddannelsesdiskurs, der tillægger effektmål af skolen stor betydning, og dels gennem empiriske analyser.

Den didaktiske analyse placerer udeskole i en kritisk position, hvor en uddannelsesdiskurs med fokus på testbare mål udfordres eller balanceres ved at give den almene dannelse mere plads. Udeskole synes ikke at være en modbevægelse, men en balanceklods i samtidens uddannelseslandskab.

Informanterne i den empiriske del var erfarne udeskolelærere, der underviste på mellemtrinnet. Gennem interviews med lærerne og observationer af undervisningen tegnede der sig et billede af en alsidig og meget varieret praksis, hvor lærerne arbejdede med brede uddannelsesmål, der rakte ud over, hvad der almindeligvis testes for i folkeskolen. En tværgående, tematisk analyse af interviewene viste,

at lærerne følte, at udeskole gav dem mulighed for at udfolde deres lærerkompetence, men samtidig var det en stor og ofte ensom arbejdsbyrde. En arbejdsbyrde, som det dog var umagen værd at påtage sig, idet undervisningen kom til at omfatte både den målstyrede del og et mere dannelsesmæssigt element, hvilket var i overensstemmelse med lærernes værdier.

Arbejdet med analyse af praksisobservationer hos de fem erfarne lærere peger i retning af, at udeskolepraksis hos disse fem lærere omfatter undersøgelsesbaserede arbejdsformer i matematik og natur/teknologi for eleverne. Men undervisningen indeholder også flere elementer af mere lukkede aktiviteter med fokus på at træne opgavetyper eller færdigheder. Der er således tilsyneladende ikke alene tale om problembaserede, sanselige og legende tilgange til undervisning i udeskole.

Ph.d.-projekt om udeskole og fysisk aktivitet v. Mikkel Bo Schneller

Ph.d. Mikkel Bo Schneller har i sit ph.d.-projekt undersøgt 16 udeskoleklasser på årgangene 3.-6. klasse. Hver klasse blev parret med en parallelklasse i samme årgang og på samme skole. Den ene klasse skulle på udvalgte dage have udeskoleundervisning, mens parallelklassen skulle fortsætte undervisningen som normalt. Undervejs blev deres fysiske aktivitet målt. Den fysiske aktivitet blev målt ved hjælp af en bevægelsessensor/accelerometer, der blev fastgjort på huden med tape. I alt 361 børn fik målt deres fysiske aktivitet i en sammenhængende uge på dage med udeskole, dage med idrætsundervisning, dage uden udeskole eller idrætsundervisning samt i weekender.

Udeskoleaktiviteterne medførte mere fysisk aktivitet for eleverne sammenlignet med en almindelig undervisnings-

dag på skolen (uden idræt). For drengenes vedkommende var aktiviteten af moderat til hård karakter, markant højere end sammenligningsklasserne, dvs. 20 minutter dagligt målt over døgnet 24 timer og 7 hele dage. For pigernes vedkommende blev der ikke fundet nogen forskel, hvad angår moderat til hård fysisk aktivitet set over en hel uge, men sammenlignes udeskoledagene med en almindelig undervisningsdag, blev der fundet en signifikant stigning af let fysisk aktivitet.

Fremover kommer Mikkel Bo Schneller i en postdoc-stilling til at udarbejde analyser, der kombinerer data indsamlet på læring, trivsel, motivation og fysisk aktivitet, samt eksempelvis hvilken betydning valg af undervisningssted har for elevernes fysiske aktivitet.

Ph.d.-projekt om effekten af udeskole på elevernes trivsel, sociale relationer og skolemotivation

v. Mads Bølling

- **Om elevers trivsel i udeskole. Ph.d.-stipendiat i TEACHOUT, Mads Bølling (06.44 min)**
[Se filmen her: udeskole.nu/fo02](https://www.udeskole.nu/fo02)

Ph.d.-stipendiat Mads Bølling har i sit ph.d.-projekt undersøgt, hvilken effekt regelmæssig udeskole har på elevers generelle psykosociale trivsel, venskabsrelationer i klassen samt motivation for skolearbejde. Flere udenlandske studier har konkluderet, at udeskole og lignende undervisningsformer har potentiale til at give elever i grundskolen en positiv oplevelse af at gå i skole – både socialt og fagligt.

Meget tyder på, at elevers indre motivation for skolearbejde kan øges, det vil sige, at deres skoleaktiviteter er motiverende i sig selv. Få studier har undersøgt effekten af udeskole på elevers venskabsrelationer. Eksempelvis viste det danske Rødkildeprojekt (2005), at elever i en naturklasse i løbet af tre år fik flere og mere alsidige venskabsrelationer. Kun ét studie har undersøgt effekten af udeskole på elevers psykosociale trivsel, og det viste, at udeskole havde en positiv effekt, men kun for drenge. Konklusioner om effekten af udeskole på elevers trivsel, sociale relationer og skolemotivation baserer sig samlet set på enkelte interventionsstudier af få dages eller ugers varighed eller casestudier med relativt få elever.

Formålet med ph.d.-projektet har derfor været at undersøge den længerevarende effekt af at blive undervist regelmæssigt uden for skolens bygninger i forhold til elevers psykosociale trivsel, venskabsrelationer i klassen og motivation for skolearbejde.

Elever fra 27 klasser på 3. til 6. klassetrin blev undervist regelmæssigt uden for skolens bygninger i hele skoleåret 2014/15. Samtidig blev elever fra syv af deres parallelklasser undervist som vanligt med en minimal brug af udeskole. Alle eleverne fik målt deres psykosociale trivsel, skolemotivation og sociale venskabsrelationer i klasserne ved skoleårets start og afslutning. Det faktiske omfang af udeskole i de 34 klasser blev dagligt rapporteret af klassernes lærere. Foreløbige resultater viser, at regelmæssig brug af udeskole kan have en betydelig positiv indvirkning på elevers psykosociale trivsel og indre motivation for skolearbejde. Mads Bølling forventer at afslutte sit ph.d.-projekt i april 2018.

Ph.d.-projekt om læreprocesser i udeskole v. Camilla Roed Otte

► TEACHOUT læring - Ph.d.-stipendiat

Camilla Roed Otte (01:10 min)

[Se filmen her: udeskole.nu/fo01](https://udeskole.nu/fo01)

Ph.d.-stipendiat Camilla Roed Otte har i sit ph.d.-projekt undersøgt, om der er en sammenhæng mellem regelmæssig udeskole og skoleelevers læseresultater og mellem udeskole og skoleelevers matematikresultater, samt om udeskole fremmer motivation for læring. Tidligere studier peger på, at udeskole rummer potentialer for netop at fremme fagligheden samt elevers motivation for læring, men få studier har undersøgt dette gennem faglige tests, og studierne er ofte mindre casestudier.

Derfor er formålet med dette ph.d.-projekt at undersøge de to store faglige områder i folkeskolen, nemlig læsning og matematiske grundfærdigheder, for at undersøge fagligheden efter et længerevarende og kontinuerligt udeskoleforløb, hvor udeskoleklasser sammenlignes med parallelklasser, som ikke har været i udeskole i samme omfang.

For at teste læsning og de matematiske grundfærdigheder er der anvendt valide og anerkendte tests fra Hogrefe. Motivation for læring er målt via testinstrumentet Academic Self-Regulation Questionnaire (SRQ-A), som bygger på Self-Determination Theory.

Det interessante her er, om udeskole faktisk fremmer elevers kompetencer i læsning og matematik, om deres motivation for læring styrkes, og hvilke mekanismer der kan forklare en eventuel forbedring eller nedgang. De foreløbige

resultater viser, at udeskole styrker elevers læsekompetencer og motivation for læring. Der kan dog ikke findes nogen signifikant forskel på elevers kompetencer i matematik, når man sammenligner de elever, der har haft noget af deres matematik i udeskole, med elever, som ikke har haft matematik i udeskole.

Camilla Roed Otte forsvarede sit ph.d.-projekt i 2018.

🔗 **Læs mere om TEACHOUT på projektets hjemmeside**

[Eksternt link: www.teachout.ku.dk](http://www.teachout.ku.dk)

YDERLIGERE INSPIRATION

UDELÆRINGSFACILITETER

Der findes forbavsende mange former for faciliteter, der kan bruges til udeskole af både lærere og pædagoger.

I 2016 publicerede Skovskolen/Københavns Universitet seks hæfter om faciliteter. Hæfterne er rigt udstyret med billeder og tegninger. De seks hæfter hedder "Faciliteter til ...":

🔗 **Læring**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-42

🔗 **Leg**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-43

🔗 **Motion og sundhed**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-73

🔗 **Overnatning**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-45

🔗 **Bålsteder**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-46

🔗 **Oplevelse og opdagelse**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-47

Der er således nok af inspiration at hente for skoler, der ønsker at udarbejde faciliteter til undervisning uden for klasserummet.

Ud over at skoler kan lave deres egne faciliteter, kan de også benytte sig af faciliteter udarbejdet af Skov- og Naturstyrelsen.

Det er relevant at downloade appen "Shelter", der viser faciliteter, der ligger i hele Danmark, ligesom skoler, der ligger nær nationalparker, kan orientere sig om faciliteter og undervisningsforslag herfra.

Grejbanker – kend din grejbank

📖 **Grejbanker i Danmark – rapport fra SDU**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-38

Siden 1990'erne er der blevet oprettet en række forskellige grejbanker over hele landet. Friluftsrådet har ofte finansieret en stor del af det tilgængelige udstyr mod, at grejbankerne villigt låner ud til fx skoler, der arbejder med udeskole. Grejbanknetværket tæller i dag 24 aktive grejbanker, som udlåner udstyr til friluftsliv. Grejbankerne er typisk placeret i nærheden af de større byer, hvor der er nem adgang til bynær natur for især skoler og institutioner, eller i forbindelse med naturområder, hvor der er særlige gode muligheder for at dyrke friluftsliv. Styregruppen for Grejbanknetværket er med til at sikre, at netværket fungerer optimalt og matcher brugernes behov. Den har desuden høringsret angående optagelse af en ny grejbank i netværket samt i øvrige forhold som fx flytning af eksisterende grejbanker.

Hos de fleste grejbanker er det muligt at låne diverse friluftsudstyr, udstyr til at skabe ly og nogle steder også udstyr til at undersøge naturen. Prisen er overkommelig. Hvis man ønsker at bruge udstyr, skal man bare bestille på mail eller gennem en telefonsamtale.

Nogle skoler fungerer som grejbanker, og nogle skoleforvaltninger har både grejbanker og mange læringsfaciliteter til rådighed, fx Århus, der tilbyder skolerne grej og steder til at praktisere udeskole:

⇒ **Eksempel på beskrivelse af en grejbank i Århus**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-58

Relevante links i arbejdet med faciliteter:

⇒ **Regler i naturen – Naturstyrelsen**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-59

⇒ **Naturvejlederforeningen**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-60

⇒ **Naturstyrelsens ud-i-naturen-kort**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-61

⇒ **Oversigt over grejbanker – Friluftsrådet**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-62

⇒ **Naturbaser i Næstved Kommune**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-63

⇒ **Tips- og lottomidler til friluftsfaciliteter**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-64

⇒ **Undervisningsministeriets side om udeskole**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-65

⇒ **Skoven i Skolen. Videntcenter for Natur- og Friluftslivs inspirationsside**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-66

⇒ **Naturcenter Vestrehus' side med inspiration til undervisningsforløb**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-67

⇒ **Inspirationsmateriale fra Danmarks Naturfredningsforening**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-68

NETVÆRK OMKRING UDESKOLE

Baseret på Niels Ejbye-Ernst, VIA UC & Peter Bentsen, Steno Diabetes Center (2015). Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af Udeskole

Udvikling af Udeskole og netværk

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-30

Artiklen viser en række eksempler på eksisterende netværk på flere forskellige niveauer.

1. På makro-/overordnet niveau findes nationale netværk rettet mod udeskole.
2. På meta-/kommunalt niveau er der ved at opstå en del netværk rundt i landet.
3. På mikroniveau findes netværk med afsæt i skoler, lokalsamfund og naturcentre.

Alle niveauer uddybes under temaet gennem mindre artikler, der kan inspirere skoler til at etablere blivende netværk eller til at indgå i allerede eksisterende netværk.

- Netværk på makro-/landsdækkende niveau med fokus på udeskole er ret åbne fællesskaber, der har fælles interesse i at vide noget om udeskole og ønsker professionel udvikling og vidensdeling. Inden for arbejdet med udeskole er disse baseret på enkeltpersoners initiativer, idet der ikke endnu findes ret mange kommunale eller lokale udeskolevejledere. Eksemplet her er UdeskoleNet.

UdeskoleNet – et landsdækkende netværk om udeskole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-31

- På meta-/kommunalt niveau er der opstået mange tiltag. Her er ofte ansat en projektgruppe, som står for udviklingen.
- På mikro-/lokalt niveau findes der desuden tiltag på skoler eller omkring naturcentre, der bygger på lokale fællesskaber, hvor deltagerne har forpligtende relationer. Det er lokalt afgrænsede netværk på den enkelte skole, der fungerer gennem teamsamarbejde, eventuelt i samarbejde med personer fra lokalområdet.

Nationale netværk

Netværk kan være nationale som fx UdeskoleNet, der er en uafhængig forening for alle, der arbejder med eller har interesse i udeskole. Alle kan melde sig ind i UdeskoleNet, og alle kan stille op til bestyrelsen, som rummer et vekslende antal personer (ca. 5-9).

UdeskoleNet er startet i tæt samarbejde med hjemmesiden og initiativet skoveniskolen.dk. Et andet eksempel på et større nationalt netværk er hjemmesiden og initiativet <https://skolenivirkeligheden.dk>, der med støtte fra bl.a. Fri-luftsrådet har udviklet sig fra en kommunal hjemmeside til en hjemmeside, der rummer ca. ¼ af landets kommuner.

De kommunale og regionale netværk om udeskole er i stigning. I Skive kommune findes fx SkiveDNA – <http://www.skivedna.dk>, hvor mange eksterne aktører i lokalområdet er blevet kortlagt med aftaler og undervisningsforløb.

I Aalborg Kommune er der opstartet et netværk omkring udeskole. Her har den lokale lærer- og pædagoguddannelse (UCN) taget initiativet og samlet skoler i området.

I Syddjurs Kommune fungerer et netværk, som har eksisteret i flere år. Her ligger den samlende og koordinerende rolle på Karpenhøj Naturcenter.

Nationalparkerne har ligeledes oprettet muligheder for udeskole. Nationalpark Thy har oprettet en lang række undervisningsforslag (Nationalpark Thy Klasseværelset) <http://nationalparkthy.dk/undervisning/>.

Andre nationalparkers arbejde med udeskole

- Nationalpark Mols Bjerger har samlet undervisningstilbud på <http://nationalparkmolsbjerger.dk/undervisning/>, og i alle nationalparker findes der gode faciliteter til undervisning, som naturvejledere og andre med interesse for udeskole kan benytte.
- Nationalpark Vadehavet har samlet undervisningstilbud på <http://nationalparkvadehavet.dk/undervisning/>
- Nationalpark Skjoldungernes land har samlet undervisningstilbud på <http://nationalparkskjoldungernesland.dk/undervisning/>

Lokale netværk med forankring i lokalsamfund

En række skoler har udviklet udeskole i et lokalt forankret netværk, hvor virksomheder, borgerforeninger mv. spiller en central rolle.

Saltum Skole har fx et stærkt netværk omkring deres udeskolemodel. Skolen samarbejder med en borgergruppe, der ønsker at gøre skolen og området attraktivt.

► **Saltum Skole – Udeskolingen** (01.02 min)

[Se filmen her: udeskole.nu/sp04](http://udeskole.nu/sp04)

► **Saltum Skole – Indskolingen** (01.38 min)

[Se filmen her: udeskole.nu/sp05](http://udeskole.nu/sp05)

Skørping Skole har ligeledes et stærkt samarbejde med lokalområdet. Udover lokale virksomheder samarbejder skolen med statsskoven, som har bygget en række undervisningsfaciliteter tæt ved skolen.

► **Skolen i skoven** (17.48 min)

[Se filmen her: udeskole.nu/sp12](http://udeskole.nu/sp12)

Hals Skole har startet et lokalt netværk om udvikling af skolen/byen i samarbejde med spejderorganisationer, turistforening, samråd, erhvervsforening, sportsforening og børnehaverne i byen.

Sammenfatning

De tre netværkstyper kan ses som et samlet ideal for arbejde med skoleudvikling. De lokale netværks styrke er de tætte, forpligtende samarbejdsformer, hvor fx en beboer- eller borgerforening samarbejder med en lokal skole om at skaffe midler til arbejdet og formidle ideerne lokalt. Flere steder er beboerforeninger og skolebestyrelser særdeles vigtige partnere i dette arbejde. Arbejdet forpligter, og det får fx betydning for skolens profil og dens kommunikation til forældre, at skolen deltager i den form for netværk. De lokale netværk styrker arbejdet i fagteams og genererer muligheder, som ikke kan opnås uden samarbejdspartnere uden for skolen.

De kommunale/lokale netværk betyder i mange tilfælde, at skolerne kan blive inspireret af andres undervisningsforløb og organisatoriske praksis. Her kan lærerne møde andre dedikerede fagpersoner fra skoler og andre formidlingsinstitutioner, og de kan mødes på tværs af skolerne til fx halvårlige netværksdage.

De nationale netværk betyder inspiration, og det er her, at lærerne kan møde de nyeste resultater om fx udeskole præsenteret af forskere eller undervisere fra lærer- og pædagoguddannelserne.

Lokale netværk – eksempler:

- **Udeskole på Saltum Skole og lokalt samarbejde i udeskolenetværket i Ålborg**
Hent tekst her: bit.ly/udeskole-01

- **Hals Skole og projekt Udvikling af Udeskole – Fra idé til handling**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-02

- **Udeskole på Skørping Skole**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-03

Regionale netværk – eksempler:

- **UdeUndervisningsnetværk i Nationalpark Thy**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-28

- **Udeskolenetværk i Nord – Et samarbejde mellem UC Nordjylland og ca. 20 skoler**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-32

- **SkiveDNA – et læringsfælleskab omkring udeskole og åben skole**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-26

Landsdækkende netværk – eksempler:

- **UdeskoleNet – et landsdækkende netværk om udeskole**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-31

- **Skolenivirkeligheden.dk**

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-27

UDESKOLENET

Af Karen Barfod VIA UC, formand for UdeskoleNet, og Niels Ejbye-Ernst, VIA UC.

■ UdeskoleNet – et landsdækkende netværk om udeskole

Hent tekst her: bit.ly/udeskole-31

► Foreningen Udeskolenet. Karen Barfod,

VIA University College (01.35 min)

Se filmen her: udeskole.nu/fo14

UdeskoleNet er et landsdækkende netværk af personer med særlig interesse for udeskole. Netværket består af både forskere, lærere, pædagoger, konsulenter, naturvejledere og undervisere på professionshøjskoler. Gennem UdeskoleNets to årlige arrangementer er det muligt at blive opdateret inden for den nyeste forskning, afprøve eksemplariske undervisningsforløb, møde kolleger og få tid til at udveksle undervisningsforløb og erfaringer.

UdeskoleNet er en uafhængig forening for alle, der arbejder med eller har interesse i udeskole. UdeskoleNet blev stiftet i 2007 med det formål at udbrede og kvalificere udeskole i Danmark. Det betyder i praksis, at der arrangeres to møder om udeskole om året, ét på Sjælland/Øerne og ét i Jylland. Mange lærere har fundet idéer, synsvinkler og begrundelser for deres arbejde med udeskole ved at deltage i UdeskoleNets møder. Her præsenteres ny viden via oplægsholdere, der er mulighed for kollegial erfaringsudveksling og sparring mellem medlemmer samt for samarbejder på tværs af institutioner. UdeskoleNet repræsenterer et bredt udvalg af formidlere. Blandt medlemmerne er dels nogle, der arbejder direkte med udeskole, som fx folkeskolelærere, friskolelærere, pædagoger, naturvejledere, formidlere, og nogle, der

arbejder indirekte med emnet, som fx forskere, ph.d.-studerende, seminarielærere, medlemmer fra 'åben skole' og andre netværk. Ofte er cirka halvdelen af deltagerne til netværksmøderne 'gamle' medlemmer af netværket, og halvdelen er lokale personer med interesse i udeskole eller nye medlemmer.

Det er ofte skoler, formidlingsinstitutioner eller andre smukke steder i Danmark, der danner ramme om møderne, så stedets særlige karakteristika trækkes frem. Af lokaliteter for møderne kan nævnes natur- og kulturformidlingsstedet Myrthuegård ved Esbjerg, Valdemar Slot på Tåsinge, Danmarks Jægerforbund ved Kalø, Stevns Naturcenter, Røsnæs Skole og Lærerskolen i Ollerup.

Møderne arrangeres af bestyrelsen i samarbejde med værtsinstitutionen. Netværkets medlemmer betaler selv rejse og frokost. Bestyrelsen søger støtte til oplægsholdere.

Møderne i UdeskoleNet skal:

- præsentere ny viden via oplægsholdere
- åbne for samarbejder på tværs af institutioner
- give mulighed for erfaringsudveksling og sparring mellem medlemmer
- præsentere værtsstedet i udeskoleperspektiv

Hvert møde har et tema. Vi har haft temaer som:

- Udeskole og science
- Den rummelige udeskole
- Udeskole og faglig læsning
- Udeskole for udskolingen

Bestyrelsen vælges blandt medlemmerne af medlemmerne til generalforsamlingen og tæller 5-9 medlemmer, suppleanter og revisorer. Det er både muligt at tegne et personligt medlemskab og et institutionsmedlemsskab.

Derudover arbejder bestyrelsen politisk for udeskole ved at deltage i skoledebatten. UdeskoleNet debatterede fx udeskole på folkemødet på Bornholm med to ministre i 2016, og deltager i 'uddannelsesdebatten – et folkemøde om uddannelse' i 2017. Se mere på Uddannelsesdebattens hjemmeside www.uddannelsesdebatten.dk.

- ▶ **Se udsendelse om et møde i Udeskolenet, som blev afholdt i Nationalpark Thy i 2016 (28:00 min)**

Se filmen her, eksternt link: bit.ly/udeskole-70

- 🔗 **Læs mere om UdeskoleNet på skoven-i-skolen.dk, hvor du også kan se referater fra alle møderne**

Eksternt link: bit.ly/udeskole-71

LITTERATUR

Andersen, H.P.; Fiskum, T.A. (2014). Hva er uteskole? Noen begrepsavklaringer. I: Fiskum, T.A. og Husby, J.A. (2014). Uteskoledidaktikk – tag fagene med ut. Oslo: Cappelen Akademiske.

Andersen, K.B. (2017). Æstetik og læring i udeskole. I: Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red.): Uteskoledidaktikk for lærere og pædagoger, Hans Reitzels Forlag

Andersen, K.B. (2018). Billedkunst og stedbaseret undervisning. I: Christensen, K.E.; Marxen, H. (red.). Visuallitet i undervisningen, Meloni, s. 68-82

Bager, M.; Leth, M.A. (2015). Hvad lærte du i "Den Gamle By" i dag? - Ikk' no'et. I: Falihos 1/2016.

Barfod, K. et al. (2016). Increased Provision of Udeskole in Danish Schools: An updated National Population Survey. Urban Forestry & Urban Greening (20), s. 277-281

Barfod, K.; Bendix, M. (2012). Udeskole - Viden i virkeligheden (http://www.skoven-i-skolen.dk/sites/skoven-i-skolen.dk/files/filer/PDF-filer/udeskole_printnet_final.pdf)

Bentsen, P., Mygind, E., & Randrup, T. B. (2009). Towards an understanding of udeskole: Education outside the classroom in a Danish context. Education 3-13, 37(1), 29-44.

Blicher, St.St. (1848). Bjørnkjærs ruiner (digt), www.kalliope.dk (lokaliseret 15/5 2018)

Carlegård, L. (2007). Att lära in engelska ute. Naturskoleforeningen

Clearinghouse (2008). Lærerkompetencer og elevers læring i førskole og skole. <http://edu.au.dk/forskning/om-raader/danskclearinghouseforuddannelsesforskning/udgivelser/laerer-kompetencerogeleverslaeringifoerskoleogskole/> (lokaliseret 24/8 2014)

Dahlgren, L.O. & Szczepanski, A. (2004). Rum för Lärande – några reflexioner om utomhusdidaktikkens särart. I: Lundegård, I.; Wickman, P.; Wohlin, A. (2004). Utomhusdidaktik. Lund: Studentlitteratur.

Dahlgren, L.O.; Sjölander, S.; Strid, J.P.; Szczepanski, A. (2007). Utomhuspedagogik som kunskapskälla. Lund: Studentlitteratur.

Dahlgren, L.O.; Szczepanski, A. (2001). Udendørspædagogik – boglig dannelse og sanselig erfaring. København: Forlaget Børn & Unge.

Dewey, J. (1938). Erfaring og opdragelse. Hans Reitzels Forlag

Eggensen, D.; Jørgensen, A-M.B. (2011). Sprog i udeskole, <http://www.skoven-i-skolen.dk/content/sprog-i-udeskole> (lokaliseret 15/5 2018)

Eggersen, D.V. (2016). Af sted med jer! Stedbaseret læsning som litteraturpædagogisk metode. I: Bock, K. mfl. Genrepædagogik og andre nye veje i læse- og skriveundervisningen. København: Hans Reitzels Forlag

Eggersen, D.V. (2017). "Dansk i udeskole". I: Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red.) Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger, Hans Reitzels Forlag

Ejbye-Ernst, N. (2012). Pædagogers formidling af naturen i naturbørnehaver. Emdrup: Ph.d. afhandling. Danmarks Pædagogiske Universitets-skole

Ejbye-Ernst, N., Nielsen, T.T. og Præstholm, S. (2013). Håndholdt geografisk information – med mobilen i naturen. Geografisk Orientering 3-2013, side 18-24.

Ejbye-Ernst, N.; Bentsen, P. (2015). Undersøgelse af udbredelsen af udeskole i 2014. Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af udeskole 14 ("Undersøgelse af udbredelse af udeskole") – artiklen ligger på udeskole.nu og på EMU

Fiennes, C.; Oliver, E.; Dickinson, K.; Escobar, D.; Romans, A. & Oliver, S. (2015). The existing Evidence Base about the Effectiveness of Outdoor Learning. Final Report oct. 2015, giving evidence, UCL Institute of Education, University College London, The Institute for Outdoor Learning, retrieved from <https://www.outdoor-learning.org/Portals/0/IOL%20Documents/Research/outdoor-learning-giving-evidence-revised-final-report-nov-2015-etc-v21.pdf?ver=2017-03-16-110244-937> (lokaliseret 15/5 2018)

Fjørtoft, I. (2000). Landscape as playscape – learning effects from playing in a natural environment on motor development in children. Doctoral dissertation. Oslo: Norwegian University of Sport and Physical Education.

Fjørtoft, I. (1998). Naturen – et sted for leg og læring, Motorisk mestring gennem allsidig bevægelsesleik i naturen. I: "Forskning i friluft". Landskonference om friluftsliv og forskning i Størdal 18.-19. november 1998. FRIFO

Fredens, K. (2005). Når tingene taler til os. www.udeskole.dk under læring. (lokaliseret 15/5 2018)

Fredens, K. (2008). Mennesket i hjernen: en grundbog i neuropædagogik. Forlaget Academica

Fägerstam, E. (2012). Space and Place. Perspectives on Outdoor Teaching and Learning. Linköping Studies in Behavioural Science (167). Linköping: University Department of Behavioural Sciences and Learning

Gardner, H. (1999). Sådan tænker børn – sådan lærer de. Gyldendal Uddannelse

Grahn, P., Mårtensen, F.; Lindblad, B.; Nielsson, P.; Ekman, A. (1997). Ute på dagis. Movium Stad & Land nr.145.

Grønningsæter, L.; Hallås, O., Kristiansen, T., Nævdal, F. (2007). Fysisk aktivitet hos 11-12 åringer i skulen. Tidsskrift Den Norske Legeforening (127, 22), s. 2927-2929

Hansen, M.H.H. (2017). Natur/teknologi i udeskole – at kende sine naboer. I: Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red.): Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger, Hans Reitzels Forlag

Hartmeyer, R., Mygind, E. (2016). A Retrospective Study of Social Relations in a Danish Primary School Class Taught in 'Udeskole'. J.Adventure Education Outdoor Learn. (16,1), s. 78-89

Hattie, J. (2009). Visible Learning - A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. Routledge

Herholdt (2003). Sprogbrug og sprogfunktioner i to kontekster. København: DPU Forlag

Hyllested, T. & Rasmussen, C.S. (2013). Skolen i virkeligheden. Forlaget UP

Hyllested, T. (2007). Når læreren tager skolen ud af skolen. Ph.d. afhandling. København: Danmarks Pædagogiske Universitet

Jensen, E. & Løw, O. (reds 2009). Klasseledelse. Akademisk Forlag

Jordet, A.N. (1998). Nærmiljøet som klasserom - uteskole i teori og praksis. Cappelen Akademisk Forlag

Jordet, A.N. (2007). Nærmiljøet som klasserom. En undersøgelse om uteskolens didaktikk i et danningssteoretisk og erfaringspædagogisk perspektiv [Local community as class room]. Doctoral Diss., University of Oslo.

Jordet, A.N. (2010). Klasserommet utenfor – tilpasset opplæring i et utvidet læringsrom. Cappelen Akademisk Forlag

Kellert, S. (2002). Experiencing nature: Affective, cognitive, and evaluative development in children. In: Kahn, P.H. & Kellert, S. (Eds.). Children and Nature: Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations. Cambridge, MA: The MIT Press.

Knudsen, H.E. & Poulsen, J.A. (2016). Historiefaget i fokus. Dokumentationsindsatsen. Rapport. <http://historielab.dk/wp-content/uploads/2016/03/Rapport-Historiefaget-i-fokus.pdf> (lokaliseret 16/5 2018)

Krejsler, J. B. & Moos, L. (reds) (2014). Klasseledelsens dilemmaer. Dafolo
Laursen, P. F. (2006). Hvad virker i undervisning? Folkeskolen i det globaliserede videnssamfund. Folkeskolen – temanummer. <http://www.folkeskolen.dk/~Documents/181/42581.pdf> (lokaliseret 15/5 2018)

Leth, M.A. (2018). Historie med udeskoleidaktik. I: Radar/Historielab.dk <http://historielab.dk/historie-med-udeskoledidaktik/> (lokaliseret 15/5 2018)

Mygind, E. (2007). A Comparison between Children's Physical Activity Levels at School and Learning in an Outdoor Environment. Journal of Adventure Education and Outdoor Learning 7, no. 2: 61-76

Mygind, E. (2009). A comparison of childrens' statements about social relations and teaching in the classroom and in the outdoor environment. Journal of Adventure Education and Outdoor Learning. Pages 151-169 | Published online: 15 Dec 2009

Mygind, E. (red 2005). Udeundervisning i folkeskolen. Museum Tusculanums Forlag, Københavns Universitet

Nielsen, G. et al (2016). A quasi-experimental cross-disciplinary evaluation of the impacts of education outside the classroom on pupils' physical activity, well-being and learning: the TEACHOUT study protocol, BMC Public Health BMC series – open, inclusive and trusted (16:1)

Oettingen, A.v. (2016). Almen didaktik: mellem normativitet og evidens. Nota

Paludan, K. (2000). Videnskaben, verden og vi. Om naturvidenskab og hverdagstænkning. Aarhus Universitetsforlag

Paludan, K. (2004). Skole, natur og fantasi. Aarhus Universitetsforlag.

Pless, M. (2011). Jagten på skoletrætheden. Tidskriftet Asterisk 9, dec 2011

Poulsen, J.A. (2018). Nærområdet i undervisningen - hvorfor og hvordan?. I: Radar/Historielab.dk link: <http://historielab.dk/naeromraadet-historieundervisningen-hvorfor-hvordan/> (lokaliseret 16/5 2018)

Præstholm, S., Ejbye-Ernst, N., Nielsen, T.T. (2014). Med mobilen ud i naturen. Håndholdt geografisk information. Videnblad nr. 6.0-7. Videntjenesten, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet

Rickinson, M., Dillon, J., Teamy, K., Morris, M. Choi, M.Y, Sanders, D. Benefield, P. (2004). A Review of Research on Outdoor Learning. Field Studies Council, Preston Montford Shropshire

Rydén, M.M. (2016). Loft til kip og andre ekspertudtryk i matematik. I: Bock mfl. Genrepædagogik og andre nye veje i læse- og skriveundervisningen, Hans Reitzels Forlag

Schilhab, T.S.S. (2009). Det jeg sanner husker jeg. København: Asterisk nr. 45, s. 20 -23

Schilhab, T.S.S., Petersen, A.M. K., Sørensen, L.B. & Gerlach, C. (2007). Skolen i Skoven. Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag

Sjøberg, S. (2005). Naturfag som almindendannelse. En kritisk fagdidaktik. Klim

Skånstrøm, M. (2017). Matematik i udeskole. I: Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red.): Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger, Hans Reitzels Forlag

Slåttvik, A.B. (2017). Sprogundervisning i udeskole. I: Ejbye-Ernst; Barfod, K.; Bentsen, P. (red.) Udeskoledidaktik for lærere og pædagoger, Hans Reitzels Forlag

Szczepanski, A. (2008). Handlingsburen Kundskab. Linköpings Universitet, Utbildningsvetenskap

Søndergaard, D.M., Plauborg, H., Szulewicz, T., Fisker, T. B., Mørup, T., Tetzlaff-Pedersen, L., Hagensen, M.W., Hansen, A.V., Øgendal, G., Pedersen, H.S. Werborg, P. (2014). Ro og klasseledelse i folkeskolen - anbefalinger fra ekspertgruppen om ro og klasseledelse. Undervisningsministeriet

Thomsen, S.U. (1991). Hjemfalden. Digte. Vindrose

UVM (2014). Fælles Mål, Dansk

UVM (2014). Fælles Mål, Historie

UVM (2014). Fælles Mål, Matematik

Wahlgren, B. (2009). Transfer mellem uddannelse og arbejde. Nationalt Center for Kompetenceudvikling

Wung-Sung, J. (2009). Den sidste henrettelse. Høst og Søn

UDESKOLE

UNDERVISNING UDEN FOR KLASSERUMMET

For skoler, der skal i gang med udeskole

For skoler, der er i gang med udeskole

For lærerteams og fagteams

For uddannelser, der arbejder med udeskole